

ERMUA ETA EITZAKO EUSKARA

*Pekatuac cebituen
Munduan millata
Eta Soinkuoa osi zuten
Guzua bataka.*

*Berri danda ito zan
Alkarrisi' uraketa
Zertekin sabbaturie
Voe-k berri arka
Kantartekua*

*Ariñ
Berri arka keta*

*Ariñ
Bertan sartu naden*

*Ariñ
Ujol andiatan
Ariñ
Ni ito os naden*

Fernando Aranberri Odriozola

Lan hau burutzeko orduan Jarraipen batzordeak emandako aholkuak eta beste oso kontutan izan ditut. Jarraipen batzorde honetan parte hartu duten guztiei eskerrak eman behar dizkiet:

Iñaki Arregi, Itziar Garitagoitia, Mikel Yarza, Idoia Carracero, Olatz Olaizola, Mª Feli Mancisidor eta Imanol Bustinduy.

Bestetik hurrengo pertsona, denda eta elkarte hauen laguntza ere eskertzekoa da: J.M Etxebarria, J. San Martin, Julian Iriondo, Elena Perez, J.M Arnal, J.M Larruskain, Jesus Zamalloa, Tere Beloki (Euskadi Irratia), Peio Mugarza, Garbiñe Urigüen, EUSKAL BIRUSA eta IRUDI Argazki denda.

Eta noski berriemaile guztiei, eurak izan baitira lan honetako iturri nagusia:

Javier Aranberri, Iñes Ugarriza, Jesusa Ardanza, Emilio Areitio, Mª Ester Olaetxea, Maria Bengoetxea, Joseba Idigoras, Domingo Astarloa, Diego Arriaga, Jose Mª Zendoia, Pedro Bildosola, Esteban Agirre, Antonio Izagirre, Pedro Abarrategi, Mª Teresa Izagirre, Inocencia Izagirre, Irene Aldalur, Zeberi Agirregomezkorta, Vitoria Aranburu, Margarita Aranburu, Pilar Bilbao, Agurne Agirregomezkorta, Elbire Agirregomezkorta, Agus Agirregomezkorta, Dioni Ardanza, Zezilia Mallabiabarrena, Vicente Markina, Juana Buruaga, Luisa Egia, Mikaela Sagastigutxia, Ignazio Urreta, Leonzia Areitio, Dominga Narbaiza, Felix Ugalde, Jesus Ormaetxea, Iginia Ormaetxea, Vitore Mugerza, Felisa Mugerza, Antonia Madariaga, Gregorio Mugerza, Juanita Ormaetxea, Miren Areitioaurtena, Mari Luz Yarza, Trinidad Totorikagüena, Jose Luis Abarrategi, Migel Yarza, Javier Agirregomezkorta, Elixexo Areitioaurtena, Jose Ignazio Arrarte, Alberto Elejalde, Mª Luisa Mugerza, Ignazio Onandia.

Lan hau Ermuko Euskara Batzordearen diru laguntzari esker burutu ahal izan da.

Egilea: FERNANDO ARANBERRI ODRIOZOLA

ERMUKO UDALEKO EUSKARA BATZORDEA

Azaleko diseinu eta errealizazioa: J. F. IGARTUA - KAIOA PUBLIZITATEA

Argazkiak: IRUDI

Herri batek etorkizunaren bidean aurrera egin nahi badau, nondik datorren eta momentu bakoitzean non dagoen entenditzeko kapaz izan behar dau derrigorrez.

Liburu honetan Ermuan azken gizaldian izan diran hizkuntza, kultura, baloreak eta egoera ekonomikoaren inguruko aspektu inportanteak jasotzen dira.

Irakurri daigun gure amak edo amamak eskatzeko sutondoan berba egin eta kontatuko baleusku moduan eta, zer esanik ez, telebis-ta amatauta.

Ermuko Alkatea
Carlos Tororica.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Carlos Tororica', written over a horizontal line.

AURKEZPENA

“*Ermua eta Eitzako euskara*” ikerlan deskriptibo sakon hau argitaratzean, Fernando Aranberri Odriozola, aspaldidanik Deustuko unibertsitatean hasi eta aurrera daroan premiazko proiektu nagusi eta behar beharrezko baten barruan kokatuko nuke.

“*Zeberio Haraneko Euskararen Azterketa Etno-linguistikoa*” izeneko nire neure doktorego tesirik hara dariot han, hor, hemengo euskara biziaren ikerketa deskriptibo sakon eta zehatzak egiteari, izan ere, oraintxe egin ezik, behin lekukoak joanez gero, zer jasorik eukiko ez dugulako.

Doktorego Tesi mailan, dagoeneko, Bizkaian, hainbat lurraldetako euskara aztertzen gabiltza, doktoregaiak bitarteko, jadanik lau tesi defenditu ditugularik: Zeberio haranekoa (nik neuk); Urduliz-Gatikakoa (Iñaki Gamindek); Mundakakoa (Eneko Barrutiak); Basaurikoa (Jon Arretzek).

Tesi kanpo, beste hainbat herritako euskara aztertzen gabiltza eta hementxe daukagu Fernando Aranberri Odriozolak aztertutako “*Ermua eta Eitzako Euskara*” ikerlan sakon eta zehatza.

Edozein alderditik begiratuta, argi dago euskara biziaren ikerlan deskriptiboaren beharrezkoa ezinbestekoa dena, gaur eguneko euskararen egoera ikusirik, batez ere belaunaldien jarraipen eza bitarteko.

Hizkuntzaren komunikatze-bidea, psikofisiologikoa izanik, gure euskal gizarte-harremetan, era askotako aldaketak sortu dira historian zehar euskal hizkuntzaren ekonomia, eufonia eta transmisio-ohitura bitarteko izan ditugularik.

Gure herri-euskara bizia, jatorrizko sistematik aldatuz edo urrunduz joan da analfabetasunaren bidean, baina hor dago, oraindino bizirik eta aberats. Noiz arte? Gure geure esku dago.

Gaur egun, 1968rik hara, euskara baturantz joan nahi da eta horixe litzateke euskararen bizibidea, baina horretarako ezin dugu dagoen dagoeneko herri-euskara bizia gehiagoko barik baztertu, eta tabula rasa egin, bizirik dituen edertasunak jaso eta erabili baino.

Horixe berori egin nahi izan du Fernando Aranberri Odriozolak ikerlan deskriptibo honetan. Ermua eta Eitzako Euskara ahal denik eta zehatzen jaso eta aztertu, etorkizuneko euskara batuaren oinarri-lagun sendo eta argibide izan dadin bere batasuneko bide aberatsean. “*Hasiak egina dirudi, eginak urregorria!*”.

Juan Manuel Etxebarria Ayesta

HELBURUA

- 1.- Herritarren euskararekiko atzekimendua indartu eta sustatzea.
- 2.- Herritaren patrimonio historikoa gorde eta aberastea.
- 3.- Eskola nahiz euskaltegiko irakasleei bertako hizkera hobeto ezagutzeko aukera ematea, haur eta ikasleei transmititu eta gazteek ondare hau jaso dezaten.
- 4.- Denboraren poderioz galtzeko arriskuan dauden formak eta esaerak gordeztea.
- 5.- Herrian egiten den edozein iharduera osatu, apaindu eta aurkezteko material egokia edukitzea.
- 6.- Euskarazko komunikabideak herrian hobeto txertatzen laguntzea.
- 7.- Euskal Herria mailan egin den euskara biziari buruzko hizkuntzalaritza lanen abanikoa (Mapa linguistikoa) zabaltzea.
- 8.- Ermuko euskararen “corpus” nagusia jasotzea. Hala ere, atal batzuek (fonetika, azentua, lexiko...) aterketa sakonagoa behar dute. Hurrengoko baten denon artean hutsune horiek betetzea espero dut.

“Euskaldun jayo nintzan,
Euskalduna azi,
Euskaraz utsik amak
Eustan erakatsi;
Euskara maite maite
Zabiltz neugaz beti,
Euskara ill ezkeru
Ez dot gura bizi”.

Felipe Arrese Ta Beitia

AURKIBIDEA

Helburuak	9
Aurkibidea	13
Laburdurak	18
Mapak	19
I.- SARRERA.....	21
1.1.- Gai-aukeratzea	21
1.1.1.-Zergatik Ermua eta Eitza batera?	21
1.2.- Ermuari buruzko zenbait argitasun historiko.....	22
1.3.- Ermuko eta Eitzako euskara	27
1.4.- Ermuko euskara biziaren egoera.....	28
1.5.- Grabaketak	30
1.6.- Berriemaileak	31
1.7.- Bibliografia	31
II.- BOKALISMOA.	33
2.1.- Irekidura	33
2.2.- Itxidura	34
2.3.- Bokal alternantzia	35
2.4.- Bokal aldaketa.....	36
III.- DIPTONGAZIOA	37
3.1.- Diptongo beheranzkoak	37
3.2.- Diptongo goranzkoak.....	38
3.3.- Diptongo desegiteaz.....	39
3.4.- Diptongo alternantziak	40
3.5.- Bokalak hiatuan.	40
3.6.- Bokal bikoitzak	43
3.7.- Bibliografia.	44

IV.- TAULA FONETIKO-FONOLOGIKOA.....	45
V.- DEKLINABIDEA.....	47
4.1.- Ezaugarri orokorrak	47
4.1.1.- Mugagabea	47
4.1.2.- Azentua.	48
4.1.3.- Erakusleak	48
4.1.4.- Bizidun eta bizigabeen arteko nahasketa	50
4.1.5.- Izenorde galdegaiak.....	50
4.1.6.- Genero banaketa.	50
4.2.- Deklinabideko kasu markak	51
4.2.1.- Absolutua	53
4.2.2.- Partitiboa	54
4.2.3.- Ergatiboa	55
4.2.4.- Datiboa.....	56
4.2.5.- Genitiboa	57
4.2.6.- Soziatiboa	58
4.2.7.- Destinatiboa	59
4.2.8.- Motibatiboa	60
4.2.9.- Instrumentala	61
4.2.10.- Prolatiboa.	62
4.2.11.- Leku denborazko kasuak	63
4.2.12.- Inesiboa	63
4.2.13.- Ablatiboa.....	65
4.2.14.- Adlatiboa.....	67
4.2.15.- Adlatibo bukatuzkoa.....	69
4.2.16.- Adlatibo bide zuzenezkoa	70
4.2.17.- Genitibo leku denborazkoa.....	71
4.2.18.- Destinatiboa	72
4.3.- Eraskina.....	73
4.4.- Bibliografia.	74
VI.- ADITZA	75
6.1.- Aditz taulen azalpena	75
6.2.- Tratamenduak	76
6.2.1.- Zuka	76
6.2.2.- Hitanoa.....	76
6.2.3.- Berorika..	77

6.3.- Ermuko aditzaren azalpena	77
6.3.1.- Galera (ordezkapena)	77
6.3.2.- Nahasketa.....	78
6.3.3.- Ugalketa	79
6.3.4.- Berdinketa.....	80
6.4.- Aspektoa	82
6.5.- Zenbait aditz berezi.....	83
6.6.- Bibliografia	85
6.7.- Aditz laguntzaileak.....	87
6.7.1.- Nor	87
6.7.2.- Nor-nori	88
6.7.3.- Nor-nork	90
6.7.4.- Nor-nori-nork.....	98
6.8.- Aditz trinkoak.....	106
6.8.1.- Iragangaitzak.	106
6.8.2.- Iragankorrak.....	108
VII.- JOSKERA	113
7.1.- Perpaus bakunak	114
7.1.1.- Adierazpenezkoak	114
7.1.2.- Aginterazkoak.....	115
7.1.3.- Harridurazko perpausak.....	116
7.1.4.- Itaunezkoak.....	117
7.2.- Perpaus elkartuak	119
7.2.1.- Kopulatiboak	119
7.2.2.- Disyuntiboak	120
7.2.3.- Adbersatiboak	121
7.2.4.- Distributiboak.	124
7.3.- Menpeko perpausak.	125
7.3.1.- Konpletiboak	125
7.3.2.- Zehar galderazkoak	128
7.3.3.- Erlatibozkoak	129
7.3.4.- Baldintzazkoak.	130
7.3.5.- Denborazkoak	131
7.3.6.- Helburuzkoak.....	136
7.3.7.- Kausazkoak	139
7.3.8.- Konparatiboak	140
7.3.9.- Kontsekutiboak	145
7.3.10.- Kontzesiboak	146
7.3.11.- Moduzkoak	147

7.4.- Aditza eta joskera ezaugarrien arteko loturak.....	149
7.5.- Bibliografia	149

VIII.-GRABAGAILUAZ HARTUTAKO TESTUAK151

8.1.- Ikatzkinak.....	152
8.2.- Txerridunak.....	152
8.3.- Aduanarekin jarraituz.....	154
8.4.- Karreteroak	154
8.5.- Kanterakoak	155
8.6.- Armaginak.....	155
8.7.- Teilaginak.....	156
8.8.- Gernikako andra.....	157
8.9.- Ogia.....	158
8.10.- Gastaia.	158
8.11.- Ilo musikala.....	159
8.12.- Gerratea.....	159
8.13.- Irratia	160
8.14.- Olgetan.	160
8.15.- Gaztainerre.	162
8.16.- Santiago iturriko ura	163
8.17.- Gabonetan	163
8.18.- Olentzaro... ..	164
8.19.- Urkora joateko ohitura	166
8.20.- Santa Ageda	167
8.21.- Oilar harrapatzea	168
8.22.- Hartza eguneko koplak	169
8.23.- Sabado de gloria.	171
8.24.- San Juanak.. ..	171
8.25.- Zezenen eguna.	173
8.26.- Ermuko jaiak.....	174
8.27.- San Lorenzoak... ..	174
8.28.- Ezkontzak.....	176
8.29.- Entierro bazkariak.....	177
8.30.- Sorginak... ..	177
8.31.- Pernando Amezketakoa.....	179
8.32.- Pernando Amezketakoa.....	181
8.33.- Jaunartzea.. ..	181
8.34.- Iparragirreraren kondaira.	182
8.35.- Probalekua.....	183
8.36.- Desafioak.	184
8.37.- Pelotariak	186

IX.- IDATZIRIK AURKITUTAKO KANTAK.	189
9.1.- R.M Azkue	190
9.1.1.- Atxia-motxia.	190
9.1.2.- Ama, ezkondu	190
9.1.3.- Dirurik zuririk.....	191
9.2.- Herrikoa.	192
9.2.1.- Gabon-kanta.....	192
9.3.- Gillermo Bengoetxea (Txindurri).	193
9.3.1.- Hartza eguneko koplak.	193
9.3.2.- Urko mendi gañean urte barri egunean.	194
9.4.- German Urigüen (Etxegiña).....	195
9.4.1.- Salbea.....	196
X.- BIBLIOGRAFIA	198
XI.- ERASKINA	201
11.1.- Ezekiel Etxebarria	205
1.- 1879- garren urtean Eibarren emandako misioac	209
2.- Ermuko umientzako eskribidu ta moldeztuac	223
3.- Goizerako	223
4.- Gaberako.	224
5.- Jesusen jayotzerako.	225
6.- Agur bat.	226
7.- Maria Donzella orban gabeari	227
8.- Donzellen donzeliari.....	230
9.- Ama Donzella Begoñakuari beillariack	231
10.- Mariyaren Sorrera chito garbiyari.....	232
11.- Salve bat	233
12.- Beste Salve bat.	234
13.- Abadiñoko yai-eskolarako izkribatuac.....	234
14.- Ermurako egiñ ciran chartelac	235
15.- San Luis Gonzagari.	236
16.- Mariya Orbambagiari “Veni creator”-en neurriyan	237
17.- Amodiyo ederreko Amari.....	237
18.- Jesusen Biotz Donsuari.	238
19.- Umiac aginaldotan.	239
20.- Eibar-ko mendiletaña gogoangarria	246
21.- Ermuko errromesen Begoña-tiko biurkera goguangarriya.....	253
22.- Markinako festak	254

23.- On Jose Iraegiri eskelacho bat	256
24.- Euskaldunai deya.	257
25.- Musikoac Gerian.....	258
26.- Nere ikasleai gutun bat....	260
27.- Nere ikasleak beran aizpa ta lengusina gutun bat.,	261
28.- Nere ikasle bati gutun bat.,	262
29.- Egun onac Markes de Valde-Espinari (1 ^a).	263
30.- Berari (2 ^a)...	263
31.- Berari (3 ^a): Pachi eta Chomiñ.....	266
32.- Berari (4 ^a)	269
33.- Berari (5 ^a)	271
34.- On Jose Iraegiri bere Urrezko Esteyetan.	272
35.- On José Iraegiri bere urrezko Esteyetan. On Serapio Larrategik egiñac ...	273
36.- Aita Santu Leon XIIIgarrenari bere Urrezko Ezteyetan.	274
37.- Aratuztetako dantzariyentzat.....	276
38.- Aldamar Jauna ta bere lagunac Madriden.	277
39.- Valde-Espinako Marques Jaunari Bere egunean.....	279
40.- On Juan Valde-Espinako Markes Jaunari. Bere Jayot egunean.....	283
41.- On Julian Gayarrerri bere eriotzan.....	284
42.- On Domingo Iturraran-goaren Meza barriraco	284
43.- On Juan Barrenechearen Meza barriraco	285

LABURDURAK:

Adib.: Adibidez

EF.: Euskal fonologia.

Erizk.: Erizkizundi Irukoitza.

FHV.: Fonética histórica vasca

Kap.: Kapitulu

Lit. Forma literarioa

Pl.: Plurala

Sing: Singularra

Top.: Toponimoa.

e: Emakumezkoentzako hikari dagokion adizkera.

g: Gizonezkoentzako hikari dagokion adizkera.

z: Zukari dagokion adizkera.

zk.: Zenbakia

(*): Edozein izen.

?: Adizkera hau ez da agertu.

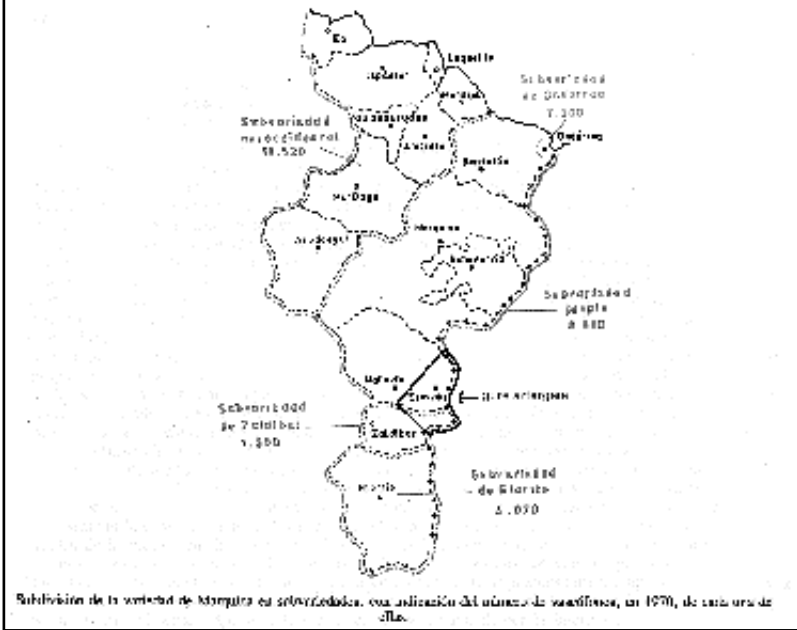
..... : Adizkera hau euskarak ez du onartzen.

*: Forma hau oso gutxitan erabiltzen da (Zalantza handikoa).

(o): Normalean, parenthesis artekoa desagertzen da, nahiz eta batzutan ager daitekeen.

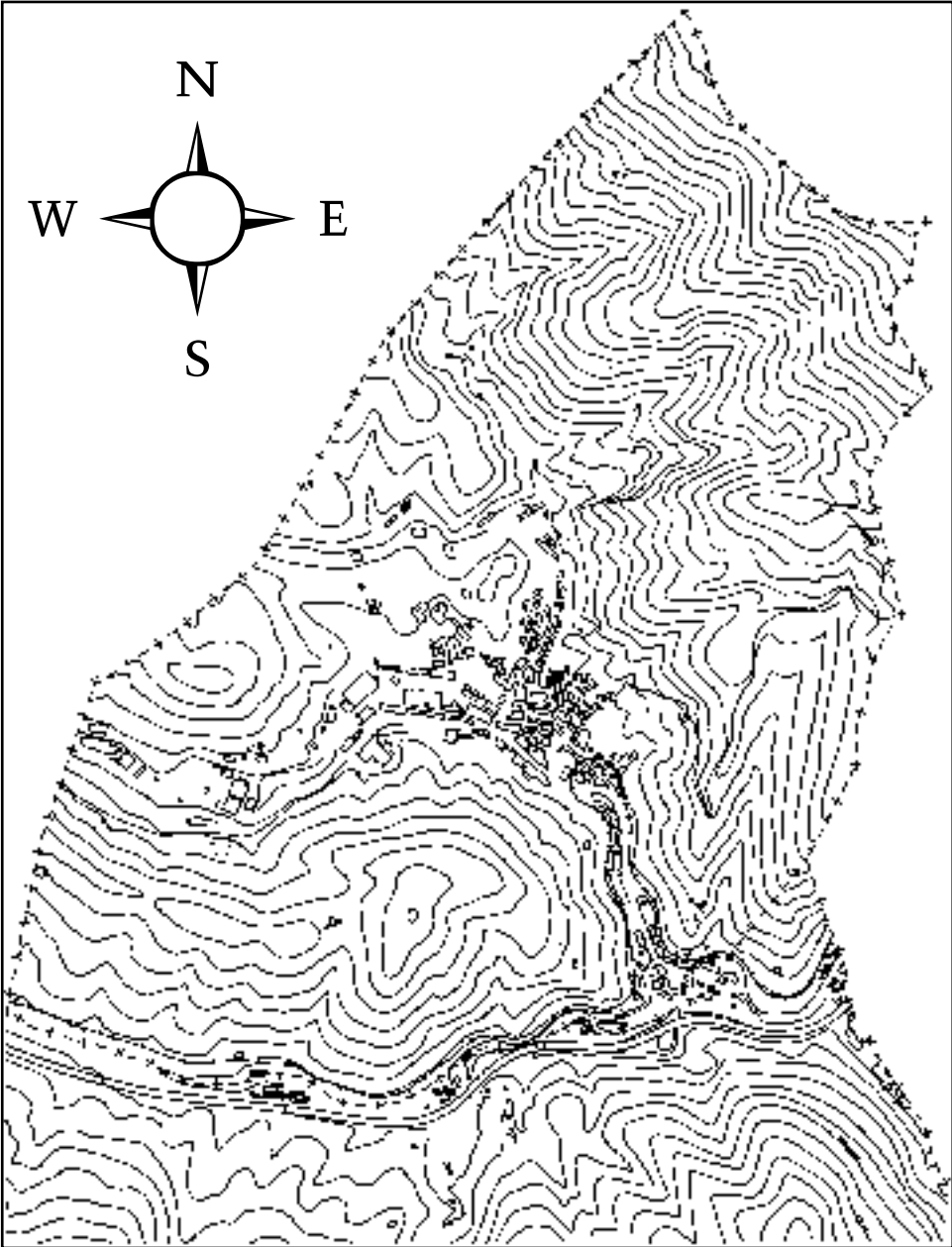

Situación de la variedad de Maniquia, en el dialecto vizcaino y en el conjunto de las zonas vizcainas

Subdivisión de la variedad de Maniquia en subvariedades, con aplicación del número de variedades, en 1970, de cada una de ellas.

YRIZAR, P de (1992): Morfología del verbo auxiliar vizcaino I, Euskaltzaindia, Bilbo (11.or).

Ermua

I. SARRERA

1.1.- GAI-AUKERATZEA

Eskuartean daukazun lan honi “Ermua eta Eitzako euskara”¹ jarri diot izena. Horrelako izen-buru baten aurrean geure buruari zenbait galdera egin geniezaioke.

1.1.1.- ZERGATIK ERMUA ETA EITZA BATERA?

Gure lan honetan, kanpotarra denari arraroa gerta dakioke Ermua herria eta Zaldibarra dagokion Eitza auzoa² batzea. Historia kontutan hartzen badugu, berehala ikusiko dugu Eitza auzoak Ermuarekiko duen harremana Zaldibarrekikoa baino askoz estuagoa dela, historian zehar bi gune hauek beti elkarturik agertzen baitzaizkigu:

a) Ermuko familia askok (Mallabiaz gain) Eitzan du senitartea.

b) Politika munduan ere oso elkarturik agertzen zaizkigu³.

d) Erijiio mailan Eitza auzoan dauden bi ermitak (Done Lorenzo eta Done Pedro ermitak) betidanik Ermuko Elizaren agindupean egon dira.

e) Gure mendiek eta komunikabideek gehiago hurbiltzen dute Eitza Ermuarekin Zaldibarrekin baino.

f) Gaur egun ere Eitzako jendea gazte nahiz nagusi Ermura joaten da eta bertan ditu harremanak. Zaldibarrera bozkatzera edo erroldatzera besterik ez da joaten.

g) Arrazoi linguistikoak: Ermuan eta Eitzan, lan honetan ikusiko dugunez, antzerako euskara darabilte.

¹Lan honen zuzendaritzaz arduratu dena J.M Etxebarria Ayesta izan da. Berak bidean jarrita lanari ekin diot, bere “Zeberioko haraneko euskararen azterketa etno-linguistikoa” tesis doktora gidaliburutzat hartu izan dudala.

²Eitza izena aipatzen dugunean gaur egungo antolaketa administratiboari gagozkio, Sallabente eta Olaerrega auzoak bertan sartzen ditudalarik.

³Ik. ONAINDIA ESTRADA, M (1973): (49.or). Ermuan 1747. urtean D. Santiago Olaetxea dugu alkate. Ik. LASUEN, B (1987): “Intentos de segregación del barrio Eitzaga” (51.or)

Ermua (1920-1930)

1.2.- ERMUARI BURUZKO ZENBAIT ARGITASUN HISTORIKO:

Ermuko euskara aztertzerakoan, leku jakin bateko euskarari egiten diogu aurre. Azterketari zuzen ekiteko eta azterketa horrek erakar ditzakeen ondorioez hobeto jabetzeko, labur bada ere, Ermuari buruzko zenbait argitasun historiko azaltzeari oso garrantzitsua deritzot.

Ermua herria⁴ Bizkaia eta Gipuzkoako mugan kokaturik dago. Gipuzkoako mugan Eibar hiria du hego-ekialdean. Bizkaian ipar-ekialdetik Mallabia; eta hego-ekialdetik Zaldibar ditu mugakide. Ermua azken bi herri horietatik sortu bide zen⁵. Garai horretako testigantza ez zaigu heldu, frantsesek Ermuko artxibo historikoa erre baitzuten. Hala ere mallabitarrek, lana eta ezkontzak zirela bide Ermura egindako joan-etorriak oso ezagunak dira.

Herriko fundazioaren atal ilun hori argitzeko hona hemen Egoarbitza baserrian jasotako pasarte:

“Pastore bat etorri san Geriatik (Mallabia), artu lasuakin. Leen badakisu soluan ibiltzen san korriketan labratzeko serian, artua ero garixa eitzeko-ero olako bat ekarri ei seban gisonak andik, Geriatik e!... biskarrian artuta da andriak umia, olan, kuna baten. Orduan amen txabola bat ipini seben, txabolatxua ipini seben familixandako, da au pusketa eindakua da au etxiau. Pusketa eindakua”. (Juanita Ormaetxea)

⁴Ermua inguruan bizi den gizakiaren lehendabiziko aztarna Oiz eta Kalamua mendietan aurkitutako historia-aurreko testigantzari zor diogu. Ermuari dagokionez harrizko aizkora bat agertu zen, beraz, gure paraje honetan gizakiak milaka urte daroala baieztatu daiteke.

Ik. GORROTXATEGI eta YARRITU (1984): (112.or).

⁵Ik. ONANDIA (1971): “Si bien lo que hoy constituye el término municipal de Ermua, fue poblado por el hombre desde la más remota antigüedad, estos terrenos fueron desmenbrados de las anteiglesias de Mallavia y Zaldúa”. (39.or).

Lehendabizi etorri ziren horien bizimodua aurrera zihoala ikusita beste batzuk etorri ei ziren eta apurka-apurka, nekazaritza eta artzantza lanbidetzat harturik, lehendabiziko baserriak (hasieran txabola txoak zirenak) eraikitzen hasi ziren Urtia eta Zabaleta erreken bazterretan (gaur egun Ermuko alde zaharra dena).

Ermua Bizkaia eta Gipuzkoako mugan dago. Gipuzkoa aldetik zetorren merkataritza kontrolatu beharra zegoen, inbasioei aurre egiteko dorretxeak⁶ egin behar ziren, lan administratiboa eraman zezaten pertsonak hautatu eta hori guztia aurrera eramateko 1282. urtearen inguruan⁷ Bizkaiko jauna zen Don Diego Lopez de Harok Ermua “villa” izendatu zuen, 1372ko urtarrilaren 20an Don Juan XXIII infanteak, Bizkaiko Jaunak, Burgos hirian emandako “escritura de fundación de la villa de Ermua” delakoan⁸ ikus daitekeenez. Ermuarentzat ikagarritzko aurrerapausoa izango zen.

Ermua “villa” izendatzeko beste arrazoi bat Ermutik (herriko etxe askotako armarrian⁹ ikusten denez) Santiagorako bidea pasatzea zen. Bide horrek merkataritza (burdina...) eta artisau industria ekarri zituen. Orduan “villa”-k zituen beharrak betetzeko, lanbide berriak (artisauak, garraiolariak...) sortu eta zaharrak berritu behar izan ziren.

Urte askotan zehar, mugak zirela eta, Ermuak auzi luzeak¹⁰ izan zituen Zaldibarrekin. Pleitu hauek ez ziren harritzekoak, egoera arraro xamarra zelako¹¹ (Zaldibarko Done Pedro eta Done Lorenzo ermitak Ermuko Elizaren agindupean baitzeuden).

Auzi horiek gorabehera, Ermuak zituen baldintzak (egurra ateratzeko pagadi eta hariztiak, eta ur-indarra sortzeko errekatxoak) aprobetxatuz, Deba bailaran sortzen hasi zen armagintzari lotu zitzaion¹², bailarako beste herriekin batera arrakasta handia lortuz¹³.

⁶Ispilla...

⁷Ermuko fundazioaz hitz egiterakoan eztabaida dago eta gai hori aztertu duten historialarien artean urte desberdinak agertzen zaizkigu.

Ik. VILLA DE ERMUA (Otsaila-1989): (14-15.orr).

⁸Ik. ONAINDIA, M (1971): (7-20.orr).

⁹Santukua, Lomiño, Santiago Eliza...

¹⁰ACADEMIA DE LA HISTORIA (1802): “Por el citado privilegio del infante D. Juan le fuerón confirmados los que ya tenía, y aumentados con el fuero de Logroño, y se le señaláron términos, sobre los quales tuvo no obstante continuos pleytos con la república de Zaldúa, que se termináron por escritura de transacción otorgada a 7 de Mayo de 1473, y otro con la merindad de Durango, en que recayó sentencia arbitraria, que dieron los lincenciados Borica y Urquiza en 30 de octubre de 1586”. (360-361.orr).

¹¹Irakur dezagun jasotako pasarteak:

“Teresa Murga, Ermuan es suan bisi, Markiñan. Amen propiedariak ekasen: propiedariak ba... Eitzan kondianekua, Palasiua, Abeletxe uste juat baietz... da Aisti, Ureta... propiedare asko... Etxebarri Eitzakua, a be bai. Da Eitza selan san anteiglesia da Ermua Billa, kontribusiñua karuau euan Ermuan. Da, aretxek merkiau pagatziarren, orrek Murgak apartatu itxuan errekatik arutz Saldibar. Orduan es euan telefonorik. Eurak juaten sitxuan birian paradak eiñas... ero fondetan, paradak eiñas kaballuekin juaten sitxuan Madrillera da eurak esate ebena. Eurak eitxe eben gausia”. (Antonio Izagirre)

¹²MUGICA (1990): “La comarca en que se hallan enclavadas las villas de Placencia, Eibar, Elgoibar, Ermua, Vergara y Mondragón, situada en el confín de Vizcaya y Guipúzcoa, alejada de las fronteras de Navarra y Francia, así como de la costa marítima, y menos expuesta, por tanto, a un golpe de mano del enemigo en caso de guerra; bañada por dos ríos, el Deva y el Ego, que unidos en Málzaga siguen su curso por Elgoibar á Deva; dotada, por su situación agreste y montuosa, de abundancia de leña y de minerales de hierro de buena calidad, parecía reunir todas las condiciones apetecibles para establecer en firme la fabricación de armas”. (76.orr).

¹³SAN MARTIN in MUGICA (1990): “Al filo de los siglos XV y XVI.. Placencia, Eibar y Ermua, en las angosturas de sus valles, se distinguieron por los productos de una mayor elaboración, con sus operarios altamente cualificados para la época”. (XI.orr).

Lobiano Jauregia

XIII eta XIV. mendeetan banduen arteko borroak izan ziren, dorretxeak eta harresia eraiki zituzten. Herria gerrarako bizi zen.

XVI. mendean, berriz, Amerika aurkitzearekin merkataritza handitu egin zen eta herriko seme batzuk, dirua eginda gero eraikuntza berriak egin zituzten herrian¹⁴. Baina, orohar izurriteak eta inkisizioak jotako mendea izan zen.

¹⁴Ik. VILLA DE ERMUA IX (1987eko apirila): (12-13.orr).

Oso berri gutxi dugun garai ilun hori pasatu ostean¹⁵, herria erabat aldarazi zuen gertakizun garrantzitsu bat gertatu zen: 1794. urtean frantsesak, Frantses Iraultzan izandako ideiak zabaldu nahian Ermuan indarkeriaz sartu ziren, etxeak eta baserriak guztiz hondatuz¹⁶. Hori dela eta, frantsesak alde egin ondoren herria berriz eraikitzeari ekin beharra zegoen, plaza berria eta etxe ugari sortuz.

XIX. mendean¹⁷ ermuarrek lanerako zuten grinari esker herria berriz aurrera ateratzea lortu zuten. Baina Euskal Herrian foruak zirela eta sortzen hasia zen eztabaida gogorrean Ermuak ere parte hartu zuen. Bere interesak defenditu nahian, bi karlistadetan¹⁸ murgildurik egon zen eta baita gure nagusien oroimenean hain hurbil dagoen 1936.urteko gerra zibilean ere borrokatu behar izan zuen. Horrek guztiak hondamena ekarri zion herriari. Azken gerra horretan galerak oso handiak izan ziren: herriko seme batzuk Frantziara aldentu egin behar izan zuten; baserri ugari apurturik gelditu ziren; herriko seme askok kartzela jasan zuen eta beste askok frentean galdu zuen bizitza.

¹⁵1672. urtean D. Andres Agustin de Orbe y Larreategi jaio zen.

Ik. ONANDIA (1973): “El ermués que más altos cargos ha desempeñado en la historia de España, durante el reinado de Felipe V y quizá la más alta figura que la villa de Ermua haya dado al mundo.

(...)desempeñó al mismo tiempo importates cargos eclesiásticos, entre ellos los de vicario general, Juez sinodial, Provisor, Vicario General y gobernador eclesiástico con sede plena e inquisidor ordinario de la ciudad de Valladolid desde 1709 hasta el año 1712.

(...)A mediados de 1733 cesó Orbe y larreátegi en la presidencia del Real Consejo de Castilla, y fue nombrado Inquisidor General de los reinos y dominios españoles sin exigirle la renuncia del arzobispado de Valencia.

(...) Queriendo el Rey compensar tan señalados servicios, le hizo merced de un título de Castilla transferible a voluntad a sus herederos, y habiendo escogido el de Valdés-Espina, se le expidió el 18 de abril de 1736 la real carta a favor de su sobrino don Andres Agustin de Orbe y Zarauz, joven de 14 años”. (42-53.orr).

¹⁶ACADEMIA DE LA HISTORIA (1802): “...fué saqueada é incendiada por los franceses en 29 de agosto de 1794, habiéndose reservado del incendio solas 8 casas de 84 que existían”. (360.or).

¹⁷Gure herriko historia aztertzean familia batek oso eragin handia izan duela ikusten da. Ermuari buruzko aipamenak ia inon agertzen ez diren bitartean, “Orbe” familiari buruzkoak ugariak dira, Euskal Herrian eta Estatu mailan izan zituzten karguegaitik.

Ik. ARNAL,J.M (Argitaratu gabea): “Seguru asko ez gara handikerietan jausiko baieztatzen bada Orbetarren familia honek, XIX. mendean zehar Ermuko hiribilduaren erabateko kontrol politikoa eduki zuela. Izan ere, garai hartan Ermua ez zen 700 bizilagun kopurutik pasatzen eta aginte politiko honetaz gain, erantsi behar da Orbetarrek zituzten baserriak, jauregiak eta ondasunak Euskal Herriko Hegoaldeko bi probintzietan”.

Ik. ONANDIA (1973): “Este ilustre varón de Ermua (D. Jose Maria de Orbe y Elio), que con solo un brazo consiguió los más altos cargos y galardones del Ejército, siendo por tres veces diputado general en las Juntas Generales de Guernica, Presidente del Consejo de Estado y Ministro de la guerra, y de quien Delmas en su Bibliografía General de claros varones de Vizcaya dice: ...jamás el Marques de Valdespina, ni a pesar de sus creencias (políticas) cometió actos inhumanos, ni comprometió su honra acrisolada, ni sirvió a don Carlos para lograr medros. Cumplió siempre con sus deberes como cristiano y como caballero”.(21-39.orr).

¹⁸ARGUINZONIZ (1990):“No debo prescindir de ocuparme brevemente de la conducta caballerosa y digna que el señor Marques de Valde-Espina (D. Juan Nepomuceno de Orbe) ha observado en esta ocasión, y que revela su adhesión a la causa y la abnegación con que la sirve. Desde 1869 a fines del 70, el señor Marqués fué Comisario Regio de Guipúzcoa y Vizcaya, y segundo Comandante general de las tres Provincias Vascongadas.

(...)Sólo elogios merece su noble y patriótico comportamiento, lleno de abnegación, más notable aun tras las armaduras que en la emigración sufrió y de las censuras que le prodigaron quienes seguramente nunca podrán presentar los distinguidos servicios que Valde-espina ha presentado toda su vida a la causa carlista”. (86.or).

Ik. ONANDIA, M (73): “Don Juan Nepomuceno de Orbe”(65-75.orr).

1918 Ezkerririk eskumara eta zutik:X;X;X; On Jose Mª Orbe (Baldespinako V Markesa);
 X; On Ignazio Orbe (Markesaren semea).
 Ezkerretik eskumara eta eserita: Baldespinako Markesaren alaba; Carlos VII-ren iloba,
 Carlos VII-ren alaba (Beatriz printzesa); Carlos VII-ren iloba.

Gerra ostean, herriak betidanik lanbidetzat izan zuen armagintza industriari laga, eta bizikletandako eta kotxeentzako piezak egiten hasi zen. Horrek lana sortu zuen eta horregatik 1960-70. hamarkadan Extremadura, Gaztela eta Galiziatik etorkin pila heldu zen Ermura.

Ikus dezagun XX. mendean biztanlerian izandako hazkundera:

1900.....	698	biztanle ¹⁹
1910.....	871	“
1920.. ..	1.001	“
1930.....	1.047	“
1940.....	1.277	“
1950.....	1.721	“
1960.....	3.029	“
1965.....	10.089	“
1970	14.651	“
1980.....	18.860	“
1990.....	18.634	“
1993.....	17.612	“

¹⁹Ik. EUSTAT (91-94): Udal biztanleriaren eguneraztea.

Eitzako kasuari dagokionez Zaldibarko Udalak eskeinitako datuen arabera azken urte hauetan biztanleen kopurua gutxitu egin da: 1986.ean 194 biztanle; 1991.ean 137 biztanle eta 1996.ean 118 biztanle.

Biztanlegoari buruzko datuak argitzeko oso baliagarri izan dut J.M ARNAL-k egindako Ermuko demografiari buruzko lana (argitaratu gabea).

Urte gutxitan hainbeste jende etorri zenez, herria egoera berri horretara moldatu behar izan da, etorritakoentzako etxe berriak eginez. Ermua ez zegoen egoera berri horri ongi erantzuteko prestaturik eta neurri gabeko hazkuntza horrek herria desitxuratu egin zuen, baserri ugari desagertaraziz; lehen ziren soluetan eta basoetan etxeak eraikiz; eta, Urtia eta Zabaleta errekek tapatuz. Horrek guztiak, hurrengo puntuan ikusiko dugunez, euskara ahaztea ekarri zuen.

1.3.- ERMUKO ETA EITZAKO EUSKARA.

Ermuko euskarari buruz hitz egitean, Luciano Bonapartek Euskal herrian zehar egin zituen bidaiei eta bere laguntzaileei esker burutu zuen sailkapena kontutan hartuz, hizkuntzalari gehienek ekialdeko bizkaieraren eremuan sartu dute, Markinako bariantean hain zuzen.

Euskalkien banaketa hau hizkuntzalari gehienok onartzen badugu ere, lan hori urrun samar gelditzen zaigu, Ermua gainetik besterik ez baita aipatzen. Egia esan, oso datu gutxi dugu bertako euskara ezagutzeko. Ermuko euskararen berri zehaztasunez lehendabizi ematen diguna Azkue dugu. Azkuek “Erizkizundi irukoitza”-ren bitartez²⁰, Ermuan Nicolas Ormaetxea (“Orixe”) ikestagiletzat harturik, 1922-25eko Ermuko euskararen berri dakarkigu. Lan hori oso interesgarria dugu, galdez-kizun fonetiko-morfologiko eta lexikoari emandako erantzunak biltzen baititu.

Azkuek, hizkuntzalari trebea izateaz gain, herriko kultura gordetzeko ahalegin handia egin zuen, Euskal herriko kanta eta ipuin zaharrak bilduz. Bilketa horretan Ermuko ipuin zahar bat “*San Martinen estutasuna*” eta zenbait kanta jaso zituen, bere “*Euskalerrian Yakintza*” eta “*Cancionero Popular vasco*” obretan argitaratu zituenak.

Urte batzuk geroago, ikerketa linguistiko zehatzagoak egin ahala, gaur eguneko errealitatera hurbiltzen gara. Egindako lanetan zehaztasun handiagoak agertzen dira eta Ermuko euskara aipatzeaz gain, beste herrietako euskararekiko desberdintasunak eta berdintasunak azpimarratzen dira. Eta, hona hemen lan honen ardatz izango diren Ermuko eta Eitzako euskarari buruzko lehendabiziko berriak, Eibarko San Martinen eskutik datozkigunak.

San Martin (1981): “Hala ere, gure egunotan, Elgoibarko hizkeran, gipuzkeraren kutsape-nez, aditza bera aski nahastua aurkitzen da; baina Eibar, Ermua eta Mallabikoa ordea, Ego erreken barrutikoak, Markina-Jemein eta Markina-Etxebarrikoarekin elkarrengandik senide hurbil”. (331.or).

San Martin in Etxebarria, T (1986): “En dicha cuenca, en lo lingüístico, los más próximos a la Marquina actual (mejor dicho Marquina-Jemein) son: Mallavia, Ermua y Eibar con los barrios Sallabente (San Lorenzo) y Eizaga que jurisdiccionalmente pertenecen a Zaldibar”.

²⁰Ik. ECHAIDE, Ana M^a (1984).

Guk, azpi multzo bat eginez Ermua, Sallabente eta Eitzako euskara batu egin dugu, alde horietako hizkerak parekatu eta elkarren artean aberastu egin direlako. Gaur egun, gure berriemaileek (Ermukoek zein Eitzakoek) azaldu digutenez alde bi horietako euskara berdina dugu. Urrunago Mallabia, Zaldibar edota Eibarrera bagoaz, berriz, euskara aldatu egin da.

Desberdintasun hori, eibarrerari dagokionez²¹ batik bat entonazio eta azentuan datza. Nahiz eta Eibarrekiko harreman estua izan, Gipuzkoako mugak eragina izan du eta bereizte hori euskarari ere aplika diezaiokegu.

Mallabira edo Zaldibarrera joanda, gure mendiek bereizten gaituzten bezala euskarak ere bereiztu egiten gaitu. Entonazioa eta azentuaz gain desberdintasunak (beti euskalki nagusian oinarriturik) areagotu egiten dira.

1975.ean Yrizarren eskutik Euskal Herrian lehendabiziko dialektologia azterketa modernoak egiten hasi ziren, oso lan beharrezkoa, urteetan hizkuntzak dituen aldaerak ikusteko. Herri bakoitzean inkesta ugari burutu ziren, Ermuan ikertzaile izan genuen Iñaki Gamindek, Valentin de Lasuen berriemailearen laguntzaz²², Ermuko euskararen berri ematen digu:

“En los grupos formados por Gaminde sobre la base del comportamiento de los nombres al agregárseles el artículo, Zaldívar y Mallavia se agruparían con los pueblos de la zona de Marquina, mientras que Elorrio y Ermua lo harían con sus inmediatos pueblos territoriales gipuzcoanos”. YRIZAR, P (1992):(11-85.orr).

Ermua eta Eitza Bizkaia eta Gipuzkoaren arteko muga egonda, oso interesgarria da alde horietako euskara bizia aztertzea, batetik muga kokatze horrek zenbait bereiztasun ekar dezakeelako, eta bestetik gauden lekuan egonda, bizkaiera zein gipuzkerarako belarria moldatu dugulako eta euskalki bakoitzak dituen errekurtoez aberastu garelako.

1.4. ERMUKO EUSKARA BIZIAREN EGOERA

Argitasun historikoan ikusi dugunez Ermua, urte gutxitan, herri txiki bat izatetik herri handi bat izatera heldu da. Biztanleriaren taulak mende honen hasieran 1.000 biztanle inguru dagoela erakusten digu. Herria euskalduna zen. Euskaraz bizi zen multzo hori hartuko dut aztergai nire lanerako.

60-70. hamarkadan, berriz, kanpoko jende pila etorri zen Ermura, erdaldunak. Hauek agertzearekin batera, Ermuko jendea eta, noski Ermuko euskara minorian geratzen dira. Euskaraz egiten jarraitu zuten, baina, zoritxarrez hizkuntza transmisioa momentu horretan eten egiten da. Gurasoek euskara jakin arren umeak nekez ikasten du, eta etxean ikasten duena kalean erabiltzeko aukerarik ez dauka. Beraz, euskara ahuldu eta bertako euskara, neurri handi batetan bederen, galtzeko zorian aurkitzen dugu.

²¹Eibarko euskarari buruzko bibliografia Ik 198-200. orr.

²²Ik. GAMINDE, I (1988): (230-232.orr).

Ik. GAMINDE, I (1988.b): (232-240.orr).

1970	1.200	euskaldun	%eko 8,24
1981	2.209	“	%eko 12,12 ²³
1986	2.630	“	%eko 14,49
1991	2.757	“	%eko 15,60 ²⁴

Jatorrizko euskaldun multzora bueltatuz, esan beharra dago gure helburua bertako euskara aztertzea dela. Horretarako, eta inkesta ugari egin ondoren herrian bertan eta bertako jendearen artean joera desberdin batzuk badaudela ikusten dugu (ondoko herriek markatzen dituztenak). Baina, batasuna ere badagoela ikusi ahal izan dugu. Herritarrak hizkuntza kontzientzia du. Berak badaki zelan hitz egiten duen eta badaki besteek zelan hitz egiten duten ere. Urte askotako komertzioak, lana egiteko kanpora joan edo kanpotik etorri beharrak, inguru honetako euskara, nolabait batu egin du.

Esan beharra dugu gaur eguneko Ermuko euskara bizia gure nagusiengan gordetzen dela, batez ere. Gure nagusiek jaso zuten euskara, Ermuan 70. hamarkadan izandako aldaketa sozio-ekonomikorako moldatu egin dute. Horrela izanik, Ermuko euskara kalekoa zein baserrikoa, adierazkortasunez bete dugu. Ermuko euskarak (Eibarkoak bezala) gaurko industriari moldatuz lexiko berria sortu du, unean uneko beharrei erantzunez eta gure paraje honetan (Ermua, Eibar, Elgoibar...) soilik erabiltzen diren egiturak eta lexikoa erabiliz.

Ermuko euskara askotan izan da kritikatu, eskasa zelako eta erderakada ugari sartu eta belarriari txarto egokitzen zitzaiolako. Nik, Ermuko euskararen azterketa egin ondoren, Ermuko euskara sano dagoela esango nuke. Egitura eta adierazkortasunaren aldetik sano dago, euskararen ematen diren irizpide nagusiak betetzen dituelarik. Beraz, nagusi bati euskaraz entzunez gero, duen erabilera onaz ohartuko gara. Baina, erderak gure herri honetan demaseko eragina du eta erderarekin harreman handiagoa izan duen jendearengana, 50 urtetik beherakoengana, joz gero alde handia ikusten dugu. Zenbat eta gazteago, orduan eta jatorrizko forma gutxiago entzungo dugu. Gazte eta haurren artean aldea izugarria da, gehien bat erderaz egiten da, egunero euskaraz biziz irabazten den adierazkortasuna galtzen delarik²⁵. Bestalde, euskaldun gazteengan euskara batuak oso eragin handia du, herrian dauden euskarazko forma jatorrak baztertzen direlarik. Ermuko euskara ikaste-ko gogorik ez da falta, orain lan honen bitartez ikaste-ko materiala eskaintzen saiatuko naiz.

Penagarria izango litzateke euskalkiak galtzea. Gaur egun euskara batua (Euskal Herri mailan diren komunikabide, irakaskuntza, literaturarako...) beharrezkoa dugu. Baina horregatik ez dago herri-hizkerak baztertu beharrik. Euskara, gure nagusien hizkera zaharren eredia hartuz, aberastu behar dugu. Euskalkien arteko trukaketan euskara litzateke gehien irabaziko lukeena eta horrela berez sortutako euskara batu baterantz joango ginateke.

²³Ik. GAMINDE (1988.a): (210.or).

²⁴Ik. EUSTAT (88-95).

²⁵Azken urte hauetan Ermuan “B” et “D” ereduak izan duten gorakada nabarmena da. Ik. Drogetenituri 18. zk. (6-7.orr).

D eredia -> 514 ikasle (%27,6)

B eredia -> 866 ikasle (%46,4)

A eredia -> 480 ikasle (%25,8)

1.5. GRABAKETA

Lana egiteko SONY TCM-S68V grabagailua erabili dut. Berriemaileengana joan eta grabadorra mahai gainean ipinita lanari ekin diot.

NON grabatu? Ermuko zabalera osoan grabatzen saiatu naiz. Horregatik, Ermuko mugan eginiko grabaketak eta Ermuko hiri barruan egindakoak, kalekoak zein baserrietakoak aurki daitezke.

NORI grabatu? Grabazioak egiteko orduan argi izan dudan gauzarik garrantzitsuenaren Ermuan (edo Eitzan) bertan jaiotakoa izatea izan da. Ermuan jaio eta Ermuan bizi. Badaude kanpotik etorritako jendeari eginiko grabazioak ere. Horrelakoetan ia bizitza osoa (60 urte baino gehiago) Ermuan eman dutenez horiek ere aztergaitzat hartu ditut.

Grabazioak egiteko bigarren eskakizuna: zenbat eta nagusiago orduan eta hobeto, horregatik 60 urtetik gorakoak eta erderarekin harreman gutxien izan dutenak erabili ditut.

Berriemaileak topatzea erreza gertatu zait. Askotan berriemaileak berak beste baten izena eta argitasunak ematen baitzizkidan.

ZELAN grabatu? Grabaketak egiteko askotan baserrira joan eta baserriko atarian luzaroan kontu kontari ibili gara; edo, berriemaileen etxeko egongelan patxadaz galdetu; edota egon da kasuren bat eta, berriemaileak duen dendara joan eta galderak mostradore gainean egin behar izan ditudana ere.

Bi era erabili ditut:

a) Ermuari buruz eginiko galdekizuna erabili dut. Honetan, berriemaileek Ermuko nondik-norakoek ihardun dute²⁶. Hemendik ateratako informazioa oso baliagarria gertatu zait, euskara bere bizitasun osoan jaso dudalako eta metodo horren bidez inkesta zuzenerako berriemaile onenak aukeratu ditudalako.

b) Bigarrena galdekizun zuzena izan da. Hau da, gaztelaniaz galdetu eta berriemaileak euskaratu. Hasieran nekez egingo zutelakoan, harritu egin naiz: gure nagusi gehienek ondo ezagutzen baitute gaztelania, alde batetik dakiten gaztelania eskolan ikasitakoa delako eta beste aldetik Ermua herrian, hainbeste etorkin egonda, nahitaez gaztelaniaz bizi eta ikasi behar izan dutelako. Inkesta horien bidez: aditza, joskera eta deklinabidea jaso ditut batik bat.

Esan behar dut berriemaile guztiekin oso ondo ibili naizela, ondo hartu nautela beren etxean. Gainera, ni Ermuan jaio eta bizi naizenez, eta aitaren parteko familia bertakoa dudanez, askotan gurasoen izenak esatearekin hasieran egon daitekeen mesfidantza apurto egin da, lana asko erraz-

²⁶Galdekizunak egiteko oso baliagarri suertatu zait “Ermuko historiako apunteak” (argitaratu gabekoa), Egileak: ARREGI, I., CANO, J., FERNANDEZ, F., ARNAL J.M.

Ik. BARANDIARAN J.M (1983): (203-206.orr).

tuz. Berriemaileak, nire lanaren nondik norakoak entzun ondoren eta landu gabeko euskara honekiko nik agertu dudana interesa ikusita behin baino gehiagotan harritu ere egin dira. Hori dela eta eurek ere poztasunez eta gogoz erantzun diete nire galderari.

ZER grabatu?

a) Alde batetik hizkuntzalaritzari buruzko galderak.

b) Beste aldetik Ermuko ohiturez ihardun dugu. Saiatu naiz ahal denik eta puntu ilun gehienak argitzen, eta nik ezagutzen ez nuen gutzia galdetzen. Berriemaileek euren ekarpenez Ermua herriari buruzko galdekizuna osatzen lagundu didate.

1.6.- BERRIEMAILEAK:

Lan hau osatzeko Ermuko jende nagusia izan dut iturritzat, beraz, jende honen laguntzarik gabe ezin izango nukeen lana aurrera eraman.

Javier Aranberri, Iñes Ugarriza, Jesusa Ardanza, Emilio Areitio, Mª Ester Olaetxea, Maria Bengoetxea, Joseba Idigoras, Domingo Astarloa, Diego Arriaga, Jose Mª Zendoia, Pedro Bildosola, Esteban Agirre, Antonio Izagirre, Pedro Abarrategi, Mª Teresa Izagirre, Inocencia Izagirre, Irene Aldalur, Zeberi Agirregomezkorta, Vitoria Aranburu, Margarita Aranburu, Pilar Bilbao, Agurne Agirregomezkorta, Elbire Agirregomezkorta, Agus Agirregomezkorta, Dioni Ardanza, Zezilia Mallabiabarrena, Vicente Markina, Juana Buruaga, Luisa Egia, Mikaela Sagastigutxia, Ignazio Urreta, Leonzia Areitio, Dominga Narbaiza, Felix Ugalde, Jesus Ormaetxea, Iginia Ormaetxea, Vitore Mugerza, Felisa Mugerza, Antonia Madariaga, Gregorio Mugerza, Juanita Ormaetxea, Miren Areitioaurtena, Mari Luz Yarza, Trinidad Totorikaguena, Jose Luis Abarrategi, Migel Yarza, Javier Agirregomezkorta, Elixio Areitioaurtena, Alberto Elejalde, Mª Luisa Mugerza, Joxe Ignazio Arrarte, Ignazio Onandia.

1.7.- BIBLIOGRAFIA:

- ACADEMIA DE LA HISTORIA (1802): Diccionario geográfico-histórico de España. Madrid.
- ARANZADI (1983): Euskalerriko atlas linguistikoa (EAEL)I, Donostia.
- ARGUINZONIZ (1990): El alzamiento carlista de Bizcaya en 1872 y el convenio de Amoribieta. Museo de arte e historia. Durango.
- ARNAL, J.M (Argitaratu gabea): Orbetarrak, Konbentzio Gerra Ermuan, Demografia.
- ARREGI, G (1987): Ermitas de Bizkaia. Bizkaiko Foru Aldundia. Labayru. Bilbo
- AURREKOTXEA, G (1986): “ Euskal Herriko hizkuntz atlasa (EHHA): inkesta metodologia eta ezezko datuak “ in Euskera XXXI-2.
- AZKUE, R.M (1990): Cancionero popular vasco. Euskaltzaindia Bilbo.
- AZKUE, R.M (1989): Euskalerraren Yakintza (II). Euskaltzaindia & Espasa Calpe.

- BARANDIARAN, J.M (1983): Obras completas XXI: Miscelanea 1ª. La Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao.
- ESTOMBA, M eta ARRINDA, D (1980): Los vascos-Euskal kondaira. Bilbo Aurrezki kutxa. La Gran enciclopedia vasca. Bilbo.
- ECHAIDE, A.Mª (1984): “Erizkizundi irukoitza” in IKER-3. Euskaltzaindia. Bilbo.
- ETXANIZ, E eta VEGA, S (1995): “Euskara indartuz doa Ermuko irakaskuntzan” in Drogeteniturrri 18. zk., Ermua (6-7.orr).
- ETXEBARRIA, J.M (1983): “Giza gorputzari buruzko inkesta” in Euskera XXVIII. Euskaltzaindia.
- ETXEBARRIA, J.M (1991): Zeberrioko haraneko euskararen azterketa etno-linguistikoa. Zornotza. Ibaizabal.
- ETXEBARRIA, T (1986): Flexiones verbales y lexicón del euskera dialectal de Eibar. Euskaltzaindia . Bilbo.
- EUSTAT (1994): Udal biztanleriaren eguneraztea.
- GAMINDE, I (1988.a): Ahozko bizkaiera. AEK.
- GAMINDE, I (1988.b): “Bizkaiko aditz trinkoen alokutiboak (orainaldia)” in Fontes Linguae vasconum studia et documenta.
- GOIKOA, C: “Ermua” in El Correo de Vizcaya XXIV. Caja de ahorros municipal de Bilbao.
- GORROTXATEGI, J eta YARRITU, Mª J (1984): Cuadernos de arqueología de Deustu. Carta arqueológica de Vizcaya (II). Diputación foral del Señorío de Vizcaya.
- LASUEN, B (1987): “La anteiglesia de Zaldibar” in colección de temas vizcainos 155. zk., Caja de Ahorros de Vizcaya
- LOPEZ DE GUEREÑU I HOLDI, G (1987): “ Elección de trabajos cuestionario” in OHITURA-5. Gasteiz.
- MUGICA, G (1990): Monografía histórica de la villa de Eibar. Ayuntamiento de Eibar. Itxaropena. Zarautz.
- ONAINDIA, M (1971): Ermua I. Gráficas Onaindia. Ermua.
- ONAINDIA, M (1973): Ermua II. Monografías de hombres ilustres de la villa hasta el siglo XX. Gráficas Onaindia Ermua.
- PAGOLA, R.M (1991): Dialektologiaren atarian, Mensajero-Gero. Bilbo.
- SAN MARTIN (1981): “Eibarko aditz-laguntzailearen paradigmak” in IKER-1, Euskaltzaindia. Bilbo. (331-342.orr).
- YRIZAR, P. de (1992): Morfología del verbo auxiliar vizcaino I eta II. Euskaltzaindia, Bilbo.
- EZEZAGUNA (1989): “El nacimiento de la villa un enigma para la historia” in Villa de Ermua 11. zk., Ermua, (14-15.orr).
- EZEZAGUNA (1987): “Shelma Huxley, casi 15 años estudiando la historia de Euskal Herria” in Villa de Ermua IX. zk., Ermua (12-13.orr).

II.- ERMUKO BOKALISMOA²⁷

Ermuko euskaran bost bokal agertzen zaizkigu:

i, e, a, o, u

Hellwag-en triangeluaren arabera honelaxe ikusiko genituzke²⁸:

	AURREKOAK	ERDIKOAK	ATZEKOAK
ITXIAK	i		u
ERDI-ITXIAK	e		o
IREKIAK		a	

Normalean, hizkuntza bizietan bokal hauek, zenbait egoeratan, lekuz alda daitezke²⁹ irekiz edo itxiz.

2.1 IREKIDURA:

/E/ > /A/

- Goi-hobietako dardakari anitzaren aurrean bokala ireki egin daiteke³⁰.

Adib. “barriri, txarri, igarri, pipar, asarre, tallara, pitxar, bastar, e(d)arra, urtebarri...”

Top. “Etxebarri, Errotabarri...”

²⁷Lan hau egiteko oso kontutan hartu dut:

- MITXELENA, K. (85): Fonética Histórica Vasca. Guipuzkoako Foru Aldundiko Inprimategia. Donostia, 3. ed.

- TXILLARDEGI(80): Euskal Fonologia. Ediciones Vascas. Donostia.

²⁸Ik. TXILLARDEGI (80): EF (I. kap).

²⁹Ik. MITXELENA(85): FHV (II. kap).

³⁰Ik. MITXELENA(85): FHV (60.or).

- /l/ Inplosiba baten aurrean³¹.
Adib. “baltza...”
- Asimilazioz edota disimilazioz irekidura hau ere gerta daiteke³².
Adib. “dana, atara, asurra, alkar...”

- Baita “IZAN” aditzean ere.
Adib. “nitzan, giñan, san...”

/U/ > /O/

- “UKAN” aditzean gertatzen da.
Adib. “dot, dosu, do(g)u, jone, jonat...”

- Dardakari baten aurrean:
Adib. “Morga” (Pertsona izena Lit. Murga)

- Adib. “bixamonian “ Lit. Biharamunean.

/O/ > /A/

- Hitz konposatueta.
Adib. “artaburu...”

2.2 ITXIDURA:

/E/ > /I/

- Itxidura hau, batez ere, /E/ bokalaren atzean /A/ bokala datorrenean gertatzen da, fenomeno hau hiatoa aztertzen dudanean ikusiko dugu. Bestela, itxidura mota hau oso adibide gutxitan topatu dut. Salbuespentzat jo genitzake hurrengo adibide hauek.

Adib. “bildur, primia, atxiki, eskiñi³³...”

³¹Ik. MITXELENA (85): FHV (63.or).

³²Ik. MITXELENA (85): FHV (69-70.orr).

³³Ik. Erizk. : (262.or).

/O/ > /U/

- Sudurkari baten aurrean, bizkaiera osoan ematen den adibide bera jaso dut Ermuko euskararako.

Adib. “nun, nundik, iñun, numbaitxera...”

- Asimilazioz ere gerta daiteke.

Adib. “burrukan...”

- Aditzean itxidura hau entzun daiteke, joera nagusia ez bada ere.

Adib. “suas, jutzet...”

/A/ > /O/

Adib. “emon...”

/A/ > /U/

Adib. “etzun (“etzan” ere entzuten da)...”

- Asimilazioz Elorretan jasotako adibide hau dakarkizuet (kalean ez da itxidurarik egiten).

Top. “Utzuma (Lit. Ultzama)...”

/A/ > /I/

Adib. “sapildu...”

2.3 BOKAL ALTERNANTZIA:

/E/ - /A/

Adib. “amen / emen”
 “gaosek / gaosak”
 “nebillen / nebillan”
 “etara / atara”
 “jaken / jeken”

2.4 BOKAL ALDAKETAK:

/E/ > /A/

- Azken posizioan gerta daiteke.
Adib. “lora, oba...”

/E/ > /U/

Adib. “iruntzi” Lit. Irentsi

/O/ > /E/

- Asimilazioz gertaturikoa.
Adib. “ete...”³⁴

/U/ > /I/

- Sabaikari baten aurrean.
Adib. “itxi (Lit. utzi), gitxi...”
- /N/ sudurkariaren aurrean³⁵.
Adib. “urrin...”

/I/ - /U/

Adib. “urten, ule, uruna, uri, ultze (untze), guntzurruna (Lit. giltzurruna)...”³⁶
Top. “Urisar...”

³⁴Ik. MITXELENA (85): FHV (82-83.orr).

³⁵Ik. MITXELENA (85): FHV (80.orr).

³⁶Ik. MITXELENA (85): FHV (73-75 eta 479-480.orr).

III.- DIPTONGAZIOA³⁷:

Bi bokal silaba berdinean elkartzen direnean diptongo baten aurrean egongo ginateke. Elkartzen diren bokalak edozein motatakoak izan daitezkeen arren, orokorki hitz eginez, diptongoa osatzeko gaitasun handiena dutenak bokal hauek dira:

/a, e, o/ bokaletako bat /i, u/ bokaletako batekin.

Beraz, honako diptongo mota hauek izango genituzke:

3.1.- DIPTONGO BEHERANZKOAK:

Ezkerrean bokale egiazkoa edo bokale silabikoa, (azentua daramana), genuke eta ondoren bokale erdia, honelako marka bat “ ^ “ duena.

Intentsitateari dagokionez goitik beherako indarra izango genuke.

Ermuko euskaran bost diptongo beheranzko aurkituko ditugu:

- [au] : “aut, lau, gausa, berau, jausi, aurre, arrautza...”
- [eu] : “euskera, neu, geure, neukan (Eitzan), euria...”
- [ai] : “bai, aitxa, lasai, gaixo, ordaindu, gaitxuk, selai, kaixo, Olajkorta (Top)...”
- [oi] : “goiko, koipe, xoixa, kanto, Elgoibar (Top)...”
- [ei] : “sei, deitxu, ogei, leike, seiñ, Eibar (Top)...”

Seigarren diptongo bat erabiltzen da, baina ez da asko entzuten.

- [ui] : “sagardui, iguiña, suiña, juisio (erdal hitza da hau baina), Iguix (Top)...”

³⁷Ik. MITXELENA (85): FHV (IV. Kap).

Hauek diptongo jatorrizkoak ditugu, baina bokal arteko kontsonante baten galerak diptongo berri bat edo sekundarioa sor dezake. Honelakoak ugari dira:

- [au] : “pagau, kobrau, topau, auntza, dau, abogau, arda, nausi...”
[eu] : “euki...”
[ai] : “hau, ebai, aiskire, aitxu, mai, pentzaisu, itxaisu, baskaixa, Aitxo (Top.), atarajan...”
[ei] : “geixau, beixu, ein, keixa, keispe...”
[oi] : “oixe, ointxe, emoisu, arraso, sasoi...”

3.2.- DIPTONGO GORANZKOAK:

Azkuek eta Mitxelenak ez zituzten diptongo hauek jatorizat hartzen, eta egia esan, oso gutxitan erabiltzen dira, jaso ditugun adibideak salbuespentzat har genitzake eta³⁸.

Diptongo goranzkoak zeintzu diren esateko Txillardegiren hitzak³⁹: “*Halaz ere, erderak kutsaturik edo ez, gaurko euskarak baditu diptongo goranzko batzu. Zein dira? aski da beheranzko diptongo normalei jira eman, eta horra hor diptongo anormalak*”.

- ai -> [ja]
ei -> [je]
oi -> [jo]
au -> [wa]
eu -> [we]

Oso berba gutxitan bada ere, diptongo goranzkoak agertzen dira euskaraz⁴⁰. Ermuko euskararen adibideren bat jaso dut.

- [wa] : “juan, guardasola, e(g)uastena, guasen, euan, neuan, E(g)uarbitza (Top.)...”

Bestela, gehienak erdal hitzetan aurkitzen ditugu.

- [ja] : “biajia...”
[we] : “juergia, juesa, eguerdixa, bueno...”

Gaur egun, gaztelaniaren eraginez gure herriko izena “Ermua” diptongo goranzko bezala [Ermwa] ahozkatzen dute erdaldunek Baina, euskadunek bokal banaketa oso ondo mantentzen dute eta hiato bezala darabilte [Ermua]⁴¹.

³⁸MITXELENA (85): FHV : “ Los diptongos ascendentes, con j y W como primer elemento, son secundarios en vascuence, al menos en su gran mayoría. Aparecen en préstamos romances, sobre todo en castellano, y también como resultado de la acomodación de vocales en contacto. Su frecuencia no es la misma en los ditintos dialectos.” (167.or).

³⁹Ik. TXILLARDEGI (80): EF. (56.or).

⁴⁰Ik. ETXEBARRIA J.M. (91): Zeberio Haraneko euskararen azterketa etno-linguistikoa. Ibaizabal. Zornotza. (85-86.orr).

⁴¹Euskaldunok erderaz egiten dugunean diptongo bezala egiten dugu, nahiz eta euskaraz hiatoa mantendu.

3.3.- DIPTONGO DESEGITEAZ:

Normalean, euskarak izan duen joera diptongo hauek apurtzekoa izan da, erabilitako bideak hauek dira.

- Sabaita: diptongoaren bigarren elementua /I/ denean, askotan jarraian datorren kontsonantea sabaitu egiten da eta elkartzeko honetan diptongoa askotan desagertzen da⁴².

Adib: [ai̯] > /A/:

Adib. “gatxa, arraña, baña, nas...”

[oi̯] > /O/:

Adib. “ontxe, nos, ollar, bakotxa, oñes...”

[ei̯] > /E/:

Adib. “señek, lexe, Tellerixa (Top.)...”

- Monoptongazioaz ere gerta daiteke⁴³:

Adib: [au̯] > /O/ edo /A/⁴⁴

Adib. “nok, dakat, arpegi, laren, larogei...”

[eu̯] > /U/

Adib. “balu, banu...”

[eu̯] > /O/⁴⁵

Adib. “notzan, gontzan, jotzat...”

[ai̯] > /I/, /E/ edo /A/

Adib. “ninduen (najinduen), duan (Lit. dohain), apexa...”

⁴²Hau ez da beti horrela izaten, zenbait hiztunek batzutan sabaitu arren diptongoa mantendu egiten duela dirudi.

Adib. “orreaitxik, baiña, nais, nois...”

Erizkizundi irukoitza delakoan Azkuek adibide gehienetan “i” desagertzearen alde agertzen zaigu:

Adib. “gatxa (100.or), soñokua (109.or), goxeko (111.or), leza (302.or)...”

Hala ere badago “i” mantentzen duen adibideren bat:

Adib. “aixé (101.or)”

Ik. Mitxelena : FHV (102-103.orr).

⁴³Ik. TXILLARDEGI (80): EF (57.or).

⁴⁴Batzutan diptongoa mantendu daiteke.

⁴⁵Ik. YRIZAR (1980): (35.or).

Gaur egun monoptongazioaren alde jo dugu, baina 1975.ean Imanol de Olaizolak diptongoa mantentzen zuen.

Olaizola. Adib. “eutzun, eunan, geutzusan, neuan...”

Gaur egun. Adib. “otzun, onan, gontzusan, nuan...”

NORK-NOR-ko baldineran diptongo mantentzeko joera dago.

[wa] > /A/, /U/ edo /O/

Adib. “ fan (Elgetako joera), jun (Mallabiko joera), amurraña, gorde...”

[we] > /O/

Adib. “ proba, almorzau, solte, errobera, kontu, portu, porruak...”

- Kontsonante baten epentesiaz (hitz barruan)⁴⁶.

[jo]

Adib. “ erradixua, lirixua, balnearixua, premixua...”

[ja]

Adib. “ istorixia, armerixia, familixia...”

- Kontsonantizazioaz:

[au]

Adib. “ gaba, dabe...”

3.4.- DIPTONGOEN ALTERNANTZIAZ⁴⁷:

- [aj] - [ej] alternantzia aditzean aurkitzen da, batez ere. [aj] diptongoa Eitzarako (salbuespenak badaude), eta [ej], berriz, Ermurako.

Adib. “daixuela - deixuela”

“daixola - deixola”

“dai(g)un - dei(g)un”

3.5.- BOKALAK HIATOAN⁴⁸:

Silaba desberdineko bi bokal elkarri lotuta daudenean hiatoak genituzke, hau, berbak deklinabideko markak hartzerakoan gertatzen da⁴⁹ batez ere. Elkarri lotze honetan, aldaketa fonetikoak direla bide, bokalek aldatzeko joera erakusten dute, irekiz edo itxiz, edota euren artean kontsonante epentetiko bat sortuz⁵⁰.

⁴⁶Ik. TXILLARDEGI: EF (57.or).

⁴⁷Bizkaierari buruz ikus dezagun Yrizar (1980): “*Alternancias en el nucleo: “-eu-, -au-, -ou-, -uu-, -e-. Se aprecian, en este punto, sensibles diferencias en las pronunciaciones no sólo de un pueblo a otro contiguo y perteneciente a la misma variedad, sino de una persona a otra del mismo pueblo, y de una flexión a otra”.* (65.or).

⁴⁸Ik. TXILLARDEGI (80): EF (V. kap).

⁴⁹Hiatoaren sorketa ikusteko: Mitxelena (85): FHV (109.or).

⁵⁰Ik. Euskal Dialektologiaren hastapenak (87):(7.or).

$/A/ + /A/ = /IA/^{51}$

Adib. “alabia, neskia, ankia, tabernia, andria, saratia, eskolia...”

Kanpo Shandietan:

Adib. “ au neskiau”

Pluraletan $/A/ + /A/ = /A/$

Adib. “belak, alabak, ankak, errotak, bentak, errekak, probak, gausak...”

$/A/ + /E/ = /E/$

Adib. “neskekin, alabekin, neskendako, gambaretan, errotetan...”

Baita, plurala osatzen denean $/A/ + /E/ = /IE/$ bariantea ere entzun dezakegu.

Adib. “neskiendako, neskie(g)aitxik, neskie(ng)an, neskie(g)andik..”

$/A/ + /O/ = /O/$

Adib. “neskok, alabokin, gausok...”

Kanpo Shandietan $/A/ + /O/ = /IO/$.

Adib. “ gitariorrekin, bentiori, pilotiori, kartiori, neskiori...”

$/E/ + /A/ = /IA/$

Adib. “semia, umia, obia, belia, urtia, gastia, esnia, erlia, titaria, guria...”

$/E/ + /E/ = /IE/$

Adib. “etxietan, gastiekin, kalietan, semiekin, umie(g)ana...”

Hitz barruan:

Adib. “sarie (Lit. zarete)...”

$/E/ + /O/ = /IO/$

Adib. “gastiondako, urtiotan, umiokin...”

Kanpo Shandietan:

Adib. “legiori, etxiori, bidiori, biajiori, semiorrek...”

Hitz barruan.

Adib. “biorra...”

⁵¹Kantatzerakoan $/A/ + /A/ = [aya]$ entzun daiteke.

Adib. Santa Ageda [santayageda]

/I/ + /A/ = /IXA/ [iṣ̃a]⁵²

Adib. “mendixa, errixa, ardixa, ixa, subixa, txorixa...”

Hitz barruan.

Adib. “ santixauak, geixau, bixar, barixakua...”

/I/ + /E/ = /IXE/ [iṣ̃e]

Adib. “mendixetan, errixetan, ardixekin...”

Aditzean.

Adib. “dakixe, ekixen, darabixe...”

/I/ + /O/ = /IXO/ [iṣ̃o]

Adib. “mendixotan, errixotan, ardixokin...”

Hitz barruan.

Adib. “olixo, jaixo, balixo, barrixo, ekilibrixo, Sampalaixo (Top.), nobixo, lirixo, radixo...”

Kanpo Shandietan.

Adib. “ begixori, aundixori...”

Aditzean.

Adib. “nakixo...”

/O/ + /A/ = /UA/

Adib. “ kalekua, txokua, kangrejua, astua, basua, usua, gixajua...”

Aditzean /O/ + /A/ = /OYA/

Adib. “noya, doya, daroya...”

/O/ + /E/ = /UE/

Adib. “txokuetan, mutikuekin...”

Aditzean.

Adib. “diñue...”

Aditzean /O/ + /E/ = /OYE/

Adib. “daroye...”

⁵²Salbuespena: “gustia”. Gasteok “gustixa” egiten badugu ere gure nagusiek ez dute kontsonante epentetikoa sortzen.

Erizkizundi Irukoitzan Azkuek hots honetarako “dx” grafia darabil.

Adib. “beidxa (126.or), geidxao (299.or), baridxaku (334.or)...”.

/O/ + /O/ = /UO/

Adib. “mutikuok, astuok...”

Kanpo Shandietan:

Adib. “txokuontan, astuori, sa(g)arduori...”

/U/ + /A/ = /UA/

Adib. “burua, eskua...”

/U/ + /E/ = /UE/

Adib. “buruekin, liburuetan, eskuekin...”

Aditzean.

Adib. “(s)itxuen...”

/U/ + /O/ = /UO/

Adib. “eskuok, buruok, liburuok, katuok...”

3.6.- BOKAL BIKOITZAK⁵³:

Aurkitzen diren bokal bikoitz bakarrak bokalen arteko kontsonante baten galeraren ondorioak direla esan dezakegu, adibidez:

“Eruangosu” -> “O” hau bokal bikoitza edota “O” luzetzat har dezakegu.

-” besook, ankok...”

-” auu” lit. haugu

-” saar” lit. zahar

-” leen” lit. lehen

-” suurra” lit. sudurra

-” aarixa” lit. aharia / “arixa” lit. haria

-” baakasak” lit. badakasak

-” saardaua” lit. sagardaoa

Bokal luze hauek batez ere deklinabidean ematen dira:

Adib. “neskiaana” lit. neskagana

“neskiaandik” lit. neskagandik

⁵³Ik. MITXELENA (85): FHV. (110-112.orr).

Ik. TXILLARDEGI(84): (254-261.orr).

3.7.- BIBLIOGRAFIA:

ARRETXE, J. (1994): Basauriko euskara. Basauriko Udala.

BARAIZARRA, L.: “Markina-xemeingo euskara aztertzen” in *Euskera* XXXI (2. aldia) (157-169.orr).

ERRAZTI IGARTUA, A (1994): Iurretako elizateko euskara eta toponimia. Iurretako Udala.

ETXEBARRIA AYESTA, J.M (1989): Euskal fonetika eta fonologia. Eskola apunteak II. Labayru.

ETXEBARRIA AYESTA, J.M (1991): Zeberio araneko euskararen azterketa etno-linguistikoa. Ibaizabal. Zornotza.

GAMINDE, I (1988): Ahozko bizkaieraz. AEK-Bizkaia.

LASPIUR, I: “Eibarko euskara” in *ETA KITTO*. Eibar

MITXELENA, L. (1985): Fonética histórica vasca. Gipuzkoa Foru Aldundia. Donostia.

TXILLARDEGI. (1980): Euskal fonologia. Ediciones vascas. Donostia.

TXILLARDEGI. (1984): Euskal azentuaz. Elkar. Donostia.

U.E.U-ko (1987): Euskal dialektologiaren hastapenak.

Txotxoloneko baserria (1912)

FONEMA KONTSONANTIKOAK

	Ezpainetakoak	Ezpain - hortzeakoak	Hortzetakoak	Bizkar-Hobietakoak	Goi-hobietakoak	Sabaiaurrekoak Sabaikoak	Beloko	Glotisko
Leherkari gorra	p		t				k	
Leherkari ozena	b		d				g	
Sudurkari	m				n	ñ		
Frikari		f				y	j	
Frikari Txistulari					s	x		
Afrikari				tz		tx		
Saiheskari					l	ll		
Dardakari bakuna					r			
Dardakari askotakoa					rr			

**TAULA FONETIKO - FILOLOGIKOA
AHOSKUNEA**

AHOTS MOLDEA	Ezpainetakoak		Ezpain - hortzeakoak		Hortzetakoak		Bizkar-Hobietakoak		Goi-hobietakoak		kakuminalak irauliak	Sabaiaurrekoa	Sabaiko		Beloko		Ubulako	Glotisko		
Leherkari	p	b			t	d							t̃	d̃	k	g				
Sudurkari		m		m̃		ñ			n					ñ		ñ				
Arnaskari																				
Frikari		ɸ	f			ð								y	x	ɣ				
Frikari Txistulari								ś	ź			ʃ								
Afrikari							c					ç		ç̃						
Saiheskari						l̃			l					l̃						
Dardakari bakuna									r											
Dardakari askotako									ɾ											
- gorra +ozena	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+

OHARRAK:

- Ermuko euskarak dituen fonemak aztertzeko laborategi fonetikotik pasatzeari ezinbestekotzat deritzot, hala ere, denborarik izan ez dudanez hau beste batetarako laga beharko da eta oraingo honetan nik izan ditudan zalantzak besterik ez dizkizuet azalduko:

- Sabaikoak: [t̪] Ik. 81.or.

- Sabaikoak: [d̪] Ik. 81.or.

- Sabaikoak: [y]: doa > doia > doya. Hemen ere zalantza handia izan dut, hiztun batetik bestera ahozkeraren berdina egon daitekelako, nik azkenean / y /-ren alde jo dut.

- Sabaikoak: [ɥ̃] : Hots hau ez dugu ermuar guztiok erabiltzen, hala ere hau zenbait hiztunek erabil dezake-lako ezin dut erabat galdurik dagoela esan.

Adib. [gu̯staɥ xata] > [gu̯staɥ yata] > [gu̯staɥ ata]

Adibide honetan normalean lehenengo edo hirugarren era entzungo dugu, hala ere bigarrena inoiz ager dakiguke.

Adib. [es xuat] > [es ɥuat] > [eɕuat]

Adibide honetan, berriz, hirugarren era entzuten da.

Adibide gehiagorik ez dudan arren beste zenbait kontestetotan ([nỹ] edo [lỹ]) ager daiteke.

- “i” bokalak bere atzean datorren hurrengo kontsonantea sabaitzeko erreztasun handia du. Ik. 39.or.

Adib. “aitxitxa, ibilitxa, menditxik, dakitx, maitxia, politxa, orregaitxik, baña, arraña, sardiña, billa, mutilla, ollarra... e.a”.

- Bizkar-hobietako frikaria ozena [z] zenbait kontestetotan ager daitekelakoan nago (pizkat, bizkor...), hala ere hau laborategi fonetikotik pasatu arte, ezin dut behar den moduan baieztatu.(Nik transkripzioan “s”-ren alde jo dut).

- / h /-ren aztarna zenbait hitzetan ager daiteke (iges, eØun)

V.- DEKLINABIDEA

1.- ERMUKO DEKLINABIDEAREN EZAUGARRI OROKORRAK:

Deklinabideko paradigmekin hasi baino lehen ezin bestekotzat jotzen dut ohar batzuk ematea. Kontutan izan behar dugu euskara bere osotasunean jasotzen saiatu naizela eta horregatik erdi galdurik ditugun kasuak batu egin ditut, beharbada hiztun gutxiak darabiltzanak, baina hiztun horiek nagusienak eta Ermukoak bertakoak direnez eurek esandakoa ontzat hartzen dut⁵⁴.

1.1.- Mugagabea: euskaraz arazo gehien sortzen duen fenomenoetariko bat mugagabearen erabilera du. Batzutan erderaren eraginez mugagabearen ordeztularra erabiltzen da.

Adib. “ Se menditxik ator?”.

Bestalde, mugagabearen erabilera jatorra nahiko ondo mantentzen da:

Galdegile baten atzean:

Adib. “ Seiñ kajoitxan laga dosu titaria?”.
“ Seiñ erritxara jua dia mutil koskorrak?”.
“ Se erritxarako artu biosu autobusa?”.
“ Se txakurreri emon dotzasu ostikara bat?”.
“ Se pintxura kolore?”.

Edota mugatzaile baten atzean.

Adib. “ Au eroseiñ lekutan laga neike”.
“ Bost txuletakin estakau ekitzeko be”.
“ Jente asko eon san kampeonatuan”.

⁵⁴Kontutan har ezazue adibide guztiak fonologikoki idatziak izan direla eta parenthesis artean agertzen diren hizkiak normalean ez direla ahozkatzen, bokal arteko kontsonantea galdu egiten delako. Hala ere, zenbaitetan poliki berba eginez gero, kontsonante hori ager daiteke.

Bestelakoetan.

- Adib. “ Berotan eongo nintzateke”.
“ Astian beñ ogitxara”.
“ Erretxiñak, Ermuan iru ero lau lekutan eitxe sian”.
“ Ni juaten nitxuan Eibarrera pistolatara da eibartarrok etortzen sitxuan gurera pistolatara”.

1.2.- Azentua: Azentua ezaugarri bereizgarria dugu, hau da, absoluto eta ergatibo kasuetan singular eta plural bikoteak bereizteko erabiltzen da. Forma hauek itxuraz berdinak izanda azentuak markatzen baitu desberdintasuna⁵⁵.

Beste kasuetarako, berriz, Etxepare eta Zuberoako testuetan bezala (eta gaur egun euskara batuak hartu duen ereduaren arabera) singularrarako “a” ezaugarria erabiliko dugu eta pluralarako “e”.

- Adib. “ Mutillakin” (sig) - “ Mutillekin” (plu)

1.3.- Erakusleak: Jasoketan ikusi ahal izan denez, erakusleen errepikabidea aberatsa dugu, baina bada hemen ere aipatu beharreko fenomeno ugari:

1.3.1.- Erakusleak izenaren aurretik agertzeko joera handia du (hau batez ere singularrerako).

- Adib. “ Onekin mutillakin”.
“ Orrendako umiandako”.
“ Areri neskiari”.

Pluralari dagokionez, Bizkaiko leku askotan bezala 1. eta 2. gradutako erakusleekin plural hurbila darabilgu konstante bezala. Honelako egitura bat izango genuke:

Erakuslea + izena + kasuan kasuko plural hurbileko marka.

- Adib. “ Onen mutillon trastadiak”.
“ Onek gisonok”.
“ Onekin mutillokin”.

⁵⁵Azentua arlo labana da benetan, askotan entonazioa eta azentua nahastu egin direlako. Dena den Ermuko euskarari eta bizkaieraz egiten den eremu handi batetan (Eibar, Bergara, Iurreta...) azentua ezaugarri bereizgarritzat jo dezakegu, singular eta plural bikoteak bereizteko, alegia.

Ermuko joera ikusirik normalean pluralak lehendabiziko silaban eramango du azentua eta singularrak, berriz, bigarrenean, hau erakusleetan bete-betean ikusten da. Izenetan, berriz sabuespenak topa ditzakegu, hori dela eta, atal honek azterketa sakona beharko luke.

Pertsona eta leku izenak azentuaz desberdintzen ditugu:

Adib. “Lómiño, Txíndurri (persona izenak)...”
“Lomíño, Txindúrri (leku izenak)...”

Ik. LASPIUR, I (1979).

- “ Orren mutillon”.
 “ Orrek belarrok gitxi ikusten dia”.
 “ Lenau onekin sapatokin Santuko baserria erosi suan”.

Eta hirugarren gradukoekin plural marka soila.
 Erakuslea + izena + kasuan kasuko plural marka soila.

- Adib. “ Arek mutillak”.
 “ Areri andrieri”.
 “ Aren mutillen”.
 “ Arekin umiekin”.

1.3.2.- Absolutu, ergatibo, datibo, genitibo eta soziatiboan erakuslea izenaren aurretik eta atzetik ager daiteke, indar handiagoa emanez⁵⁶.

- Adib. “ Oiñ ori botikiori txarra dok”.
 “ Agertu dok ori umiori?”.
 “ Au errekatik berakuau neria da”.
 “ Onek mutillonek”.
 “ Orreri kanalorreri urtian siar lokatza eitxe akon”.
 “ Orren andriorren”.
 “ Orrekin maisuorrek”.

1.3.3.- Erakuslea atzetik bakarrik ager daiteke⁵⁷.

- Adib. “ Etxe sar aundi bat san bentiori”.
 “ Ser esan da emote eban txartelori”.
 “ Astu eiñ jatak- esa otzan beste lagunorrek”.

1.3.4.- Aditzondoak: Genitibo leku-denborazkoa, inesiboa, adlatiboa eta ablatiboa egiterakoan “amen, or, an” Lit. “hemen, hor, han” aditzondoan bidez baliatzen gara + izen deklinatua.

Adib. “ Amen inguruetakoko basuak”.-	-> Inguru hauetakoko basoak.
“ Amen etxian labia dau”.	-> Etxe honetan labea dago.
“ Ona etxera etorri giñan”	-> Etxe honetara etorri ginen.
“ Orko etxeko”	-> Etxe horretako.
“ Orra etxietara”.	-> Etxe horietara.

Aditzondoak erabiltzeko joera hau oso hedatuta dago, hau dela eta erakusleen esparrua asko murriztu da. Kasu hauei dagozkien erakusleak ezagutzen diren arren, batez ere izen barik datoze-nean agertzen dira, edota, bestelakoetan, indar handiagoa emateko.

⁵⁶Ik. LASPIUR, I (1979): (232.or).

⁵⁷Hurrengo adibideak erakusletzat hartu ditugu, baina kontutan hartu behar dugu erakusle hauek artikularen antz handia dutela.

1.3.5.- Erakusle intentsiboak zenbait kasutan (leku denborazkoetan) galdu egin dira, edo oso gutxi erabiltzen dira. Horien ordeaz eta hizkuntzak duen adierazkortasuna ez galtzeko, aditzondo intentsiboez edo “BER-” aurrizkiak sortutako aditzondoak erabiltzen dira.

- Adib. “ Amengotxe kajoietan”.
“ Emilio ortxe arkupietan bisi san”.
“ Danok jaixo giñuasen ortxe etxian”.
“ Amentxe kajoian bertan”.
“ Orratxe etxera bertara”.

1.4.- Bizidun eta bizigabeen arteko nahasketa: esate baterako abereak bizigabeentzako deklinabidearen arabera erabiltzen dira.

- Adib. “ Katuetara, ardixetara...”

Batzutan, bizidunentzako markak ordezkatuak izan daitezke, hiztun nagusienak dira hobeto darabiltzatenak. Askotan, bizidunentzako deklinabide atzikia erabili beharrean bizigabeentzako erabiltzen da. Nahaste hau zenbat eta gazteago izan orduan eta handiago da.

- Adib. “ Gison onean” -> “ Gison onetan”
“ Gisonandik” -> “ Gisonatik”

1.5.- Izenorde galdegaiak: Arlo honi dagokienez esan behar dugu “SEIÑ” galdegaia “NOR” galdegaiaren ordeaz erabiltzeko joera handia dagoela.

Beste aldetik, eta galdegaiekin jarraituz, ikusten dugu “-TZU” pluragilea deklinabide kasu apur batzuekin besterik ez dela erabiltzen, absolutuarekin eta ergatiboarekin orokorki.

1.6.- Generoaren banaketa: “-sia” atzikiaren bidez ematen da⁵⁸.

- Adib. “ Gallegosia” -> gallegoaren andrea
“ Txotxinesia” -> Txotxinen andrea
“ Krispinesia” -> Krispinen andrea

Genero banaketa⁵⁹ erderatik hartutako hitzetan ere ikus dezakegu.

Adib.	“tontua” -> tonto	“tontia” -> tonta
	“nobixua” -> novio	“nobixia” -> novia
	“rubixua” -> rubio	“rubixia” -> rubia
	“famosua” -> famoso	“famosia” -> famosa
	“lengusua” -> primo	“lengusiña” -> prima

⁵⁸Ik. LASPIUR (95): “Eibarko euskaria: Gatzizen eta deitura femenino erromanikuak” in ETA KITTO 103. zk. Eibar.

⁵⁹Ik. TXILLARDEGI (78): (74-77.orr).

2.DEKLINABIDEKO KASU-MARKAK

BIZIGABEENTZAKO MARKAK:

	MUGATUA		MUGAGABEA
	SINGULARRA	PLURALA	
ABSOLUTUA	-A	-AK	-Ø
PARTITIBOA	-----	-----	-(r)IK
ERGATIBOA	-AK	-AK /-OK	-(e)K
DATIBOA	-ARI	-ERI	-(e)RI
GENITIBOA	-AN	-EN / -ON	--(e)N
SOZIATIBOA	-AKIN	-EKIN / -OKIN	-(e)KIN
DESTINATIBOA	-ANDAKO	-ENDAKO / -ONDAKO	-(e)NDAKO
MOTIBATIBOA	-A(g)AITXIK	-E(g)AITXIK	-(e)(g)AITXIK
INSTRUMENTALA	-AS	-ES*	-(e)S
PROLATIBOA	——	——	-TZAT
INESIBOA	-(e)AN	-ETAN / -OTAN	-(e)TAN
ABLATIBOA	-(e)TIK	-ETATIK / -OTATIK	-(e)TATIK
ADLATIBOA	-(e)RA	-ETARA / -OTARA	-(e)TARA
ADLAT. BUK	-(e)RAÑOK	-ETARAÑOK / -OTARAÑOK	-(e)TARA-OK
ADLAT. B-Z	-(e)RUTZ	-ETARUTZ / -OTARUTZ	-(e)TARUTZ
GEN LEK-DEN	-(e)KO	-ETAKO / -OTAKO	-(e)TAKO
DESTINATIBOA	-(e)RAKO	-ETARAKO / -OTARAKO	-(e)TARAKO

BIZIDUNENTZAKO MARKAK:

INESIBOA	-A(g)AN	-E(ng)AN	-E(ng)AN
ABLATIBOA	-A(g)ANDIK	-E(g)ANDIK	-(e)(g)ANDIK
ADLATIBOA	-A(g)ANA	-E(g)ANA	--(e)(g)ANA
ADLAT. BUK	-A(g)ANA-OK*	-E(g)ANA-OK*	(e)(g)ANA-OK*

Zubiaurre (1951)

Oletxe(1971)

Deklinabidea garatzeko izen hauek aukeratu ditut⁶⁰:

Izen arruntak: neska (a berezkoa), lagun / tontor (kontsonantez), kale / mendi (bokalez).

Izen bereziak: Lorea (bokalez), Mikel (kontsonantez).

ABSOLUTUA ("nor / seiñ / ser")		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-A	-AK / OK	ø
neskia	neskak / neskok	neska
laguna	lagunak / lagunok	lagun
tontorra	tontorrek / tontorrok	tontor
kalia	kaliak / kaliok	Lorea
mendixa	mendixak / mendixok	Mikel

ERAKUSLEAK		PERTSONA IZENORDAINAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
AU	ÓNEK	NI	NEU
O(R)I	ÓRREK	I	EU
A ⁶¹	ÁREK		
	INDARTUAK	GU	GEU
AUXE	ÓNETXEK ⁶²	SU	SEU
O(R)IXE	ÓRRETXEK	SUEK	SEUEK
AXE	ÁRETXEK		

- OHARRAK:

(1) Absolutua perpausaren subjektuari dagokion kasua da. Subjektuaren funtzioa (iragangaitzetan) edo objektuaren funtzioa (iragankorretan) bete dezake perpausaren barnean.

⁶⁰ Gogoratzen dizuet adibideak fonologikoki idatziak izan direla.

Ik. Bokalak hiatoan (40-43.or).

⁶¹ Batzutan izenordainaren lekua hartzen du:

Adib. "Arek, serian Mejikon be gerran ibilixakua san."

"A juan san Mejikora, andria esanda, Logronora partirua jokatzera soyala da Mejikora juan san."

"Leopoldo Ermukua san, Ameriketara juan san a be."

⁶² Kontsonantismoaren gaia oraingo honetan ez dut aztertuko, laborategi fonetikotik pasatzea ezinbestekoa delako. Hala ere esan beharra daukat erakusleen forma indartuak egiteko /TX/ frikariaz baliatzen garela (absolutuko erakusle singularretan izan ezik). Baina, zenbait hitzunek jatorrizko /X/ frikaria ahozkatzen du, /X/ > /TX/ bilakaera burutu barik.

Horrez gain, perpaus kopulatiboetako predikatu osagarria edota bokatiboa adierazteko ere erabil daiteke, besteak beste.

(2) Galdegile pluralak.

Adib. “Nortzuk, seintzuk, sertzuk”

PARTITIBOA (“señik / serik”)		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALA	
-	-	-(R)IK
		neskarik lagunik tontorrik kalerik mendirik Lorearik Mikelik

- OHARRAK:

(1) Funtzioa: Objektua

Erabilera: Baldintzazko, ezezko, galderazko eta konparatibozko superlatiboan, batez ere.

Adib. “Errotarik estot esautu”.

“Urunik da olako gausarik es san eitxen”.

“Sorgiñik estau”.

“Orren anaiak etxuan, sekula be, aparteko biderik artu”.

“Oiñ estau erromerixarik”.

“Guretako es euan karnabalik”.

“Orren diruan bueltarik estakau amen”.

“Neupe baskaldu barik etortzerik estot nai isan”.

“Neu nok anairik sarrena”.

“Urko da Ermuko mendirik altuena”.

“Ermuan es euan beste bat aren moruko edukasiñorik ekanik”.

“Orrek estaka kompontzerik”.

ERGATIBOA ("nok / señek / serek, sek ")		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-AK	-AK / OK	-(e)K
neskiak	neskak / neskok	neskak
lagunak	lagunak / lagunok	lagunek
tontorrak	tontorrak / tontorrok	tontorrek
kaliak	kaliak / kaliok	Loreak
mendixak	mendixak / mendixok	Mikelek

ERAKUSLEAK		PERTSONA IZENORDAINAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ONÉK	ÓNEK	NIK	NEUK
ORRÉK	ÓRREK	IK	EUK
ARÉK	ÁREK		
	INDARTUAK	GUK	GEUK
ONÉTXEK	ÓNETXEK	SUK	SEUK
ORRÉTXEK	ÓRRETXEK	SUEK	SEUEK
ARÉTXEK	ÁRETXEK		

- OHARRAK:

(1) Ergatiboa prozesuaren egilea adierazten duen kasua da. Beti subjektu funtzioa betetzen du per-pausean, adizkia iragankorra behar duelarik.

Aditza deponentea denean (itxuraz iragankorra, zentzuz iragangaitza)⁶³:

Adib. "Nik etxetik urten dot".

(2) Galdegile pluralak.

Adib. "Nortzuk, seintzuk".

Aldagai hauek ere aurki ditzakegu:

Adib. "Nortzuek, seintzuek".

(3) Erakusle singularretako hirugarren pertsonan "AK" aurki daiteke bariante gisa.

⁶³Ik. Zenbait aditz berezi (83.or).

DATIBOA ("Nori / Señeri / Seri")		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRAK	PLURALAK	
-ARI	-ERI / ORI	-(e)RI
neskiari	neskeri / neskori	neskari
lagunari	laguneri / lagunori	laguneri
tontorrari	tontorreri / tontorrori	tontorreri
kaliari	kaliari / kaliori	Loreari
mendixari	mendixeri / mendixori	Mikeleri

ERAKUSLEAK		PERTSONA IZENORDAINAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ONÉRI	ÓNERI	NERI	NEURI
ORRÉRI	ÓRRERI	IRI	EURI
ARÉRI	ÁRERI		
	INDARTUAK	GURI	GEURI
ONÉTXERI	ÓNEXTERI	SURI	SEURI
ORRÉTXERI	ÓRRETXERI	SUERI	SEUERI
ARÉTXERI	ÁRETXERI		

- OHARRAK:

- (1) Datiboak zeharkako osagarriaren funtzioa betetzen du.
- (2) Hiztun nagusienei “ señi, oni, orri, ari, axi, Mikeli...” eta halakoak entzun dakizkie. Hala ere, hau ohar gisa esaten dizuet, joera nagusia taulan agertzen dena izanik.
- (3) Pluraleko izenorde galdegaia: “ seintzueri”
- (4) Zenbait aditzekin osagarri zuzena ere datibo kasu markaz agertzen da, hona hemen adibide batzuk:

“ Kalian itxaingo (d)uat (iri)”.

“ Biriari jarraitxukotzau”.

“ Nik lagundukotzut etxera (suri)”.

GENITIBOA ("noren / señen / seren")			
MUGATUA		MUGAGABEA	
SINGULARRA	PLURALAK		
-AN	-EN / -ON		-(e)N
neskian	nesken / neskon		neskan
lagunan	lagunen / lagunon		lagunen
tontorran	tontorren / tontorron		tontorren
kalian	kalien / kalion		Lorean
mendixan	mendixen / mendixon		Mikelen

ERAKUSLEAK		PERTSONA IZENORDAINAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ONÉN	ÓNEN	NERE	NEURE
ORRÉN	ÓRREN	IRE	EURE
ARÉN	ÁREN		
	INDARTUAK	GURE	GEURE
ONÉTXEN	ÓNETXEN	SURE	SEURE
ORRÉTXEN	ÓRRETXEN	SUEN	SEUEN
ARÉTXEN	ÁRETXEN		

- OHARRAK:

(1) Jabetasuna adierazten duen kasua dugu, kasu honek beste kasu batzuetarako oinarri gisa funtzionatzen du.

Funtzioa: Izenlaguna

(2) Ahozko euskaran askotan gertatzen den bezala "noren" kasu eta kasu honetatik sortzen diren beste kasuetako "RE" desagertu egiten da.

Adib. "Gisonaren > gisonaen > gisonaan > gisonan"

(3) Oraindik "ENE" forma irregularra mantentzen dugu, baina bere esparrua esaldi hegiarazkoe-tarako murriztu da.

Adib. "Ene Jesus!"

(4) "...andria bisi san **beraren** amakin "rantxuan", Drogeten andria".

SOZIATIBOA ("norekin / seńekin / serekin")		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-AKIN	-EKIN / -OKIN	-(e)KIN
neskiakin	neskekin / neskokin	neskakin
lagunakin	lagunekin / lagunokin	lagunekin
tontorrakin	tontorrekin / tontorrekin	tontorrekin
kaliakin	kaliekin / kaliokin	Loreakin
mendixakin	mendixekin / mendixokin	Mikelekin

ERAKUSLEAK		PERTSONA IZENORDAINAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ONÉKIN	ÓNEKIN	NEREKIN	NEUREKIN
ORRÉKIN	ÓRREKIN	IREKIN	EUREKIN
ARÉKIN	ÁREKIN		
	INDARTUAK	GUREKIN	GEUREKIN
ONÉTXEKIN	ÓNETXEKIN	SUREKIN	SEUREKIN
ORRÉTXEKIN	ÓRRETXEKIN	SUEKIN	SEUEKIN
ARÉTXEKIN	ÁRETXEKIN		

- OHARRAK:

(1) Funtzioa: Kidadesuna adierazten duen izenlaguna.

(2) Deklinabide atzikia **-KIN** dugu, baina gaur egun ere **-GAS** atzikia entzuten da, inguruko (Mallabia eta Markina aldeko) eragina nabarmenduz. Gure nagusiek aldaera hau ezagutzen duten arren, oso gutxitan erabiltzen dutela esan daiteke.

DESTINATIBOA ("norendako / seëndako")			
MUGATUA		MUGAGABEA	
SINGULARRA	PLURALAK		
- ANDAKO	- ENDAKO	- ONDAKO	- (e)NDAKO
neskiandako	neskendako	neskondako	neskandako
lagunandako	lagunendako	lagunondako	lagunendako
tontorrandako	tontorrendako	tontorrondako	tontorrendako
kaliandako	kaliendako	kaliondako	Loreandako
mendixandako	mendixendako	mendixondako	Mikelendako

ERAKUSLEAK		PERTSONA IZENORDAINAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ONÉ NDAKO	ÓN ENDAKO	NER TAKO	NEUR TAKO
ORRÉ NDAKO	ÓR RENDAKO	IR TAKO	EUR TAKO
ARÉ NDAKO	Á RENDAKO		
	INDARTUAK	GUR TAKO	GEUR TAKO
ONÉ TXENDAKO	ÓN ETXENDAKO	SUR TAKO	SEUR TAKO
ORRÉ TXENDAKO	ÓR RETXENDAKO	SU ENDAKO	SEU ENDAKO
ARÉ TXENDAKO	Á RETXENDAKO		

- OHARRAK:

(1) Kasu honi dagokion aldaera ugari entzun daiteke⁶⁴:

- Erabiliena **-NDAKO** da.
- Pertsona izenordeekin **-TAKO**.
- Bi forma hauetaz gain beste hau ere ager daiteke:
 - NTZAKO** (forma hau asko erabiltzen da): "Felitxontzako, emakumentzako, katuontzako..."

⁶⁴Ik. GOENAGA (80): (135.or).

MOTIBATIBOA (nore(g)aitxik / seña(g)aitxik / se(r)gaitxik)		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-A(G)AITXIK	-E(G)AITXIK	-(e)(G)AITXIK
neskia(g)aitxik laguna(g)aitxik tontorra(g)aitxik kalia(g)aitxik mendixa(g)aitxik	neske(g)aitxik lagune(g)aitxik tontorre(g)aitxik kalie(g)aitxik mendixe(g)aitxik	neska(g)aitxik lagune(g)aitxik tontorre(g)aitxik Lorea(g)aitxik Mikela(g)aitxik

ERAKUSLEAK		PERTSONA IZENORDAINAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ONÉ(G)AITXIK ORRÉ(G)AITXIK ARÉ(G)AITXIK	ÓNE(G)AITXIK ÓRRÉ(G)AITXIK ÁRE(G)AITXIK	NERE(G)AITXIK IRE(G)AITXIK	NEURE(G)AITXIK EURE(G)AITXIK
	INDARTUAK	GURE(G)AITXIK SURE(G)AITXIK SUE(G)AITXIK	GEURE(G)AITXIK SEURE(G)AITXIK SEUE(G)AITXIK
ONÉTXE(G)AITXIK ORRÉTXE(G)AITXIK ARÉTXE(G)AITXIK	ÓNETXE(G)AITXIK ÓRRETXE(G)AITXIK ÁRETXE(G)AITXIK		

- OHARRAK:

(1) Funtzioa: Marka honek kausa delako zerbait adierazten du.

(2) Ik. instrumentala.

(3) Pertsona izenordainak genitibotik eratorritakoak badira ere, batzutan, zuzenean absolutotik eratorritako formak entzun daitezke.

Adib. “Da or dau bat ni(g)aitxik esan ditzuanak...”

4.2.9.- INSTRUMENTALA:

(1) Instrumentala: aditzak adierazten duen prozesua zein tresnaz edo zeren bitartez burutzen den adierazten duen kasua dugu.

(2) Izenorde galdegaia galduta dago eta bere ordez “SELAN”, “SEREKIN”, “SE(G)AITXIK” edo “NO(G)AITXIK*” erabiltzen da.

(3) Instrumentalaren erabileran joera nagusia beste kasu batzuek ordezkatua izatea bada ere, ikus dezagun non mantentzen den:

Adib. “ Mendixak edurres beteta daus”.
“ Mikelek salto eitze eban poses”.
“ Umia gau gustixan negarres eon san”.
“ Jokatu dabe partiru bat palas”.
“ Orbeles beteta dau atartia”.
“ Pasillua txuris pintxau dou”.
“ Burus bera daus”.
“ Txorixa egas dau”.
“ Orduan egunas eitze san, gabas esin seinke eiñ.”
“ Burus ikasi biot”.
“ Dana ipintze eben ganoras”.

Hitz askotan (fossilizaturik) erabiltzen da.

Adib. “ Oñes, kamiños, gabas...”

Gaur egun kasu honen esparrua asko murriztu da eta bere ordez beste kasuetako deklinabide atzikiak erabiltzen dira, esaterako:

-(G)AS. Lehen esan den bezala, Ermuan “NOREKIN” eta “SEREAS” barianteak topa ditzakegu, asoziatiboari dagokionez “NOREKIN” dugu nagusi, baina instrumentala ordezkatzerakoan “SEREAS” forma ager dakiguke, aldaketa fonetikoak direla bide, forma hau eta instrumentala berdintzen direlarik.

Adib. “ Oneas giltza oneas sabaldu eben atia”.
“ Oneas, orreas, areas, onetxeas, orretxeas, aretxeas...”

-KIN (“serekin”):

Adib. “ Mendira fangoitxuk erosein bisikletakin”.
“ Aiskorakin ebai”.
“ Kaskarrak daos aimbeste gosekin”.
“ Mutillak goguekin eitzen dabe biarra”.

Baita NORTAZ pentsatu, akordatu...

Adib. “ Sure arpegixakin akordau nas”.

-(G)AITXIK, ostera, **NORTAZ** zerbait esan.

- Adib. “ Jaixe(g)aitxik berba eingo juau”.
 “ Biarra(g)aitxik berba eñ daiun”.
 “ Ire(g)aitxik berba eiostek”.
 “ Gaurko(g)aitxik estou geixau eingo”.

- Edota inesiboa ere:

- Adib. “ Trenian juango gaitxun”.
 “ Eñ deiun berba biar kontuan”.
 “ Palan partiru bat jokau dou”.
 “ Oiñesian jua sian Oisarte”.

- Ablatiboa:

- Adib. “ Biotz-biotzetik gurotzut”.

- Edota **-REN GAÑIAN** erabiliz.

- Adib. “ Eingo dabe berba lurren gañian”.
 “ Orren gañian ei eben berba.”

PROLATIBOA (nortzat * / sertzat)		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-	-	-TZAT
		neskatzat laguntzat mutikotzat Loreatzat Mikeltzat

- OHARRAK:

(1) **NORTZAT** galdegaia ez da erabiltzen eta honen orde:

- Adib. “ Se nasela pentzatzen dosu?”.
 “ Nor nasela pentzatzen dosu?”.
 “ Artu najuek alpertzat”.
 “ Bere aitzak sekula es eban etxeko tallarran aintzakotzat artu”.

Batzutan, erderaren eraginez motibatiboa erabiltzen da bere orde:

- Adib. “ Ire(g)aitxik artu najuek”.

LEKU-DENBORAZKO KASUAK:

Bizigabeentzako aukeratu ditugun adibideak:

Izen arruntak: **tontor** / **zahar** (kontsonantez), **kale** / **mendi** / **errot**a (bokalez).

Izen bereziak: **Elorreta** (bokalez), **Mantxibar** (kontsonantez).

Bizidunentzako aukeratu ditugun adibideak:

Izen arruntak: **zahar** / **lagun** (kontsonantez), **mutiko** / **neska** (bokalez).

Izen bereziak: **Lorea** (bokalez), **Mikel** (kontsonantez).

Bizigabeentzako INESIBOA (nun / señetan)			
MUGATUA		MUGAGABEA	
SINGULARRA	PLURALAK		
-(e)AN	-ETAN	-OTAN	-(e)TAN / -(e)N
tontorrian	tontorretan	tontorrotan	tontorretan
kalian	kaliotan	kaliotan	kaletan
mendixan	mendixetan	mendixotan	mendixan
errotan	errotetan	errototan	Elorretan
sarrian	sarretan	sarrotan	Mantxibarren

ERAKUSLEAK		LEKU-ADITZONDOAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ONÉTAN	ÓNETAN	amen	amentxe
ORRÉTAN	ÓRRETAN	or	ortxe
ARÉTAN	ÁRETAN	an	antxe

- OHARRAK:

(1) Erakusleak ordezkatzeko⁶⁵:

“ Amen (*) n”	“ Amen (*) etan”
“ Or (*) n”	“ Or (*) etan”
“ An (*) n”	“ An (*) etan”

(2) Aditzondoetako lehen gradua adierazteko “ Emen” zein “ Amen” erabiltzen da, dena den gehien zabaldua dagoen forma “ Amen” dugu.

(3) “tontorrian” gehien erabiltzen den arren “tontorran” ere entzun daiteke.

⁶⁵Ik. sarrerako 1.3: Erakusleak (48-50.or).

(*) edozein izen.

(4) Inesibo zaharra:

Adib. “ Baten” = NOIZ esateko

Bizigabeentzako INESIBOA (norean / señean*)		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-A(G)AN	-E(NG)AN *	-E(NG)AN *
sarra(g)an laguna(g)an neskia(g)an mutikua(g)an	sarre(ng)an * lagune(ng)an * neske(ng)an * mutikue(ng)an *	sarre(ng)an * lagune(ng)an * Lorean Mikelean

ERAKUSLEAK			
ARRUNTAK		INDARTUAK	
SINGULARRA	PLURALA	SINGULARRA	PLURALA
ONÉAN	ÓNEAN	ONÉTXEAN *	ÓNETXENGAN
ORRÉAN	ÓRREAN	ORRÉTXEAN *	ÓRRETXENGAN
ARÉAN	ÁREAN	ARÉTXEAN *	ÁRETXENGAN

(5) Aldakiak: “Ø, ortan, artan”

-OHARRAK:

(1) Bizidunei dagokienez, gure nagusiek (80 urte inguruko nagusiek) ezagutzen duten arren elkarriketan gutxi agertzen zaigun kasua dugu, hori dela eta ia galduta dago.

(2) Singularrean bokal arteko kontsonante leherkari ozena galdu egiten da, /a/ + /a/ = /aa/ gelditzen delarik, ezaugarri hau beste deklinabide kasuetan gertatzen da.

Pluralean, bizidun eta bizigabeen arteko formak bereiztu nahian bokal arteko /g/ ez da galtzen, eta zenbait hiztunek kasu honi dagokion sudurkaria /n/ berreskuratzen egiten du.

(3) Izenorde pertsonalak: “nere(g)an, ire(g)an, gure(g)an, sure(g)an...”

(4)Gaur egun kasu honen ordez **-GAITXIK** edo **-KIN** atzikiak erabiltzeko joera dugu (esanahia alda badezakegu ere).

Adib. “ konfidantza ipini leiket erosein pertzonagaitxik”.
 “ Señekin konfiatzen dou?”.

Bizigabeentzako ABLATIBOA (nundik / señetatik)			
MUGATUA		MUGAGABEA	
SINGULARRA	PLURALAK		
-(e)TIK	-ETATIK	-OTATIK	-(e)TATIK / -TIK
tontorretik	tontorretatik	tontorrotatik	tontorretatik
kaletik	kalietatik	kaliotatik	kaletatik
menditxik	mendixetatik	mendixotatik	menditxik
errotatik	errotetatik	errototatik	Elorretatik
sarretik	sarretatik	sarrotatik	Mantxibartik

ERAKUSLEAK		LEKU-ADITZONDOAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ONÉTIK	ÓN(E)TATIK	amendik	amenditxik
ORRÉTATIK	ÓRRETATIK	ortik	ortitxik
ARÉTIK	ÁRETATIK	andik	anditxik
INDARTUAK			
ONÉTXETATIK	ÓNETXETATIK		
ORRÉTXETATIK	ÓRRETXETATIK		
ARÉTXETATIK	ÁRETXETATIK		

Bizigabeentzako ABLATIBOA (nore(g)andik / seña(g)andik)		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-A(g)ANDIK	-E(g)ANDIK	-(e)(G)ANDIK
sarra(g)andik laguna(g)andik neskia(g)andik mutikua(g)andik	sarre(g)andik lagune(g)andik neske(g)andik mutikue(g)andik	sarre(g)andik lagune(g)andik Lorea(g)andik Mikele(g)andik

ERAKUSLEAK			
ARRUNTAK		INDARTUAK	
ONÉANDIK	ÓNEANDIK	ONÉTXEANDIK *	ÓNETXEANDIK
ORRÉANDIK	ÓRREANDIK	ORRÉTXEANDIK	ÓRRETXEANDIK
ARÉANDIK	ÁREANDIK	ARETXEANDIK *	ÁRETXEANDIK

- OHARRAK:

(1) Zenbait erabilera bikoitz entzun dezakegu Ermuko euskaraz, horrelako bat ondorengo kasu honi dagokionez gertatzen da hain zuzen ere.

Adib. “amendik - ameti // emendik - emeti”

(2) Ablatibo zaharra oraindik barra-barra erabiltzen da.

Adib. “Kalerik kale”.
“Aterik ate”.
“Mendirik mendi”.
“Sulorik sulo”.

(3) Erakusleak oso gitxi erabiltzen dira, horien ordezt:

“Amendik (*)tik”	“Amendik (*)etatik”
“Or(tik) (*)tik”	“Ortik (*)etatik”
“Andik (*)tik”	“Andik (*)etatik”

(4) Izenorde pertsonalak:

Adib. “nere(g)andik, ire(g)andik, gure(g)andik, sure(g)andik, sue(g)andik”.

Indartuak: “neure(g)andik, eure(g)andik, geure(g)andik, seure(g)andik, seue(g)andik”.

Bizigabeentzako ADLATIBOA (nora / señetara)			
MUGATUA		MUGAGABEA	
SINGULARRA	PLURALAK		
-(e)RA	-ETARA	-OTARA	-(e)TARA / -(e)RA
tontorrera	tontorretara	tontorrotara	tontorretara
kalera	kalieta	kaliotara	kaletara
mendira	mendixetara	mendixotara	menditxara
errotara	errotetara	errototara	Elorretara
sarrera	sarretara	sarrotara	Mantxibarrera

ERAKUSLEAK		LEKU-ADITZONDOAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ONÉTARA	ÓNETARA	ona	onaxe
ORRÉTARA	ÓRRETARA	orra	orrxaxe
ARÉTARA	ÁRETARA	ara	araxe
INDARTUAK			
ONÉTXETARA *	ÓNÉTXETARA		
ORRÉTXETARA *	ÓRRETXETARA		
ARÉTXETARA *	ÁRETXETARA		

- OHARRAK:

- (1) Aldakiak: “ontara, ortara, artara”.
- (2) Erakusle indartuak: “Ø, ortaraxe, artaraxe”

Bizigabeentzako ADLATIBOA (nore(g)ana / seña(g)ana)		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-A(G)ANA	-E(G)ANA	-(e)(G)ANA
sarra(g)ana	sarre(g)ana	sarre(g)ana
laguna(g)ana	lagune(g)ana	lagune(g)ana
neskia(g)ana	neske(g)ana	Lorea(ga)na
mutikua(g)ana	mutikue(g)ana	Mikele(g)ana

ERAKUSLEAK			
ARRUNTAK		INDARTUAK	
ONÉ(g)ANA	ÓNE(g)ANA	ONÉTXE(g)ANA	ÓNETXE(g)ANA
ORRÉ(g)ANA	ÓRRE(g)ANA	ORRÉTXE(g)ANA	ÓRRETXE(g)ANA
ARÉ(g)ANA	ÁRE(g)ANA	ARÉTXE(g)ANA	ÁRETXE(g)ANA

- OHARRAK:

(1) Bizidunentzako markari dagokionez esan behar dugu bizi bizirik daukagula eta gehienetan bokal arteko “g” galdu egiten dela, oso poliki eta ondo ahozkatuz mintzaten direnen ahotan izan ezik.

(2) Erakusleak ordezkatzeko:

“ Ona (*)ra”	“ Ona (*)etara”
“ Orra (*)ra”	“ Orra (*)etara”
“ Ara (*)ra”	“ Ara (*)etara”

(3) Izenorde pertsonalak:

Adib. “ nere(g)ana, ire(g)ana, gure(g)ana, sure(g)ana, sue(g)ana...”

Indartuak: “ neure(g)ana, eure(g)ana, gure(g)ana, seure(g)ana, seue(g)ana”

Karabixa baserria

ADLATIBO BUKATUZKOA (norañok / señetarañok)		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-(e)RA-OK	-ETARA-OK	-(e)TARAÑOK / -(e)RAÑOK
tontorrerañok kalerañok mendirañok errotarañok sarrerañok	tontorretarañok kalietarañok mendixetarañok errotetarañok sarretarañok	tontorretarañok kaletarañok mendixarañok Elorretarañok Mantxibarrerañok

ERAKUSLEAK		ADITZONDOAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ONÉTARAÑOK	ÓNETARAÑOK	onañok	onaxiñok
ORRÉTARAÑOK	ÓRRETARAÑOK	orrañok	orraxiñok
ARÉTARAÑOK	ÁRETARAÑOK	arañok	araxiñok

- OHARRAK:

(1) Gure nagusiek ondo gordetzen dute kasu hau, hala ere erderaren eraginez honelakoak entzun daitezke:

Adib. “ Se mendixarte soyas?”.

(2) Bizidunei dagokienez, kasu marka ezagutzen bada ere, ez da kalean entzuten. Kasu batzuk jaso ditut baina hiztunek nekez darabilte forma hau.

Adib. “ Lorea(ga)nañok, Mikele(g)anañok, one(g)anañok, orre(g)anañok, are(g)anañok, nere(g)anañok, gure(g)anañok, sure(g)anañok...”

(3) Erakusleak ordezkatzeko:

“ Onañok (*)rañok”

“ Onañok (*)etarañok”

“ Orrañok (*)rañok”

“ Orrañok (*)etarañok”

“ Arañok (*)rañok”

“ Arañok (*)etarañok”

(4) Plural hurbila:

Adib. “ Kaliotarañok, egurrotarañok, errixotarañok, lekuotarañok, gambarotarañok...”

ADLATIBO NORABIBE ZUZENEZKOA (norutz / señetarutz)		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-(e)RUTZ	-ETARUTZ	-(e)TARUTZ / -(e)RUTZ
tontorrerutz kalerutz mendirutz errotarutz sarrerutz	tontorretarutz kalietarutz mendixetarutz errotetarutz sarretarutz	tontorretarutz kaletarutz mendixarutz Elorretarutz Mantxibarrerutz

ERAKUSLEAK		ADITZONDOAK
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK
ONÉTARUTZ ORRÉTARUTZ ARÉTARUTZ	ÓNETARUTZ ÓRRETARUTZ ÁRETARUTZ	onutz orruetz arutz
INDARTUAK		
ONÉTXETARUTZ ORRÉTXETARUTZ* ARÉTXETARUTZ*	ÓNETXETARUTZ ÓRRETXETARUTZ* ÁRETXETARUTZ*	

- OHARRAK:

(1) Kasu honi adlatibo kasuak kentzen dio lekua, egitura askotan bere ordezkoa izanik.

Adib. “Etxe aldera najoyak”.

Bizidunen marka, ezagutzen bada ere, ez da erabiltzen. Horregatik ez dut ipini, herriak marka hau ordezkatzeko baduelako zenbait baliabide.

Adib. “ Juango gaitxuk aretxen andraskuan aldera”.
“ Juan gintzonasen mutilla euan lekurutz”.

(2) Erakusleak ordezkatzeko:

“ Onutz (*)rutz” “ Onutz (*)etarutz”
“ Orrutz (*)rutz” “ Orrutz (*)etarutz
“ Arutz (*)rutz” “ Arutz (*)etarutz”

(3) Plural hurbila:

Adib. “ Kaliotarutz, egurrotarutz, errixotarutz, lekuotarutz...”

LEKU-DENBORAZKO GENITIBOA (“señetako / nungo”)			
MUGATUA		MUGAGABEA	
SINGULARRA	PLURALAK		
-(e)KO	-ETAKO	-OTAKO	-(e)TAKO / -KO
tontorreko kaleko mendiko errotako sarreko	tontorretako kalietako mendixetako errotetako sarretako	tontorrotako kaliotako mendixotako errototako sarrotako	tontorretako kaletako menditxako Elorretako Mantxibarko

ERAKUSLEAK		LEKU-ADITZONDOAK	
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK	INDARTUAK
ON(É)TAKO	ÓNETAKO	amengo	amengotxe
ORRÉTAKO	ÓRRETAKO	orko	orkotxe
ARÉTAKO	ÁRETAKO	ango	angotxe
	INDARTUAK		
ON(é)TAKOTXE	ÓNETAKOTXE		
ORRÉTAKOTXE	ÓRRETAKOTXE		
ARÉTAKOTXE	ÁRETAKOTXE		

- OHARRAK:

(1) Erakusleak ordezkatzeko:

“ Amengo (*)ko”	“ Amengo (*)etako”
“ Orko (*)ko”	“ Orko (*)etako”
“ Ango (*)ko”	“ Ango (*)etako”

(2) Distribuzio sentzuaz:

Adib. “Ganaduko onembeste pagau biar isaten san.”
“Kiloko bereratzzi peseta”.

DESTINATIBOA (norako / señetarako)		
MUGATUA		MUGAGABEA
SINGULARRA	PLURALAK	
-(e)RAKO	-ETARAKO	-(e)TARAKO / -(e)RAKO
tontorrerako kalerako mendirako errotarako sarrerako	tontorretarako kalietarako mendixetarako errotetarako sarretarako	tontorretarako kaletarako mendixetarako Elorretarako Mantxibarrerako

ERAKUSLEAK		LEKU-ADITZONDOAK
SINGULARRA	PLURALA	ARRUNTAK
ONÉTARAKO ORRÉTARAKO ARÉTARAKO	ÓNÉTARAKO ÓRRETARAKO ÁRETARAKO	onako orrazio arako

Udaletxea (1905)

4.3.- ERASKINA:

(1) Hirugarren pertsonako erakusle indartuak ez ditut aipatu. Hemen dituzue.

- Adib. 1.1 “berau, beronek, beroneri, beronen, beronekin, beronendako, berone(g)andik, berone(g)ana...”
 1.2 “berori, be(d)orrek, be(d)orreri, be(d)orren, be(d)orrekkin, be(d)orrendako, be(d)orre(g)andik, be(d)orre(g)ana...”
 1.3 “bera, berak, berari, bere, berakin, berandako, bera(g)aitxik, bera(g)andik, bera(g)an, bere(g)ana...”

Lehenengoa ez da asko erabiltzen. Bigarrena, errespetuzko bigarren pertsonarako izenordain bezala erabiltzen da. Forma hau apaiz, mediku edo antzeko kategoriako jendearekin erabilia izan da, gaur egun kasu hau desagertzeaz dagoelarik.

Eta pluralari dagokionez:

- “eurak, eurak, eureri, euren, eurekin, eurendako, eure(g)aitxik, eure(g)andik, eure(g)ana...”
 “eurok, eurori, euron, eurokin, eurondako, euro(g)aitxik, euro(g)andik, euro(g)ana...”

(2) Aurrizkiz zein atzikiz osatutako izenordain edo aditzondoak:

- I- “iñor, iñok, iño(re)ri, iño(re)na, iño(re)kin, iño(g)aitxik, iñondako, iño(g)an, iño(g)andik, iño(g)ana, iñun, iñundik, iñora, iños...”
- ERO- “baterombat, baterombatek, baterombateri, baterombaten, baterombatetik, baterombatendako, baterombatena...”
 “eroseñ, eroseñek, eroseñ(er)i, eroseñen, eroseñekin, eroseñendako, eronun, eronos, eronundik, eronora...”
 “beñero beñ...”
- BAIT- “numbaitxen, numbaitxetik, numbaitxera (norabaitxera), nosbaitxen...”
- BER- “bertan, bertatik, bertara, bertako, bertarañok, bertarutz...”

(3) “Bat” eta “Batzuk” deklinabidea ere dakarkizuet⁶⁶:

- “bat, batek, bateri, baten, batekin, batendako, bate(g)aitxik, baten, batetik, batera, bate(g)andik, bate(g)ana, baterañok, baterutz, bateko, baterako...”
 “batzuk, batzuk, batzueri, batzuen, batzuekin, batzuendako, batzue(g)aitxik, batzuetan, batzuetatik, batzuetara, batzue(g)ana, batzue(g)andik, batzuetako...”

⁶⁶“Bat eta batzuk”-ri buruzko gomendioak Euskaltzaindiak dakarkiguz ik. EUSKALTZAINDIAREN arauak (94): (41-43.orr).

4.4.- BIBLIOGRAFIA:

- ARANZADI (1983): Euskalerriko atlas etnolinguistikoa I. Donostia.
- ARRETXE, Jon (1994): Basauriko Euskara. Basauriko Udala.
- ERRAZTI, Alberto (1994): Iurreta Elizateko Euskara eta Toponimia. Iurretako Udala.
- ETXEBARRIA AYESTA, J.M (1991): Zeberio haraneko euskararen azterketa etno-linguistikoa. Ibaizabal. Bilbo.
- ETXEBARRIA, Toribio (1986): Flexiones verbales y lexicón del euskara dialectal de Eibar. Euskaltzaindia. Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (1979): Bergarako erabakiak. Elkar. Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (1991): Euskal Gramatika. Lehen urratsak-I.
- EUSKALTZAINDIA (1992): Euskaltzaindiaren gomendioak eta erabakiak (I). (17-20. orr).
- EUSKALTZAINDIA (1994): Euskaltzaindiaren arauak.
- GAMINDE, I. (1988): Ahozko bizkaiera. AEK.
- GOENAGA, P. (1985): Gramatika bideetan. Erein. Donostia.
- LASPIUR, I. (1979): "Azentu diakritikoa Eibarko euskarari" in Euskara XXIV-1, (175-268. orr).
- LASPIUR, I. (1994-1995): "Eibarko euskara" in Eta kitto. Eibar.
- TALDEA (1985): Bizkaieraren idaztarauak: Deklinabidea eta aditza. Gasteiz.
- TXILLARDEGI (1978): Euskal gramatika. Ediciones vascas. Bilbo.
- U.E.U-ko linguistika Saila (1987): Euskal dialektologiaren hastapenak.
- UNED-BERGARA (1988): Bergarako euskara, Euskal kultur departamentuaren argitalpenak.

VI.- ADITZA

Aditza azaltzerakoan, hizkera biziak ematen dizkigun zailtasunen aurrean gaude. Aztartzen dugun lurraldea oso txikia bada ere, Ermuko aditz-paradigman zenbait aldaki agertu da: alde bate-tik jatorrizko forma gordetzen dutenak; eta, bestetik ekonomiaz edo analogiaz jatorrizko forma desitxuratu dutenak. Aditz forma berberak bi aldaki edo gehiago dituenean, berriemaile nagusien eta onenek darabiltena eredutzat jarriko dizuet eta jarraian, agertu diren aldakiak izango dituzue.

1.- ADITZ TAULEN AZALPENA

Taula bakoitzean aditzari dagozkion lau adizkera agertzen dira: lehenengoa, hizki maiuskulaz idatzirik dagoena zukako adizkera; bigarrena, hizki txiki-txikiaz idatzitakoa zukako adizkera batua⁶⁷; hirugarrena hizki normalez idatzitakoa gizonezkoentzako hika; eta laugarren lekuan dago-ena emakumezkoentzako hikako adizkera dugu.

Azpikaldean agertzen diren aldakiak koordinaden bidez kokatzen dira dagokien aditz-taulan. Lauki batzuk hutsik daudela ikusiko duzue, aditz-forma horiek ez ditut topatu, edota topatu arren ez dut Ermua osoari aplika dakizkiokeen zihurtasunik izan. Horrelakoetan hurrengo ikurrak ager-tuko zaizkizue:

- * : Zalantza handiko adizkera.
- ? : Adizkera hau ez da agertu.
- : Adizkera hau euskarak ez du onartzen.
- () : Normalean, parentesis artekoa desagertzen da, nahiz eta batzutan ager daitekeen.

- sing: Singularra.
- pl.: Plurala.

- e: Emakumezkoentzako hikari dagokion adizkera.
- g: Gizonezkoari dagokion adizkera.
- z: Zukari dagokion adizkera.

⁶⁷Lana hobeto ulertzearren bigarren lekuan agertzen den adizkera euskara batuari dagokio. Hitanozko adiz-
kera batua ipintzen ez dizuedan arren, adizkera hauek ikusi nahi izanez gero EUSKALTZAINDIA-ren arae-
tan (47-107. orr.) ikusteko aukera duzue.

2.- TRATAMENDUAK⁶⁸

2.1.- ZUKA

Gaur egun gehien erabiltzen den aditz-tratamendua dugu. Gazteok hori bakarrik erabiltzen dugu, hitanoa ezagutzen ez dugulako (kontutan izan Ermuko gazte euskaldun gehienak euskaltegitik edo ikastolatik pasa direla).

Gure nagusien artean zuka erabiltzen da errespetoa gorde nahi denean, nahiz eta gaur egun semei ere zuka egiten zaien.

Adib. " Or, estosu bide ona ta andik bueltan juaten basara obeto juango sara."

"Zu" gurasoekin eta haur txikiekin erabiltzen da eta baita senar-emazte artean ere. Ezkondu aurretik hikaz egiten bazuten ere, ezkontzen zirenean zukaz egin behar zuten. Anaia-arrebekin joera desberdinak daude: Gehien bat "Hi" erabiltzen bada ere, anaia batekin "Hi" egin arren bestearekin "Zu" erabiltzen dute. Zergatik?, eurek ere ez dakite.

2.2.- HITANOIA

Gure nagusien artean hitanoa erabiltzeko ohitura handia dago. Gure agureen esanetan Ermua askotan kritikatu izan da hitanoa ohizkoa den baino gehiago (errespeto falta zelakoan) erabiltzeagatik.

Kalean hitanoa erabiltzea, baserritarren hizkera zelako ustearen ondorioz, txartzat hartua izan da. Hala ere, gure nagusiek bizien duten aditz-tratamendua dugu.

Hika lagun arteko hizkera dugu, lagun-taldean erabiltzen dena. Gure mailako jendearekin erabiliko dugu edota gu baino gazteago den jendearekin⁶⁹.

- Menpeko esaldietan ez da hikako forma erabiltzen:

Adib. "Esa (j)on etorriko dala".
"Ama etorri danian bera kalera juan dok".
"Mikelek esa (j)ostak orrek neskak itxusiak diala".

- Galderazkoetan, berriz, bai:

Adib. "Se ordu dok?".
"Nos juango gaitxuk playara?".

⁶⁸Ik. ETXEBARRIA, T (1986): (20.or).

Ik. ZABALA (1898): (163.or).

Ik. EUSKALTZAINDIA (1987): (387-392.orr).

⁶⁹Oharra: Emakumezkoek bere buruarekin hitz egitean gizonezko hika darabilte.

- Baldineran ere hitanoa erabiltzen da⁷⁰:

Adib. “Mendira fango banitzok ire txakurra artuko neukek”.

- Subjuntiboan ez da hika erabiltzen.

2.3.- BERORIKA

Gazteok ez dugu aditz tratamendu hau ezagutzen, gaur egun gure nagusien artean oso gutxi entzuten da eta ia galduta dago. Tratamendu hau jende inportatearekin erabiltzen zen, hala nola sendagile, legegizon eta abadearekin... (gaztelaneraz parekoa “usia” dugu.)

Adib.“ Berorrek dempora ona aukeratu dau au bisitatzeko, bai, eske amen bisi gara erabat, seoser estakigula ta olako batzutan beorren bisita batek mesede aundi bat ekarri leike guri”.

3.- ERMUKO ADITZAREN AZALPENA.

Ermuko aditz-paradigman, gorago esan dugunez aldaki ugari agertzen dira, hurrengo puntu honetan aldaki horien nondik-norakoak azaltzen saiatuko naiz, fenomeno garrantzitsuenak aipatuz. Fenomeno horiek askotan elkarturik aztertu badaitezke ere, irakurleari baliagarri izan dakion ondorengo sailkapen hau egitera ausartu naiz.

3.1.- GALERA (ORDEZKAPENA)

Herriko euskaran forma batzuk, analogiaz edo ekonomiaz galdu egin dira, beste batzuek beren lekua hartuz:

- Aditz-trinkoak: iragangaitzetan, NOR-NORI ez da erabiltzen; eta iragankorretan (NOR-NORK) NOR hirugarren pertsonari dagozkion adizkerak erabiltzen dira bakarrik.

Baldinerazko formak oraindik kalean entzun daitezke, baina ondoriozkoak galduta daude eta horien ordeza era perifrastikoa erabiltzen da.

⁷⁰Baldineran normalean hikako formak agertzen bazaizkigu ere, hika ondo erabiltzen dutenen artean inoiz zukako adizkera agertu zaigu hikaren ordeza. Esaterako:

“Sallabenteko mesia eoten basan... ara mesetara juateko sobria ipintze (j)oskuen”.

“Trampakua basan bueltak eitxe (j)otzen mariatzeko”.

Adib. “Ori liburu ori Eibarren balego, Eibarrera juango nitzake eroatera”.
“Semia etxera baletor ama oso positiboko erostera”.

- Nor-Nori aditz laguntzailetan: NOR hirugarren pertsonari dagozkion adizkerak agertuko zaizkigu bakarrik. Beste adizkerak ordezkatzeko “nogana” eta antzerako perifrasiak erabiltzen dira⁷¹.

- Nor-nork aditz laguntzailearen kasuan: ere berdina gertatzen da. Gehien erabiltzen diren formetan adizkera guztiak erabiltzen badira ere, zenbat eta gutxiago erabili orduan eta hutsune gehiago izango ditugu. Hau baldinera, ondoriozkoa, ahalera eta subjuntiboan argi ikusten da, Nor hirugarren pertsonari dagozkionak salbu, beste adizkerak desagertu edo beste batekin berdindu direlako.

- Lehenaldia: jatorrizko adizkerak nagusiek ondo gordetzen badituzte ere, gazteen artean lehenaldia orainaldiko forma gehi lehenaldiko “N” ezaugarriaren bitartez osatzen da, lehenaldiko adizkera jatorra baztertuz.

Adib. “Bart gabian kalia ikusi gaitxusun (gñusun)”.
“Etxera noyan (nindoyan)”.

- Ahalera: Orainaldiko eta alegiazko ahalera Ermuan bat dugu. Lehenaldikoan nahaste handia dago eta batzutan galdu egiten da (Nor-Nori edo Nor-nori-nork kasuan, adibidez)⁷².

- Subjuntiboa: zenbat eta gutxiago erabili orduan eta errezago galtzen da. Aldaketa fonetikoek lehenaldia eta orainaldiko adizkerak berdindu egiten dituzte. Ez da elkarren arteko bereizketarik egiten⁷³ eta askotan “TEKO” nominalizazioaz ordezkaten dira⁷⁴.

3.2.- NAHASKETA

- Baldinera: askotan ondoriozkoari dagokion “KE” ezaugarria agertuko zaigu.

Adib. “Basendukes, baleukiek, baitxuke, bagiñake, balitzake...”

Askotan, NOR-NORI-NORK kasuan baldinera ahalerazko adizkerekin nahasten da, batez ere

⁷¹Inoiz entzun daitezke “nakixo, nakisu, nakisue...” eta antzerako adizkerak, baina salbuespentzat jo behar ditugu.

⁷²“AHAL”-ren erabilerak ahalerazko adizkerak baztertzen ditu.

⁷³Erraztik Iurretako euskaran ikusi zuena Ermuko euskaran ere gertatzen da.

ERRAZTI (1994): “Aditz jokatuan neutralizazioa gertatu zaigu, hau da, perpaus nagusiaren tempusa aldatu arren, menpekoa beti orainaldian burutuko da” (103.or).

⁷⁴Askotan subjuntiboa gehi “-la” atzikia agertzen zaigu.

sujeto pluralari dagozkion adizkeretan⁷⁵.

Adib. “neuskixo > neskixo > nekixo > neixo > naixo”

- **NOR-NORI**: kasua oso gutxi erabiltzen da eta beste kasu batzuk hartzen diote lekua:

-Ahaleran: NOR ahalera gehi NORI kasuari dagokion izenordaina:

Adib. “Sua amatatzen esposu, etxia erre leike suri (leikisu suri)”.

-Baldineran eta ondorioan batzutan NOR-NORI-NORK kasuak hartzen dio lekua:

Adib. “Diru eske etorriko baleskit, es notzake emongo.”

Baita NOR baldinera gehi Nori kasuari dagokion izenordainak ere har dezake leku hori.

Adib. “Teillatua jausiko balitzake guri, barrixa ipiniko genduke.”

3.3.- UGALKETA

Gipuzkoa eta Bizkaiaren arteko mugan egonda bizkaiera eta gipuzkeraren zenbait ezaugarri hartu du gure euskarak.

- Baldinera eta ondorioan erro desberdinak agertzen dira:

-NOR-NORI kasuari dagozkionak:

Adib. “(ba)litzakida / (ba)legata”
“(ba)litzakisu / (ba)legatzu”...e.a

-NOR-NORI-NORK kasuari dagozkionak:

Adib “notzake / neskixo”
“balotza / baleskixo”
“Bagontza / bagenkixo”...e.a

- Lehenaldian hitanoaren erabilera zabalak zenbait aldakuntza sortu du: Gizon/emakume bereizketak eraginda, sexu bietarako jatorriz berdin osatzen den bigarren pertsona (hi) , beste adizkeretikiko analogiaz desberdinu egiten da, emakumezkoentzako “-na” ezaugarria gehituz, gure erreptorea (hartzailea) emakumea denean.

⁷⁵Ik. ERRAZTI (1994): (91.or).

Adib. “intzanan, ebanan, itxunan, eikenas, egonan, oyanan, ebillenan...”

- Nor-nork kasuko pluragileetan “ITX” eta “S” ager daiteke, txandakatuz:

Adib. “dosus /dixusu, banajitxuk /banekesak, nitxuke /neukes... e.a”

Bi pluragile batera ere inoiz agertu egin dira.

Adib. “dixusus, dixuras, dias...”

Nor-nori kasuko lehenaldiko ahaleran eta subjuntiboan, hau da, gutxien erabiltzen diren formetan pluragilea ez zaigu agertzen.

3.4.- BERDINKETA

Aldaketa fonetikoek adizkera desberdinak berdindu egin ditzakete (kasu hauetan kontestuak markartzen du desberdintasuna).

- Hika eta Zuka berdintzea: jatorriz desberdinak badira ere lehenaldian adizkera horiek berdindu egin dira.

Adib. “genduan, jakuen, genkan, euan, neikian...”

- Zu eta Zuek: Nagusienek askotan Zuek erabili beharrean “Zu” erabiltzen dute, pluraltasun zentzuaz.

Adib. “su etxian eon siñan (= zuek)”

Bestalde, zu/zuek bereizketa egiten dutenen artean aldaketa fonetikoek bitartez ere jatorriz desberdinak diren adizkera hauek berdindu egiten dira. Horren ondorioz zailtasun handiak izan ditut bi pertsona hauei dagozkien formak azaltzeko⁷⁶. Aditz trinkoetan arazo hau konpontzeko era perifrastikoa erabiltzen da.

- Aldaketa fonetikoak: Ermuko aditzean batasun handia izaten da, baina sortzen diren aldaketa fonetikoek batasun hori desitxuratu egin dezakete. Kontsonantismoaren atala oraindik eskuartean ez duzuenegiz derrigorrezkoa deritzot hurrengo argibide hauek emateari.

⁷⁶Zalantza handia dagonean “gu”-ren ereduari jarraituz osatuko ditut “Zu” eta “Zuek” pertsonari dagozkien adizkerak.

- Bokal arteko kontsonantearen galera:

Adib. “do(g)u, na(j)itxunan, na(g)o, na(j)aok, na(j)abik, di(r)a...”

- IT > ITT > ITX: Gaur egun Ermuan hots hau (tt) inoiz agertzen bada ere Ermuko bazterretan (baserrietan) Ermuan bertan (kalean) baino hobeto gordetzen dela esan behar da⁷⁷.

Sabaiko leherkari gorra (tt) hizkuntza erlajatuan soilik entzun ahal izan dut gure nagusien mintzaeran. Egia esan, gero eta azkarrago galtzen ari da, gaur egun joera nagusia [ç] -ra jotzea izanik⁷⁸.

- INT > IT : “I” bokala eta “T” kontsonantearen arteko “N”-k normalean galtzeko joera erakusten du, hala ere zenbaitetan, batez ere emakumezkoentzako hikan ager daiteke. Gamindek “N” mantentzen zuen (“nintzan”) eta Olaizolak ez (“nitzan”). Nik galtzeko joera dagoela esango nuke, baina bada ezpada parentesis artean jarri dut, norbaitek ahozka dezake eta. Ikus dezagun Yrizarrek Markinako barianteari buruz dakarkiguna:

YRIZAR (1980): “*Empleo de la -n- infijada en las flexiones de préterito ante tz: formas verbales de préterito con sujeto de 1ª persona del singular. Estas formas parecen estar desprovistas de -n- infijada en las variedades de Marquina, Bermeo, Vergara y Salinas, es decir, en la región oriental del dialecto vizcaino*”. (67.or).

- IND > IÑD > INDD > Ñ. Hots honek errealizazio desberdinak ditu Ermuko euskaran. Askotan berriemaile berak ahozkerak desberdinak ditu. Ez dago batasunik eta, beraz, eritzi bat ematea oso zaila da. Tauletan, gehien zabaldutako hotsak (“IND” eta “IÑ”) izango dituzue.

- U-ren kontsonantizazioa.

Adib. “neban, eben...”

- D > R

Adib. “dakaras, jixuras, litzakira, deiran, emoiran...”

⁷⁷Azkueren Erizkizundi Irukoitzan “i” bokalaren osteko “T” hortzetakoa sistematikoki sabaitu egiten da “TT” bihurtuz.

Adib. “zurittu (77.or), aitta (99.or), eraittallia (101.or), geittu (105.or), eraitten (106.or), loittu (110.or)”.

Gaur egun, erderen eraginez TT > TX bilakaera burutu dugu, eta jatorrizko hotsa entzun badaiteke ere, aditzeko zenbait formatan eta oso hitz gutxitan agertuko zaigu.

Adib. “itturri”

Ik. MITXELENA (85): (186.or).

⁷⁸Galera prosezua ikusteko YRIZAR (1992-II): (425.or).

4.- ASPEKTOA

Aditz erroari erasten zaion atzikiari aspektua deitzen zaio. Ez du denbora adierazten, aditzaren ekintza bukatu den ala bukatu gabe dagoen baizik.

- Aspekto bukatua, [+ burutua]: Aditzaren ekintza egina edo bukatua dela adierazten du.

Aditza lau modutan amai daiteke:

- (t)u: “amatau, prestau, saldu, baskaldu, aitxu, artu...”
- I : “ikusi, etorri, eutzi, ibili, ekarri. atxiki..”
- N : “juan (fan), e(g)on, urten, eruan, entzun, eĩñ...”
- Ø : “laga, il, bota, igo, erre, bete...”

Aspekto bukatua, ohizko erabileraz gain, bizkaieraz bezala, ahaleran, subjuntiboan eta agintzeran ere erabiltzen da⁷⁹.

Adib. “Etorri ari ona”
“Aserixa ortitxik sartu leike”
“Afaldu dei(g)un kalian!”

- Aspekto bukatugabea, [-burutua, -geroa]: Aditzaren ekintza bukatu gabe dagoela edo sarri ematen dela adierazten du⁸⁰.

- TE(N): “Esate juek bixarko eingo dabela”.
“Sarri etorten sian etxera”.
“Menditxik ekarte eben ikatza”.
- TZE(N): “Amen etxuat eser eitzen”.
“Estakitx nun artze eben biria”.
“Olako erretorika batzuk kantatze genduasen.”

- Gertakizuneko aspektua, [-buruta, +geroa]: Aditzaren ekintza gertakizun dagoela adierazten du. Era bukatuari “-ko” edo “-go” atzizkia jarriz osatzen da.

Adib. “Ekarrikosu ori pitxar ori?”
“Etxuat esango seiñ isan dan.”
“Bixar emongoste erregalua.”

⁷⁹Era perfektua [+buruta] azaltzeko Ermuan askotan “partizipioa + DA + EGON” aditzaz osaturiko egitura berezia entzuten da.

- Adib. - “Ollar burrukia ikusitxa nao ni”.
- “Esaututa nau ermandadia Eitzan”.
- “Ni Joxion eonda nao sortxi-amar bider”.
- “Karia eitxen ikusitxa nao Pablon etxian”.
- “Berakin eonda nao”.
- “Ni amentxe jaixota nao”.

⁸⁰Forma arkaikoak: “Kantetan, olgetan, afariketan...”.

5.- ZENBAIT ADITZ BEREZI:

BIAR (Lit. behar):

-Aditza iragangaitza denean laguntzailea ere iragangaitza:

Adib. “Etxera jua**n** b**ia**r nas (binas)”.
“Seiñekin fan bias sinera?”.
“Noraiñok jua**n** b**ia**r sara?”.

nahiz eta salbuespenak izan:

Adib. “Etxera jua**n** b**ia**juat”.
“Mendira jua**n** b**io**t”.

-Aditza iragankorra baldin bada laguntzailea ere iragankorra dugu:

Adib. “Kotxe bat erosi b**ia**juau”.

NAI (Lit: nahi) eta GURA:

- Laguntzaile iragankorra eskatzen dute.

Adib. “Etxera jua**n** n**ai** dot”.
“Nerekin egon n**ai** dau”.
“N**ai** juat jakin nundik atorren”.
“Etxuat gura traturik”.

- Normalean aditza nominalizaturik (tia / tzia) agertzen zaigu:

Adib. “Mendira juat**ia** n**ai** dot”.
“Ogixa jat**ia** n**ai** dot”.
“Neurekin egot**ia** n**ai** juek arek”.
“Etxera juat**ia** n**ai** juat”.
“Etxera juat**ia** gura juat”.
“Jat**ia** gura juat”.

IGO, URTEN (Lit: irten):

-Laguntzaile iragankorra eskatzen dute.

Adib. “Atzo igo genduen Euarbitzara”.
“kalera urt**e**n dau”.
“Beranduau urt**e**ngo (d)ot”.
“Amabixetan urt**e**ngo juau kalera”.

LAGUNDU, JARRAITXU, ITXAIN, BEGIRATU, DEITXU:

- Aditz hauek nor-nori-nork eskatzen dute:

- Adib. “Nik lagundukotzut etxera”.
“Neuk lagunduko (d)uat etxera”.
“Bidiari jarraitxukotzau”.
“kalian itxaingotzut”.
“Beguratirasu ondo”.
“Berak begiratu dosta”..
“Bixar deitxukotzut”

- JARRAITXU beharren “SEGIDU” ere ager dakiguke Ermuko euskarari, honek ere NORI eskatzen du. Adibidez:

- Adib. “Bideari segidu biar ako”.
“Bixar segiduko jotzau”.

LAGA

Batzutan NOR-NORI-NORK eskatzen du:

- Adib. “Orrek ardo edatiari laga dotza.”
“Laga otzarian kantatziari, Aitixon ei eban etxia.”

AKORDAU

“Akordau” aditzarekin joera desberdinak daude:

- NOR: “Bitoriakin akordatzen nas”
“Ni akordatzen nas arekin matrimonixoarekin”
“Akordatzen nas esate ebela”

- NOR-NORI: “Gastetako gausa asko etxatas akordatzen”
“Su jua da damba! akordauko jatak”

Ongarai Baserria (1945)

6. BIBLIOGRAFIA

- ECHAIDE, Ana M^a (1984): “Erizkizundi irukoitza” in Iker-3, Euskaltzaindia. Bilbo.
- ERRAZTI, Alberto (1994): Iurreta Elizateko Euskara eta toponimia. Iurretako udala.
- ETXEBARRIA AYESTA, J.M. (1991): Zeberio haraneko euskararen azterketa etno-linguistikoa. Ibaiazabal. Zornotza (Euba).
- ETXEBARRIA, T (1986): Flexiones verbales y lexicón del euskera dialectal de Eibar. Euskaltzaindia. Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (Txillardegik paratua)(1979): Euskal Aditz batua. Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (1987): Euskal Gramatika. Lehen urratsak-II. Bilbo.
- GAMINDE,I (1988): Ahozko bizkaiera. AEK.
- GAMINDE,I (1988): Bizkaiko aditz alokutiboak (orainaldia). Fontes linguae vasconum studia et documenta.
- GOENAGA,P (1985): Gramatika bideetan. Erein. Donostia.
- J.S MARTIN (1981):”Eibarko aditz-laguntzailearen paradigmatik” in Iker-1, Euskaltzaindia. Bilbo (331-342.orr).
- TALDEA: Arejita, Eguzkiza, Irazola, Uriarte. (1985): Bizkaieraren idaztarauak: deklinabidea eta aditza. Euskara zerbitzua-Eusko Jaurlaritza. Gasteiz.
- TXILLARDEGI (1978): Euskal gramatika. Ediciones vascas (EV). Donostia.
- U.E.U-ko linguistika saila (1987): Euskal dialektologiaren hastapenak.
- UNED-BERGARA (1988): Bergarako euskera. Euskal kultur Departamentuaren argitalpenak.
- YRIZAR, P de (1976): Morfología del verbo auxiliar vizcaino. (11-85 eta 409-436.orr).
- YRIZAR, P de (1980): “Sobre las formas verbales vizcainas con objeto indirecto de segunda persona” in Anuario del seminario de filología vasca - Julio de Urquijo-XIV. Gipuzkoako Foru Aldundia. Donostia. (25-85.orr).
- ZABALA, J.M (1898): El verbo regular vascongado del dialecto vizcaino. Donostia.

5.7.1.- NOR: ADITZ LAGUNTZAILLEA

ORAIN	LEHEN	BALDINERA	ONDORIOA	AHAL-ORAIN	AHAL-LEHEN	SUBJUNTIBOA	AGINTE ERA
1 NAS naiz nok non as as	NI(N)TZAN nintzen ni(n)tzuan ni(n)tzonan i(n)tzan i(n)zan	BANI(N)TZA banitz banitzok banitzon baitza(te)ke baitza(te)ke)n	NI(N)TZA(TE)KE nintzateke ni(n)tza(te)kek ni(n)tza(te)ken itza(te)ke itza(te)ke	NEIKE naiteke neikak neiken eike eike	NEKIAN nintzekeen neikian neikenan eikian eikenan	NEĪN nadin ari ari
2 DA da dok don	SAN zen suan sonan	BALITZA(KE) balitz balitzok balitzon	LITZA(TE)KE litzateke litza(te)kek litza(te)ken	LEIKE daiteke leikak leiken	LEIKIAN zitekeen leikian leikenan	DEI- dadin
3 GARA gara gaitxuk gaitxun	GIÑAN ginen giñuasen gintzonasen	BAGIÑA(KE) bagina bagintzosak bagiñatekenas	GIÑA(TE)KE ginateke ginatekesak giñatekenas	GEINKE gaitzke geinkesak geinkenak	GEINKIAN gintzkekeen geinkian geinkenak	GAITZESEN gaitzezen
4 SARA zara	SIÑAN zinen	BASIÑA(KE) bazina	SIÑA(TE)KE zinatke	SEINKE zaitzke	SEINKIAN zintzkekeen	SAITXESEN zaitzezen	SAITXE(S) zaitze
5 SARIE zarete	SIÑASEN zineten	BASIÑA(KE)S bazinete	SIÑA(TE)KES zinatete	SEINK(IE) zaitzete	SEINKIASEN zintzketen	SAITXESEN zaitzetzen	SAITX(O)E zaitzete
6 DI(R)A dira ditxuk ditxun	SI(R)AN ziren sitxuan sitxunan	BALITZA(KE)S balira balitzosak balitzonas	LITZA(TE)KES lirateke litza(te)kesak litza(te)kenas	LEIKES daitezke leikesak leikenas	LEIKIEN zitezkeen leikien leikenan	DAITZIAN daitezzen

ORAIN: 7z dias.

LEHEN: i(n)tzanan; 4z: gintzuzen, giñasen; 4g: gintzuzen, gintzuzen; 4e: giñuzen; 6z: siñesen, siñan.

BALDINERA: 1z: banitz, banitzake; 1e: banitzateken; 3z: balitz, balitzateke; 3e: balitzateken; 4z: bagiñatekes; 4e: bagintzonas; 7e: balitzatekenas.

ONDORIOA: 1g: nintzatekek; 2g: itzateke; 4z : gintzake(s); 4e: gintza(te)kenas; 6z: sintza(te)kes, siñake(s).

AHAL-ORAIN: 4g: geinkek; 7z: leikie.

AHAL-LEHEN: 3z: sei(n)kian; 4z: geintzakian; 4g: geinkian; 6z: seinkien; 7z: leikiasen, seikien; 7e: jeinkenak.

SUBJUNTIBOA: 1z: neytan, neixan; 2z: eiyau, eixan; 3z: deiyau, deixan; 4z: gaitzuzen, gaitzian, gaitzuzen; 5z: saitesen; 6z: saitesen, saitzian; 7z: daitzuzen, deitzuzen, deitzian, deitzuzen, deixuzen.

5.7.2.- NOR-NORI
ADITZ-LAGUNTZAILEA
NOR=SINGULARRA

ORAINALDIA	LEHENALDIA	BALDINERA	ONDORIOA	AHAL-ORAIN	AHAL-LEHEN	SUBI-ORAIN	SUBJ-LEHEN
1 JATA zait jatak jatan	JATAN zitzaidan jatan jatanan	BALITZAKIDA balitzait balitzakidak balitzakidan	LITZAKIDA litzaidake litzakidak litzakidan	LEIKIDA dakidake leikidak leikidan	SEIKIDAN* zekidakeen ? ?	DAKIDAN dakidan	SAKIDAN* zekidan
2 jak jan baleskik baleskiñ baleskik baleskiñ leskik leskiñ leikek leiken eikian* ? DAKIXAN ? ? ?
3 JAKO zaito jakok jakon	JAKON zitzaion jakuan jakonan	BALITZAKIXO balitzaio balitzakixok balitzakixon	LITZAKIXO litzaioke litzakixok litzakixon	LEIKIXO dakioke leikixok leikixon	SEIXON* zekiokeen ? ?	DAKIXON dakion	SAKIXON* zekion
4 JAKU zaigu jakuk jakun	JAKUN zitzaigun jakua(u)n jakunan	BALITZAKI(G)U balitzaigu balitzaki(g)uk balitzaki(g)un	LITZAKI(G)U litzai guke litzaki(g)uk litzaki(g)un	LEIKI(G)U dai guke leiki(g)uk leiki(g)un	SEIKI(G)UN* zekigu keen ? ?	DAKI(G)UN dakigun	SAKI(G)UN* zekigun
5 JATZU zaitu	JATZUN zitzaizun	BALITZAKISU balitzaizu	LITZAKISU litzai zuke	LEIKISU dakizuke	SEINKISUN zekizukeen	DAKISUN* dakizun	SAKISUN* zekizun
6 JATZUE zaitue	JATZUEN zitzaizuen	BALITZAKISUE balitzaizue	LITZAKISUE litzai zueke	LEIKISUE dakizueke	SEINKISUEN zekizuekeen	DAKISUEN* dakizuen	SAKISUEN* zekizuen
7 JAKUE zaitue jakuek jakone	JAKUEN zitzaien jakuen jakonen	BALITZAKIE balitzaie balitzakiek balitzakixone	LITZAKIE litzai eke litzakiek litzakixone	LEIKIXUE daki eke leixuek leixone	SEIKIXUEN* zekie keen ? ?	DAKIXUEN* dakien	SAKIXUEN* zekien

BALDIN: 1z: baleskit, balegata; 1g: balitzatak; 1e: balitzateken; 2g: balitzakek, balitzak; 2e: balitzan; 3z: balitzake, balitzako, baleixo, balegako; 4z: balegaku; 5z: balegatu; 6z: balegatu; 7z: balegake, balitzakie.

ONDORIOA: 1z: leskida, liskida, latake; 2g: litzakik; 2e: litzakiñ; 3z: legako; 4z: legaku; 5z: seskisu, le(g)atzi; 6z: le(g)atzue; 7z: legakue; 7e: litzakien.

5.7.2.- NOR-NORI
ADITZ-LAGUNTZAILEA
NOR=PLURALA

ORAINALDIA	LEHENALDIA	BALDINERA	ONDORIOA	AHAL-ORAIN
1 JATAS zaizkit jatasak jatanasen	JATASEN zitzaizkidan jatasen jatanasen	BALITZAKIDAS balitzaizkit balitzakidasak* balitzakidanas*	LITZAKIDAS litzazkidake litzakidasak litzakidanas	LEIKIDAS dakizkidake leikidasak leikidanas
2 jasak janas jasen janasen balitzakesak balitzakenas litzakesak * litzakenas * leikesak leikenas
3 JAKOS zaizkio jakosak jakonas	JAKOSEN zitzaizkion jakuasen jakonasen	BALITZAKIXOS balitzaizkio balitzakixosak balitzakixonas	LITZAKIXOS litzazkioke litzakixosak litzakixonas	LEIKIXOS dakizkioke leikixosak leikixonas
4 JAKUS zaizkigu jakusak jakunas	JAKUSEN zitzaizkigun jakua(u)sen jakunasen	BALITZAKI(G)US balitzaizkigu balitzaki(g)usak balitzaki(g)unas	LITZAKI(G)US litzazkiguke litzaki(g)usak litzaki(g)unas	LEIKI(G)US dakizkiguke leiki(g)usak leiki(g)unas
5 JATZUS zaizkizu	JATZUSEN zitzaizkizun	BALITZAKISUS balitzaizkizu	LITZAKISUS litzazkizuke	LEIKISUS dakizkizuke
6 JATZUES zaizkizue	JATZUESEN zitzaizkizuen	BALITZAKISUES balitzaizkizue	LITZAKISUES litzazkizueke	LEIKISUES dakizkizueke
7 JAKUES zaizkie jakuesak jakones	JAKUESEN zitzaizkien jakuesen jakonesen	BALITZAKIES balitzaizkie balitzakiesak balitzakixones	LITZAKIES litzazkieke litzakiesak litzakienas	LEIKIXUES dakizkieke leikixuesak leikixones

5.7.3.- NOR-NORK
EGITE ERA
ORAINALDIA
LAGUNTZAILEA

	A	B	C	D	E	F	G
1 aut aut	DOT dut juat jonat		SAITXUT zaitut	SAITXUET zaituztet	DITXUT ditut jixuat jixunat
2 nok non	 dok don gaitxuk gaitxun		 ditxuk ditxun
3	NAU nau najok najon au au	DAU du jok jon	GAIXU gaitu gaitxuk gaitxun	SAITXU zaitu	SAITXUE zaituzte	DITXU ditu jixuk jixun
4 au(g)u au(g)u		DO(G)U dugu juau jonau		SAITXU(G)U zaitugu	SAITXUE(G)U zaituztegu	DITXU(G)U ditugu jixuau jixunau
5	NOSU nauzu		DOSU duzu	GAIXUSU gaituzu			DITXUSU dituzu
6	NOSUE nauzue		DOSUE duzue	GAIXUSUE gaituzue			DOSUES dituzue
7	NABE naute najuek najone abe abe	DABE dute juek jone	GAIXUE gaituzte gaitxuek gaitxune	SAITXUE zaituzte	SAITXUE zaituztete	DITXUE dituzte jixuek jixune

ORAIN: 3ag: nok; 4gz: do(g)us; 5az: nasu, nasue; 5gz: dosus; 6az: nausue.

OHARRA: Ik. Aditz taulen azalpena (75.or).

5.7.3.- NOR-NORK
EGITE ERA
LEHENALDIA
LAGUNTZAILEA

	A	B	C	D	E	F	G
1	 induatzen indunatzen	NEBAN nueen najuan najonatan		SAITXUTEN zintudatan	SAITXUETEN zintuztetadan	NITXUAN nitueen na(j)itxuan na(j)itxunatan
2 ninduan nindunatan	 eban ebanatan ginuan ginunatan		 itxuan itxunatan
3	NINDUEN nindueen na(j)induan na(j)indunatan induan indunatan	EBAN zueen juan jonatan	GINDUAN gintueen ginduan gindunatan	SAITXUN zintueen	SAITXUEN zintuztetan	SITXUAN zitueen jitxuan jitxunatan
4 induun induunatan induun induunatan	GENDUAN gendueen genduan gendunatan		SAITXU(G)UN zintugun	SAITXUE(G)UN zintuztegun	GENDUSEN genitueen genduaseen gendunaseen
5	NIÑUSUN ninduzun		SENDUAN zenueen	GIÑUSUN gintuzun			SENDUSEN zenitueen
6	NIÑUSUEN ninduzueen		SENDUEN zenutueen	GIÑUSUEN gintuzueen			SENDUSESEN zenituztetan
7	NINDUEN ninduten niñuatzen nindunaten induuen induunatan	EBEN zuteen jueen jonatan	GIÑUESEN gintuztetan ginueesen ginuneseen	SIÑUESEN zintuztetan	SIÑUESEN zintuztetetan	SITXUEN zituztetan jitxueen jitxunatan

LEHEN: 1b: auten; 1bg: iñuatzen; 1gz: nitxuan; 1gg: nitxuan; 2ag: niñuan; 2de: gindunaseen; 3az: niñuan; 3gz: sitxuan; 3gg: sitxuan; 4cz: gendun, genduen; 4gz: gendunatan; 5az: minduzun; 5dz: minduzun; 7ag: niñuen; 7b: iñuen, aben; 7cz: sitxuan; 7gz: sitxuan, sinduseen; 7ce: junen; 7gz: ebesen.

5.7.3.- NOR-NORK
BALDINERA
LAGUNTZAILEA

A	B	C	D	E	F	G
..... bainu(ke)t bainu(ke)t	BANEU(KE) banu banejok banejon	BASIÑU(KE)S bazintut	BASIÑU(KE)S bazintuztet	BANITXU(KE) banitu banajtxu(ke)k banajtxu(ke)n	1	
..... baniñu(ke)k baniñu(ke)n ba(e)u(ke) ba(e)u(ke) ba(g)indu(ke)s ba(g)indu(ke)nas ba(g)indu(ke)s ba(g)indu(ke)nas baixu(ke) baixu(ke)	2
BANIÑU(KE) baindu baniñu(ke)k baniñu(ke)n balu bale(j)ok bale(j)on	BAGINDUS bagintu bagindu(ke) bagindu(ke)nas	? bazintu	? bazintuzte	BALITXU(KE) balitu balajtxu(ke)k balajtxu(ke)n	3
..... baindu(ke) baindu(ke)	BAGENDU(KE) bagendu bagendu(ke)k bagendu(ke)n	BASIÑU(KE)S bazintugu	BASIÑU(KE)S bazintuztegu	BAGENDU(KE)S bagenitu bagendu(ke)sak bagendu(ke)nas	4	
BANIÑUSU baninduzu	BASENDU(KE) bazenu	BAGIÑUS bagintuzu	BAGIÑUS bagintuzue	BASENDU(KE)S bazenitu	5	
BANIÑUSUE baninduzue	BASENDU(KE) bazenute	BAGIÑUS bagintuzue	BAGIÑUS bagintuzue	BASENDU(KE)S bazenituzte	6	
BANIÑUE banindute baniñue baniñu(k)en balute balajuek balekiene	BAGIÑU(KE)S bagintuzte bagindukiesak bagindukenas	? bazintuzte	? bazintuztete	BALITXU(KI)E balituzte balajitxu(k)ek balajitxukene	7

BALDIN: 1bg: baiñdut; 1cg: baneuk; 1ce: baneuken; 1gg: baneukesak; 2a: baindu; 2gg: baekes; 3az: baninduke; 3dg: bagindukesak;
3gg: baleukesak; 3ge: balitxuken; 4gg: bagenukesak; 5a: banindusuke; 6c: baseunke; 7az: banebe; 7ag: baninduke; 7bg: baebe; 7cg:
baleukiek; 7ce: baleukene; 7gz: baleukes; 7ge: baleukienas.

5.7.3.- NOR-NORK
ONDORIOZKOA
ORAINALDIA
LAGUNTZAILEA

	A	B	C	D	E	F	G
1 nindukek ninduken induket induket	NEUKE nuke neuket neuken		SIÑUKES zintuzket	? zintuzketet	NITXUKE nituzke na(j)itxukek na(f)itxuken
2 nindukek ninduken	 euke euke giñukesak * giñukienas *		 itxuke itxuke
3	NIÑUKE ninduke niñukek niñuken induke induke	L(E)UKE luke l(e)ukek l(e)uken	GIÑUKE gintuzke giñukesak giñukienas	SIÑUKES zintuzke	? zintuzkete	LITXUKE lituzke la(j)itxukek la(f)itxuken
4 induke* induke*		GENDUKE genuke gendukek genduken		? zintuzkegu	? zintuzketegu	GENDUKES genituzke gendukesak gendukenas
5	NIÑUSUKE nindukezu		SENDUKE zenuke	GIÑUSUKE gintuzkezu			SENDUKES zenituzke
6	NIÑUSUKIE * nindukezue		SENDUK(I)E zenukete	GIÑUSUEKE gintuzkezue			SENDUKES zenituzkete
7	NIÑUKIE nindukete niñukiek niñukiene induke induk(i)e*	LEUKIE lukete leukiek leukiene	GIÑUKIE(S) gintuzkete giñukiesak * giñukienas *	? zintuzkete	? zintuzketete	LEUKIES lituzkete la(j)itxukek la(f)itxukene

ONDORIOA: 1be: eu(n)ket, indukenat; 1cg: nukelk; 1gz: neukes; 2g: (e)ukes; 3ag: miñue; 3gg: leukesak; 4gz: genukes; 4gg: genukesak; 4ge: gendukienas; 6c: senuke; 7dz: gindukies.

5.7.3. Ñ NOR-NORK
AHALERA
ORAINALDIA
LAGUNTZAILEA

A	B	C	D	E	F	G
1 eiket eiket	NEIKE dezaket / nezake neikek neiken geinkek geinken	neikisu * zaitzaketa / zintzaketa	neikisue * zaitzaketa / zintzaketa	NEIKES ditzaketa / nitzake neikesak neikenas eikes eikes
2 eike eike geinkek geinken
3 eike eike	LEIKE dezake / lezake leikek leiken	GEINKE * gaitzake / gintzake geinkesak geinken	? zaitzake / zintzake	? zaitzake / zintzake	LEIKES ditzake / litzake leikesak leikenas
4 eike(g)u eike(g)u	GEINKE dezakegu / genezake geinkek geinken	? zaitzakegu / zintzakegu	? zaitzakegu / zintzakegu	GEINKES ditzakegu / genitzake geinkesak geinkenas
5	SEINKE dezakezu / zenezake	GEINKESU gaitzakezu / gintzakezu	SEINKES ditzakezu / zenitzake
6	SEINK(O)E dezakezue / zenezake	GEINKESUE gaitzakezue / gintzakezue	SEINK(O)ES ditzakezue / zenitzake
7 einkixek eikie	LEIKIE dezakete / lezake leikiek leikiene	? gaitzake / gintzake geinkiesak ?	? zaitzake / zintzake	? zaitzake / zintzake	LEIKES ditzake / litzake leikesak leikienes

AHAL-ORAIN: 1b: einket, aiket; 1cz: leiket; 1ge: neikianas; 2c: einke; 2dq: geinkesak; 2de: geinkenas; 3dz: geinkiu; 4be: einkeu; 4ez: seinkisui; 4fz: seinkisue; 5a: neikisui; 7cg: leikixek; 7dz: geinke; 7dg: geinkiesak.

5.7.3.- NOR-NORK
 AHAL ERA
 LEHENALDIA
 LAGUNTZAILEA

A	B	C	D	E	F	G
1 neikian * ?	NEIKIAN nezakeen neikian neikinan	?	? zintzakedan	? zintzaketedan	NEIKIASEN nintzakeen neikiasen neikenasen
2 neikian * ? eikian eikinan ? ? ? ? eikiasen eikenasen
3	? nintzakeen ? ?	LEIKIAN zezakeen leikian leikinan	? gintzakeen ? ?	? zintzakeen	? zintzaketan	LEIKIASEN zitzakeen leikiasen leikenasen
4 ? ?	GEINKIAN genezakeen geinkian geinkenana	?	? zintzakegun	? zintzaketegun	GEINKIASEN genitzakeen geinkiasen geinkenasen
5	? nintzakezun	SEINKIAN zenezakeen	? gintzakezun	?	?	SEINKIASEN zenitzakeen
6	senkiasen * nintzakezun	SEINKIEN zenezaketan	? gintzakezun	?	?	SEINKIESEN zenitzaketan
7	NEIKIEN * nintzaketan nekixek * ?	LEIKIEN zezaketan leikien leikienan	GEINKIASEN gintzaketan geinkexesak ?	? zintzaketan	? zintzaketetan	LEIKIESEN zitzaketan leikiesen leikienanen

AHAL-LEHEN: 3cz: seikien; 3ce: jeikinan; 3ge: jaikenanen; 4ge: geinkiasen; 5c: seinken; 5gz: seiskiasen; 6g: seskiasen;
 7ce: jeinkenena; 7gz: leikiasen; 7ge: jeinkenanen.

5.7.3- NOR-NORK
SUBJUNTIBOA
ORAINALDIA
LAGUNTZAILEA

A	B	C	D	E	F	G
1 ? ?	DEIRAN dezadan		? zaitzadan	? zaitzatedan	DEIRASEN ditzadan
2 neixan * ? deixan deixanan * ? ?		 deixasen deixanasen *
3	? nazan	DEIXAN dezan	? gaitzan	? zaitzan	? zaitzaten	DEIXASEN ditzan
4 ? ?	DEI(G)UN dezagun		? zaitzagun	? zaitzategun	DEIGUSEN ditzagun
5	? nazazun	DEISUN dezazun	? gaitzazun			DEISUSEN ditzazun
6	? nazazuen	DEISUEN dezazuen	? gaitzazuen			DEISEUSEN ditzazuen
7	NEIXEN nazaten	DEIXEN dezaten	? gaitzaten	? zaitzaten	? zaitzatenen	DEIXESEN ditzaten

SUBJUNTIBOA: 4c: daigun; 7c: daixen.

5.7.3.- NOR-NORK
 AGINTE ERA
 LAGUNTZAILEA

	A	B	C	D	E	F	G
1							
2 naik naiñ	 (e)ik (e)iñ gaisak gaisan		 (e)ixak (e)iñas
3							
4							
5	naisu nazazu		(E)ISU ezazu	gaisusu * gaitzazu			(E)ISUS itzazu
6	naisue nazazue		(E)ISUE ezazue	gaisusue * gaitzazue			(E)ISUES itzazue
7							

Aginte era: 2ag: neik; 2ae: neiñ; 2dg: geixak; 5d: gaitxasu.

5.7.3.- NOR-NORI-NORK
ORAINALDIA
LAGUNTZAILEA

A	B	C	D	E	F	G
1 duat donat	DOTZAT diot jotzat jotzanat		DOTZUT dizut	DOTZUET dizu	DOTZET diot jotzet jotzenet
2 dostak dostan dotzak dotzan doskuk doskun		 dotzek dotzene
3 jostak jostan	DOTZA dio jotzak jotzan	DOSKU digu joskuk joskun	DOTZU dizu	DOTZUE dizue	DOTZE die jotzek jotzene
4 dua(g)u dona(g)u	DOTZA(G)U diogu jotza(g)u jotzana(g)u		DOTZU(G)U dizugu	DOTZUE(G)U dizuegu	DOTZE(G)U diegu jotze(g)u jotzene(g)u
5	DOSTASU didazu	DOTZASU diozu	DOSKUSU diguzu			DOTZESU diezu
6	DOSTASUE didazue	DOTZASUE diozue	DOSKUSUE diguzue			DOTZESUE diezue
7	DOSTE didate jostek jostene	DOTZE diote jotzek jotzene	DOSKUE digute joskuek joskune	DOTZUE dizute	DOTZUE dizute	DOTZE diote jotzek jotzene

OHARRA: Ik. aditz taulen azalpena (75.or).

5.7.4.- NOR-NORI-NORK
EGITE ERA
LEHENALDIA
LAGUNTZAILEA

A	B	C	D	E	F	G
1 nuan nonan	NOTZAN nion na(j)otzan na(j)otzanan		NOTZUN nizun	NOTZUEN nizuen	NOTZEN nien na(j)otzen na(j)otzenen
2 ostan ostanan otzan otzanan oskuan oskunan		 otzen otzenen
3	OSTAN zidan jostan jostanan	OTZAN zion jotzan jotzanan	OSKUN zigun jokuan jokunan	OTZUN zizun	OTZUEN zizuen	OTZEN zizen jotzen jotzenen
4 (d)uau (d)onaun	GONTZAN genion gontzan gontzanan		GONTZUN genizun	GONTZUEN genizuen	GONTZEN genien gontzen gontzenen
5	OSTASUN zenidan	OTZASUN zenion	OSKUSUN zenigun			OTZESUN zenien
6	OSTASUEN zenidaten	OTZASUEN zenioten	OSKUSUEN zeniguten			OTZESUEN zenieten
7	OSTEN zidaten josten jostenen	OTZEN zioten jotzen jotzenen	OSKUEN ziguten jokuen jokunen	OTZUEN zizuten	OTZUEN zizueten	OTZEN zieten jotzen jotzenen

LEHEN: 1be: nuan; 2gg: otzanen; 3be: unan; 3gg: jotzanan; 4cg: jotzaun; 4gg: jotzeun; 4ge: jotzanaun; 7be: unen.

5.7.4.- NOR-NORI-NORK
ONDORIOZKOA
LAGUNTZAILEA

	A	B	C	D	E	F	G
1	 nuake nonake *	NOTZAKE nioke ? ?		NOTZUKE nizuke	NOTZUKIE nizueke	NOTZAKIE nieke ? ?
2 ostakek * ostaken *	 ? ? ? ?		 ? ?
3	LOSTAKE lidake lostakek * lostaken * ? ?	LOTZAKE lioke lotzakek * lotzaken	LOSKUKE liguke ? ?	LOTZUKE lizuke	LOTZUKIE lizueke	LOTZAKIE lieke ? ?
4	 ? ?	GONTZAKE genioke ? ?		GONTZUKE genizuke	GONTZUKIE genizueke	GONTZAKIE genieke ? ?
5	LOSTAKESU zenidake		LOTZAKESU zenioke	? zeniguke			? zenieke
6	LOSTAKESUE zenidakete		LOTZAKESUE zenioke	? zenigukete			? zeniekete
7	LOSTAKIE lidakete lostakiek * lostekene suake * sonake *	LOTZAKIE liokete ? ?	LOSKUKIE ligukete loskuek * loskuene	LOTZUKE lizukete	LOTZUKIE lizuekete	LOTZAKIE liekete ? ?

5.7.4.- NOR-NORI-NORK
ONDORIOZKOAK
LAGUNTZAILEA

Adizkera honi -BA atzizkia erantsiz gero BALDINERA izango genuke.

	A	B	C	D	E	F	G
1 eskidak eskidan neskik neskin	NESKIXO nioke neskixok neskixon eskiguk eskigun	NESKISU nizuke	NESKISUE nizueke	NESKIXUE nieke neskixuek neskixone
2 eskidak eskidan eskixok eskixon eskixok eskixon eskiguk eskigun eskixok eskixon eskixok eskixon eskixuek eskixone
3	LESKIDA lidake leskidak leskidan leskik leskin	LESKIXO lioke leskixok leskixon	LESKI(G)U liguke leski(g)uk leski(g)un	LESKISU lizuke	LESKISUE lizueke	LESKIXUE lieke leskixuek leskixone
4 geinkik geinkin geinkik geinkin	GEINKIXO genioke geinkixok geinkixon genioke geinkixok geinkixon	GEINKISU genizuke	GEINKISUE genizueke	GEINKIXUE genieke geinkixuek geinkixone
5	SESKIDA* zenidak zenioke	SESKIXO zenioke	LESKIGUSU zeniguke zeniguke zeniguke	SESKIXUE zenieke
6	SEKIDASUE** zenidakete zenioke	SESKIXO* zenioke	LESKIGUSUE zenigukete zenigukete zenigukete	SESKIXUE zeniekete
7	LESKIDE lidakete leskidek leskiden leskiek leskiñe	LESKIXUE liokete leskixuek leskixone	LESKI(G)UE ligukete leski(g)uek leski(g)une	LESKISU lizukete	LESKISUE lizuekete	LESKIXUE liekete leskixuek leskixone

ONDORIOA: 3dg: liskigu; 4cg: geskixo.

5.7.4.- NOR-NORI-NORK
BALDINERA
LAGUNTZAILEA

	A	B	C	D	E	F	G
1 ? ?	BANOTZA banio ? ?		BANOTZU banizu	BANOTZUE banizue	BANOTZE banie ? ?
2 baostak baostan *	 ? ? ? ?		 baotzek baotzen *
3	BALOSTA balit balostak balostan * ? ?	BALOTZA balio ? ?	BALOSKU baligu baloskuk * baloskun *	BALOTZU balizu	BALOTZUE balizue	BALOTZE balie ? ?
4	 ? ?	BAGONTZA bagento ? ?		BAGONTZU bagenizu	BAGONTZUE bagenizue	BAGONTZE bagentie ? ?
5	BA(L)OSTASU bazenit		BA(L)OTZASU bezenio	BA(L)OSKUSU bazenigu			BA(L)OTZESU bazenie
6	BA(L)OSTASUE bazenidate		BA(L)OTZASUE bazeniote	BA(L)OSKUSUE bazenigute			BA(L)OTZESUE bazeniete
7	BALOSTE balidate ? ? ? ?	BALOTZE balie ? ?	BALOSKUE baligute baloskuek baloskune *	BALOTZUE balizute	BALOTZUE balizute	BALOTZE baliete ? ?

BALDINERA: 5z:basostasu; 5c: basotzasu; 5d: basoskusu; 6a:basostasue; 6d:basoskusue.

OHARRA: Aditz taula honetan falta diren hikako formak osatzeko arestian aipatutako aditz-erroa erabiltzen da.

5.7.4.- NOR-NORI-NORK
 AHALERA
 ORAINALDIA
 LAGUNTZAILEA

A	B	C	D	E	F	G
1 neik * nein *	NEIXO diezaioket neixok neixon		NEI(KI)SU diezaizuket	NEI(KI)SUE diezaizueket	NEIXUE diezaieket neixuek neixone
2 ? ? eixok eixon ? ?		 ekixue ekixone
3	? diezaidake ? ?	LEIXO deizaioke leixok leixon	? ? ?	LEI(KI)SU diezaizuke	LEI(KI)SUE diezaizueke	LEI(KI)XUE diezaieke lei(ki)xuek lixokene
4 geinkik * geinkin *	GEINKIXO diezaiokegu geinkixok * geinkixon		GEINKISU diezaizukegu	GEINKISUE diezaizuekegu	GEINKIXUE diezaiekegu geinkixuek gixokene
5	SEINKIDA * diezaidakezu	SEINKIXO diezaiokezu	?			SEINKIXUE diezaiekezu
6	? diezaidakezu	? diezaiokezu	?			SEINKIXUE diezaiekezu
7	? diezaidakete ? ?	LEIXUE diezaiokete leixuek leixone	? ? ?	? diezaizukete	? diezaizuekete	? diezaiekete ? lixokene

AHAL-ORAIN: 1ez: nesxixo, nekixo; 1cg: nixok; 1ee: nixoken; 1ge: nixokene; 3C: leikixo; 3ge: lixokene; 4ce: gixoken; 4ge: gixokene; 7ce: lixokene; 7ge: lixokene.

OHARRA: Ahalera eta ondorioak oso antzeko adizkerak darabiltzate, aldaketa fonetikoan eragina oso handia delako.

Adib "neuskixo > nesxixo > nekixo > neixo > naixo".

5.7.4.- NOR-NORI-NORK
SUBJUNTIBOA
ORAINALDIA
LAGUNTZAILEA

	A	B	C	D	E	F	G
1	 ? ?	DEIXORAN diezaioadan		DEISURAN * diezaizudan	DEISUERAN * diezaizuedan	DEIXUERAN diezaiedan
2 ? ?	 deiyala * ? ? ?		 deiyela * ?
3	DEIRAN diezaidan deixan * ?	DEIXON diezaion	DEIGUN diezaigun	DEISUN * diezaizun	DEISUEN * diezaizuen	DEIXUEN diezaizen
4	 ? ?	DEIXO(G)UN diezaiozun		DEISU(G)UN diezaizugun	DEISUE(G)UN diezaizuegun	DEIXUE (G)UN diezaiegun
5	DEIRASUN * diezaidazun		DEIXOSUN diezaiozun	DEIGUSUN diezaguzun			DEIXUESUN dieziezun
6	DEIRASUEN diezaidazuen		DEIXOSUEN diezaiozuen	DEIGUSUEN diezaguzuen			DEIXUESUEN dieziezuen
7	DEIREN diezaidaten deiren* ?	DEIXUEN diezaiteten	DEIGUEN diezaiguten	DEISUEN diezaizuten	DEISUEN diezaizueten	DEIXUEN diezaizuten

5.7.4.- NOR-NORI-NORK
 AGINTE ERA
 LAGUNTZAILEA

	A	B	C	D	E	F	G
1							
2 idak idan ixok ixon iguk igun			 ixuek ixone
3							
4							
5	IDASU iezadazu	IXOSU iezaiozu	IGUSU iezaguzu				IESU iezaiezu
6	IDASUE iezadazue	IXOSUE iezaiozue	IGUSUE iezaguzue				IESUE iezaiezue
7							

OHARRA: D > R Alternantzia. Adib. “emoiran, esairasu...”

LEHENALDIA

ORAINALDIA

E(G)ON	ETORRI	IBIL	JUAN	E(G)ON	ETORRI	IBIL	JUAN
1 NA(G)O nago naok naon	NATOR nator natok naton	NABIL nabil nabik nabiñ	NOYA noa najoyak najoyan	NEON nengoen ne(g)uan ne(g)uanan	NETORREN nentorren ne(n)tuau ne(n)tonan	NEBILLEN nenbilen nabillan nabifenan	NINDOYAN nindoan nindoyan nindoyanan
2 ao ao ator ator abil abil oya oya e(g)uan e(g)uanan etuan etonan ebillan ebillenan indoyan indoyanan
3 DA(G)O dago daok daon	DATOR dator datok daton	DABIL dabil dabik dabiñ	DOYA doa joyak joyan	EON zegoen (j)euau (j)euauan	ETORREN zetorren jetuan jetonan	EBILLEN zebilen (j)ebixan (j)ebillenan	(S)OYAN zhoan joyan joyanan
4 GAOS gaude gaosak gaonas	GATOS gatoz gatosak gatonas	GABIS gabiltza gabixak gabiñas	GOYAS goaz goyasak goyanas	GEOSEN geunden ge(g)uasen ge(g)uansan	GENTOSEN gentozen getuasen gentonasan	GEMBIXEN genbiltzan gebixasen gebifenasen	GINDOYASEN gindoazen gindoyasen gindoyanasen
5 SAOS zaude	SATOS zatoz	SABIS zabiltza	SOYAS zoaz	SEOSEN zeunden	SENTOSEN zentozen	SEBIXEN zenbiltzan	SINDOYAN zindoazen
6 SAOSIE zaudete	SATOS(I)E zatozte	SABIXIE zabiltzate	SOYASIE zoazte	SE(G)UASEN zeundeten	SENTOSEN zentozen	SEBIXIEN zenbiltzaten	SINDOYASEN zindoazten
7 DAOS daude daosak daonas	DATOS datoz datosak datonas	DABIS dabiltza dabixak dabiñas	DOYAS doaz joyasak joyanas	EOSEN zeuden (j)euasen (j)euansan	ETOSEN zetozen jetuasen jetonasan	EBIXEN zebiltzan (j)ebixasen (j)ebiñasen	(S)OYASEN zhoazen joyasen joyanasen

EGON: ORAIN: 1g: najoak; 3z: da; 3e: jaon; 3g: dagok; 6z: saos; 7z: dare; 7e: jaonas.

LEHEN: 1g: najuan; 1e: negonan; 1z: egonan; 3z: seuau; 3e: jeonan; 4z: gaosan; 4e: geonasan, geuanasenan; 5z: saosen; 6z: sausen; 7e: jeonasan.

ETORRI: ORAIN: 1z: natorren; 1e: nentorren; 1g: nembixan; 1e: nabiñan; 2g: ebixan; 2e: ebiñan; 3e: (j)ebiñan; 4z: gabiltzaten, gabixen, gebixen; 4g: gembixasen; 7e: etorrenasan.

IBIL: ORAIN: 1g: najabik; 3e: jabiñ; 7z: sabis; 7e: jabiñas.
LEHEN: 1z: nabillan; 1g: nembixan; 1e: nabiñan; 2g: ebixan; 2e: ebiñan; 3e: (j)ebiñan; 4z: gabiltzaten, gabixen, gebixen; 4g: gembixasen; 4e: gebiñasen; 6z: sebixen; 7e: ebiñan, jebillan, jebiñasen.

JOAN: ORAIN: 1z: nijua; 6z: soyas.
LEHEN: 1z: noyan; 1g: najoyan; 1e: najoyanan, nijindoyanan; 3g: oyan; 2e: oyanan; 3z: soyan; 4z: goyasen; 4g: giñuasen; 4e: goyanasen; 5z: soyan; 6z: soyasen.

5.8.1.- ADITZ-TRINKOAK
IRAGANGAITZAK
BALDINERA

E(G)ON	ETORRI	IBILI
1	BANE(N)GO banengo bane(n)gok bane(n)gon	BANEBIL banebil banebik banebiñ
2 baetor baetor baebil baebil
3	BALEGO balego balegok balegon	BALEBIL balebil balebik balebiñ
4	BAGENTOS bageunde bagegosak bagegonas	BAGEMBIS bagebiltza bagebixak bagebiñas
5	BASENGOS baseunde	BASEMBIS basebiltza
6	BASENGOS baseundete	BASEMBIS basebiltza
7	BALETOS baleude balegosak balegonas	BALEBIS balebiltza balebixak balebiñas

NOR-NORI
ETORRI

Niri	datorta	?	JUAN
Hiri	datorkit	dabilkit	doakit
Hari	?	?	?
Guri	datorkio	dabilkixo	doakio
Zuri	datorkio	dabilkio	?
Zuei	datorki(g)u	dabilki(g)u	doakigu
	datorkigu	dabilkigu	doakigu
	datorkisu	dabilkisu	doyakisu
	datorkizu	dabilkizu	doakizu
	datorkisue	dabilkisue	doyakisue
	datorkizu	dabilkizue	doakizue
Haiei	datorkixe	?	?
	datorkie	dabilkie	doakie

Aldakiak: Etorri: Hura-hari: datorkixo
Oharra: NOR-NORI-ko formak (orainaldikoak)
ezagutzen badira ere, oso arraroa da kalean entzutea..

5.8.2.- ADITZ TRINKOAK
IRAGANKORRAK
ORAINALDIA NOR=SINGULARRA

EUKI	JAKIN	ERUAN	ERABILJ	EKARRI *	JARDUN	ESAN	ERTZI
1 DAKAT daukat jakat jakanat	DAKITX dakiti jakixat jakiñat	DAROYAT daroat jaroyat jaroyanat	DARABITX darabilt jarabixat jarabiñat	DAKAT dakart jakarrat jakarranat	DIARDOT dihardut jiarduat jiardunan	DIÑOT diot jiñuat jiñonat	DEITXOT derizot jeitxuat jeitxonat
2 dakak dakan dakik dakiñ daroyak daroyan darabik darabiñ dakak dakan diarduk diardun diñok diñon deixok deixon
3 DAKA dauka jakak jakan	DAKI daki jakik jakiñ	DAROYA daroa jaroyak jaroyan	DARABIL darabil jarabik jarabiñ	DAKA dakar jakak jakan	diardtu* dihardu jiarduk jiardun	DIÑO dio jiñok jiñon	DEITXO derizo jeitxok jeitxon
4 DAKAU daukagu jakau jakanau	DAKI(G)U dakigu jakixau jakiñau	DAROYA(G)U daroagu jaroyau jaroyanau	DARABI(G)U darabigu jarabixau jarabiñau	DAKAU dakargu jakarrau jakarranau	DIARDU(G)U* dihardugu jiarduau jiardunau	DIÑOU diogu jiñuau jiñonau	DEITXO(G)U deritzogu jeitxuau jeitxonau
5 DAKASU daukazu	DAKISU dakizu	DAROYASU daroazu	DARABISU darabilzu	DAKASU dakarzu	DIARDOSU diharduzu	DIÑOSU diozu	DEITXOSU deritzozu
6 DAKASUE daukazue	DAKISUE dakizue	DAROYASUE daroazue	DARABISUE darabilzue	DAKASUE dakarzue	DIARDOSUE diharduzue	DIÑOSUE diozue	DEITXOSUE deritzozue
7 DAKE daukate jake jakene	DAKIXE dakite jakixek jakiñe	DAROYE daroate jaroyek jaroyene	DARABIXE darabilte jarabixek jarabiñe	DAKE dakarte jakerrek jakarrrene	DIARDUE dihardute jiarduek jiardune	DIÑUE diote jiñuek jiñone	DEITXUE deritzote jeitxuek jeitxone

JAKIN-ORAIN (sing.): 7g: jakixe.

ERITXI-ORAIN (sing.): 1e: jitxonat; 4e: jitxonau; 7e: jitxone.

ERABILJ-ORAIN (sing.): 1g: jarabillat; 4g: jarabillau; 7g: jarabillek.

5.8.2. ADITZ TRINKOAK
IRAGANKORRAK
ORAINALDIA NOR=PL.

EUKI	JAKIN	ERUAN	ERABILI	EKARRI *
1 DAKARAS dauzkat jakaras jakanaras dakasak dakanas	DAKIRAS dakizkit jakixaras jakiñaras dakixak dakiñas	DAROYARAS daroatzat jaroyaras jaroyanaras daroyas daroyanas	DARABILLARAS darabiltzat jarabixaras jarabiñaras darabixas darabiñas	DAKARAS dakartzat jakarraras jakanaras dakasak dakanas
2 DAKAS dauzka jakasak jakanas	DAKIS dakizki jakixak jakiñas	DAROYAS daroatza jaroyas jaroyanas	DARABIS darabiltza jarabixak jarabiñas	DAKAS dakartza jakasak jakanas
3 DAKAUS dauzkagu jakaus jakanaus	DAKI(G)US dakizkigu jakixaus jakiñaus	DAROYOUS daroatzagu jaroyausak jaroyanaus	DARABI(G)US darabiltzagu jarabixaus jarabiñaus	DAKAUS dakartzagu jakaus jakanaus
4 DAKASUS dauzkazu dakasuz	DAKISUS dakizkizu	DAROYASUS daroatzazu	DARABISUS darabiltzazu	DAKASUS dakartzazu
5 DAKASUES dauzkazue	DAKISUES dakizkizue	DAROYASUES daroatzazue	DARABISUES darabiltzazue	DAKASUES dakartzazue
6 DAKES dauzkate jakesak jakenes	DAKIXES dakizkite jakixesak jakiñes	DAROYES daroatzate jaroyesak jaroyenes	DARABIXES darabiltzate jarabixes jarabillenes	DAKES dakartzate jakesak jakenes

Aldakiak:
JAKIN: 7g: jakixes

Hurrengo adizkera hauek oso gutxi erabiltzen direla esan behar dugu:

ORAIN: Nik-hi: aukat; Hik-ni:na(u)kak/n; Hik-gu: ga(u)kak/n; Hark-ni: na(u)ka
(k/n); Hark-hi: auka; Hark-gu: ga(u)ka; Guk-hi: aukau; Zuk-ni: na(u)kasu; Zuk-
gu:ga(u)kasu; Zuek-ni: na(u)kasue; Zuek-gu: ga(u)kasue; Haiek-ni: nauke (najau-
kek); Haiek-hi: aukek.

5.8.2.- ADITZ-TRINKOAK: IRAGANKORRAK
LEHENALDIA

SINGULARRA

EUKI	JAKIN	ERUAN	ERABILI	JARDUN
1 NEKAN neukan nekan nekanan	NEKIXAN nekien nekixan nekiñan	NAROYAN * neroan najaroyan najaroyanan	? nerabilen ? jarabiñaten	NIARDUEN niharduen ? ?
2 ekana ekana ekixan ekiñan eroyan eroyanan erabilan erabilen ? ?
3 EKAN zeukan jakan jakanan	EKIXAN zekien (j)ekixan (j)ekiñan	EROYAN zeroan jaroyan jaroyanan	? zerabilen ? jarabiñan	SIARDUEN ziharduen ? ?
4 GENKA(U)N geneukan genkan genkanan	GENKIXAN genekien genkixan genkiñan	? generoan ? ?	? generabilen ? ?	? geniharduen ? ?
5 (S)ENKASUN zeneukan	EKISUN zenekien	? zeneroan	? zenerabilen	? zeniharduen
6 (S)ENKASUEN zeneukatzen	EKISUEN zenekiten	? zeneroaten	? zenerabilen	? zeniharduten
7 EKEN zeukaten jaken jakenen	EKIXEN zekiten (j)ekixen (j)ekiñen	? zeroaten jaroyen ?	? zerabilen jarabiñen ?	? ziharduten ? ?

EUKI:

LEHEN (sing.): 2e; ekanan; 4z; genkaun; 4e; jakanaun; 6z; ekasuen, seukan; 7g; jeken; 7e; jekenen, ekanen.

LEHEN (pl.): 2e; ekanasen; 4z; geunkasen; 4g; jaukasak; 5z; seunkasen; 6z; ekasuesen, senkasuesen, seunkasen.

JAKIN:

LEHEN (sing.): 1e; nakiñan; 3e; jakixan; 5z; senekixun, sekixun, senkixan; 6z; senkixan, senekixueun.

LEHEN (pl.): 3e; jakixasen; 6z; enkiusesen; 7e; jakixesen.

PLURALA

EUKI	JAKIN
1 NEKASEN neuzkan nekasen nekanasen	JAKIN NEKIXASEN nekizkien nekixasen nekiñasen
2 ekasen ekasen ekixasen ekiñasen
3 EKASEN zeuzkan jakasen jakanasen	EKIXASEN zekizkien (j)ekixasen (j)ekiñasen
4 GENKASEN geneuzkan genkasen genkanasen	GENKIXASEN genekizkien genkixasen genkiñasen
5 SENKASEN zeneuzkan	(S)EKISUSEN zenekizkien
6 SENKASEN zeneuzkaten	(s)EKISUSEN zenekizkiten
7 EKESEN zeuzkaten jakesen jakenesen	EKIXESEN zekizkiten (j)ekixesen (j)ekiñesen

5.8.2.Ñ ADITZ-TRINKOAK: IRAGANKORRAK
BALDINERA

EUKI

	SINGULARRA	PLURALA
1	BANEKA baneuka banekak banekan	BANEKAS baneuzka banekasak banekanas
2 bae(n)ka bae(n)ka bae(n)kas bae(n)kas
3	BALEKA baleuka balekak balekan	BALEKAS baleuzka balekasak balekanas *
4	BAGENKA bageuka bagenakak bagenkan	BAGENKAS bageuzka bagenkasak bagenkanas
5	BASENKA bazeneuka	BASENKAS bazeneuzka
6	BASENKA bazeneukate	BASENKAS bazeneuzkate
7	BALEKE baleukate balekek baleken	BALEKES baleuzkate balekesak balekenas *

JAKIN

	SINGULARRA	PLURALA
1	BANEKI baneeki banekik baneikiñ	BANEKIS baneizki baneixak baneikiñas
2 bae(n)ki bae(n)ki bae(n)kis bae(n)kiñas
3	BALEKI baleeki balekik baleikiñ	BALEKIS baleizki baleixak baleikiñas
4	BAGENKI(U) bageeki bagenkik bageikiñ	BAGENKIS bageekizki bageixak bageikiñas
5	BASENKI bazeneeki	BASENKIS bazenekizki
6	BASENK(I)E bazenekite	BASENKIS bazenekizkite
7	BALEKIE baleekite baleixek baleikiñe	BALEKIXES balekizkite baleixesak baleikiñes

VII.- JOSKERA

Ermuko euskarak dituen perpaus motak aztertu ondoren euskal joskerak duen araubidea betetzen dela ikusiko duzue. Beste arlo batzutan (fonetikan batez ere), hizkeren arteko araubide desberdinek eragindako aldakiak aurkitzen ditugun bezalaxe, joskeran, berriz, araubide berdintsua agertzen zaigu, hizkeren arteko batasuna sortuz.

Herriak joskera munduan aberastasun handia dauka. Aberastasun horrek batzen gaitu. Gaurko gizartean, erdera gure bizitzan sartzen den heinean, euskara baztertzen dugu, aberastasun hori galduz. Herriak, orain arte, gauza berbera adierazteko esapide desberdinak erabili izan dituen arren, guk esapide bakarra darabilgu, beste guztiak ahazten ditugularik. Horregaitik euskara pobretu egingen zaigu eta guk danok nahi dugun batasun horretatik urruntzen gara. Euskarak duen altxor horren zatitxo bat hemen aurkituko duzuelakoan nago.

Sarreratxo hau amaitzeko euskal perpausen inguruan egindako lanak ikustea gomendatzen dizuet, hemen den-dena azaltzea luzeegia izango litzatekelako⁸¹.

⁸¹Ik. atal honen amaieran eskaintzen den bibliografia (149.or).

1.- PERPAUS BAKUNAK.

Euskaltzaindiaren erizpideari jarraituz *bere osagaien artean beste perpausik ez duenari perpaus bakuna deituko diogu*⁸².

Sailkapenean, ordea, Erraztik bere *“Turretako Euskara”*-n egin duen bezala, nik ere betiko ikuspuntuari jarraituko diot, hau da: adierazpenezkoak, agintezkoak, harridurazkoak eta itaunezkoak.

Esaldi mota hauek ez dute inolako arazorik azaltzen, orohar, bizkaierak dituen ezaugarriak badiutze eta. Beraz, azalpen teorikoekin ez naiz luzatuko eta adibideak besterik ez dizkizuet aipatuko. Dena dela, zalantzaren bat izanez gero, arestian esan bezala, bibliografia egoki bat baduzue zalantza guztiak argitzeko.

1.1.- ADIERAZPENEZKO PERPAUSAK.

Adierazpenezko perpausak bi modutara aurkez daitezke: perpaus markatua eta perpaus ez-markatua. Banaketa hau egitean ahozko doinuak garrantzi handia hartzen du.

- Perpaus ez-markatua: Perpaus hauek orden neutro bat dute, eta elementu guztiak maila berean aurkitzen ditugu. Jarraitzen duten eredia hauxe izango litzateke:

Sujetoa + Osagarriak + Aditza

- Perpaus markatueta, berriz, elementu batek besteek baino garrantzi handiagoa hartzen du. Elementu hau indartzeko perpausaren orden neutroa aldatu egiten da, normalean indartu nahi den elementua aditzaren aurrera pasatuz.

Perpausaren ordena kontutan hartu eta gero, betetzen duten funtzioaren arabera adierazpenezko perpausak bi multzotan sailka daitezke:

- Perpaus atributiboak: hauek atributo funtzioa betetzen dute:

Markatuak: “Naparra suan Orbea”.
“Etxekuak ditzuk orrek intxaurrek”.

Ez-markatua: “Txakurra txikixa da”.
“Benito gison argi bat suan”.

- Perpaus predikatiboak: atributo funtzioa ezik beste funtzioak betetzen dituen perpausa dugu:

Markatuak: “Leen faten suan biarrera goixeko seiretan”.
“Astu jata amari esatia”.

⁸²Ik. EGLU-III (1990): (9.or).

“Biar isaten san okel asuntuan gixia”.

Ez-markatua:“Uretakuak iri barrixa erosi dabe”.

“Amak karakolak eta kompota preparau ditxu”.

“Antontxatok gausa politxak esan dostas”.

1.2.- AGINTERAZKO PERPAUSAK.

Agindu, eske, otoi edo horien antzekoren bat egiten dutenak.

- PARTIZIPIOA

- “Beitxu seiñ datorren”.
- “Emon dirua, milla pesetakua da akabo!”.
- “Etorri nai duanian!”.
- “Jarri or!”.

- ADITZ LAGUNTZAILEA⁸³

- “Pentzaisu selako arbola san!”.
- “Preguntaixon Andresari, arek jakingo jon!”
- “Benga, mobidu ari!”.
- “Juari arutz!”.
- “Gaur, onguak-eta topaixak!”
- “Plasara soyasenian fijau saitxes”.
- “Ixilikonari! (Lit. ixilik egon hadi)”.

-TZEKO / -TEKO⁸⁴

- “Esan dau Mikel etortzeko”.
- “Ixilik eoteko esan dosku”.
- “Es iltzeko ollua!”.
- “Juateko pikutara!”.
- “Esan nuan etortzeko etxera bosta(k) paiño leen”.

⁸³Askotan aditz laguntzailea bazterten da, eta dagozkion adizkerak galdu edota ordezkatuak izan dira. Hau NOR-NORK kasuan gertatu da.

Adibidez: “Eruan neik Bilbora” entzun beharrean askotan aginterazko adizkera hau baztertu eta hurrengo baliabideak erabiltzen dira forma hau ordezkatzeko: “Eruango nosu Bilbora?” edota “Eruan biar nosu Bilbora”.

⁸⁴Ik. perpaus konpletiboak (125-127.or).

- SUBJUNTIBOA

- “Juan gaitxesen Lapur-itturrira!”.
- “Guasen etxera!”.

- SUBJUNTIBOA + (e)LA

- “Esan dau neu fan neixala”.
- “Gura estabena jan urten deixala sukaldetik”.
- “Gustatze akonak jan deixala”.

1.3.- HARRIDURAZKO PERPAUSAK.

Perpaus hauek nolabaiteko ustekabea, miresmena, harridura adierazten dute. Doinu aldaketan oinarritzen dira:

- “Arrasoia galanta da hori!”.
- “Subi ederra, e!”.
- “Ederra san a!”.
- “Ederra edadia!”.
- “Earrak liburuak!”.

Askotan “gero” partikula erabiltzen da, indar handiagoa eman nahian:

- “Jente asko etorten san, gero!”.
- “Diruri(k) pes, gero!”.
- “Guapia san gero a!”.
- “Orrek elegantiak etortzen dia gero!”.
- “Orduan Sam Palaixo urriñ euan gero!”.

Erakuslea aurretik jarriaz:

- “Orixe txarto!”.
- “Au dok berua!”.
- “Au da ganoria dakatena!”
- “Auxe dao edarto!”.
- “A isaten san earra!”.
- “A suan biskorra!”.
- “A fenomenua suan!”
- “Ori dok ona ori!”.

Errepikapenez:

- “Poeta aundixa, aundixa poetia!”.
- “Aitixoko erromerixia, se jente!, se jente!”.

Zenbait galdegai erabiliz:

- “Sembat abesti eder!”.
- “Selan kambixau dan!”.
- “Selako otz daon!”.
- “Selako sustua emon doskun!”.
- “Selako dempora diarduen eitzen!”.
- “Selako mutil listua!”.
- “Selako ederto bisi gintzasen leen!”.
- “Selako gausa ederra!”.

Doinuan oinarrituz harridurazko perpausak sortzeko baliabideak oso ugariak dira:

- “Klaro eññ dotela!”.
- “Bai eññ dotela!”.
- “A bai sala bertzolarixa!”.
- “Bueno por Dios, estabe kenduko!”.
- “Ogei eññ esetz!, ogei eññ baietz”.
- “Ni gogorra isan nok beti, Jangoikoari grasiak!”.
- “Eskerrak orduko eldu asenari!”.
- “Politxa benetan!”.
- “Dana goguan eukitzia be!”.
- “Esta isango?!”
- “Irabasten espadok ikasi txa gastatzen ikasi?!”
- “Jan bakarrik da ondiok pagia emon?!”

1.4.- ITAUNEZKO PERPAUSAK.

Galdetzaile bat hartzen dutenak:

- “Seññ da?”
- “Se emongostasu?”
- “Nok esan dua?”
- “Nori emongotze premixua?”
- “Seññena dok multia?”
- “Norekin juango as?”
- “Norendako erosi ok?”
- “Señnegaitxik eññ dabe berba?”
- “Nun dao Mantxibar?”
- “Nora jua da?”
- “Nundik atara dosus orrek gausok?”
- “Norañok juango dia?”
- “Sembat da urriñ?”
- ...

Galdetzaila barik agertzen direnak. Hauek baiezko erantzuna nahiz ezezko erantzuna eskatzen dute eta ez besterik⁸⁵.

- “Ogixa ekarri ok?”.
- “Jua as areana?”.
- “Aitxen dok?”
- “Ikusitxa akak a?”.
- “Ba al dakak lagunik sinera juateko?”
- “Oingo moruan ala?”
- “Onek betiko dia, esta?”.
- “Sallabenten bisiko as, estok?”.

“ETE” partikuladunak:

- “Sergaitxik ete da erreunixo ori?”.
- “Seiñek irabasiko ete san desafixo ori?”.
- “Se ete san a?”.

“BA...”:

- “Basatos?”.

⁸⁵Ik. perpaus disjuntiboak (120-121.orr).

⁸⁶Ik. EGLU-III (1990): (9.or).

⁸⁷Euskaltzaindiaren sailkapenaren arabera lokailu hauek emendiozkoak lirateke: “*Hauek denek dute halako gehitze zentzu bat. Gehitze hori erreferentzia mundua zabalduz gertatzen da batzutan, eta, beti ere aurreko perpausaren esandakoari zerbait eransten diote*”. (Ik. EGLU-III (1990): (23.or).

⁸⁸”i” bokalaren aurrean “t” kontsonantea sabaitu egiten da. Adib. “ibilitxa ibili” Lit. ibili eta ibili

2.- PERPAUS ELKARTUAK.

Euskatzaindiaren erizpideari jarraituz, *perpaus elkartua bere barnean beste perpausen bat due-nari deituko diogu*⁸⁹. Perpaus hauek maila berdinekoak dira eta juntagailu baten bidez lotzen dira.

2.1.- PERPAUS KOPULATIBOAK⁸⁷.

- ETA, TA, DA, TXA⁸⁸
- “Danian daosak pertzona onak da pertzona txarrak”.
- “Ama san Uretakua da aitxa san Elgetakua”.
- “Ori etxian da kalia beti dao sarataka”.
- “Au Okillo, da bestia Santamañasar”.
- “Laboralian baneuan da... “Antonio ondo sabis?” esa ostan”.
- “Il, txikitxu da saldu eitxe juen”.
- “An Saldibarko da Ermuko ayuntamientuak Salorenso egunian baskaldu da afaldu eitxe eben”.
- “Amen jaixo, da amen bisi nas”.

Bigarren esaldiaren amaieran dagoenean kausazko zentzua hartzen du⁸⁹.

Askotan lokailu honen bidez bigarren elementuaren elipsia ematen da, plural zentzua hartuz:

- “Orduan es euan pagarik-eta”.
- “Elorriako bentian Manolete-ta gelditxuta daos jaten”.
- “Mikel-eta ikusi dosus?”.
- “Gabonetan-da sera kantatzen genduan...”.
- “Or katuak-eta eoten ditzun”.

- BAITXA

- “Eitzan baeuan errotarik? Baitxa, baitxa”.
- “Baitxa korpusti egunian be eitxen san ori”.

- BE

- “Oin be paretak an dare”.
- “Egunon! Bardin, suri be.”.
- “Da au, Billa Patrisio be, berana san”.
- “Babak alperrik galtzia be penia da”.
- “Trampak eitxen sitxuen orduan be!”.
- “Ermua gustia etorten san, Eibarti(k) pe etorten sian”.

⁸⁹Ik. kausazkoak(139-140.or).

- “Siñistu be esiñ!”.
- “Sure amama be ortxe jaixua da”.
- “Orduan be aspertu biarko giñan!”.
- “Okasiñua euki dotenian be estot probau sekula”.

- ES...BE

- “Estakitx ser pentzau be”.
- “Gure sasoian esta ikusi be eiñ”.
- “Afariri(k) pe estoskue emongo”.

- BES

- “Jakín ser dan bes”.
- “Onguak-eta? ikusi bes!”.

- EZ BAKARRIK... BE BAI

- “Etxuaus erosi itxaurrak bakarrik, urra(k) pe bai”.
- “Orrek tabernian bakarrik etxok eraten, etxian be bai”.
- “Uelgia estabe eiñ estudiantiak bakarrik, profesoria(k) pe bai”

2.2.- PERPAUS DISYUNTIBOAK⁹⁰.

- ALA

- “Se gurok surixa ala baltza?”
- “Erosi ala ostu eiñ ditxuk?”
- “Se isango da neskia ala mutilla?”

Bigarren esaldiaren elipsia:

- “Ori esta ilo musikala, ala?”
- “Suk atara dosus, ala?”
- “Aitzen dok ala es?”
- “Gaixorik ala?”

⁹⁰Euskaltzaindiaren arabera hautakariak dei geniezaieke: “*Nolabait, aurreko perpausaren kontra jartzten duten aukera edo hautabide bat aurkezten dute*” (EGLU-III (1990): (24.or).

- ERO

- “Seme nagusixa isaten san malloraskua ero etxera eskontzen sana”.
- “Bi illabetera ero illabete ta erdira bueltau san etxera.”
- “Bakasiñuetan ero seretan beti entzuten dau erradixua”.
- “Ero lanian ekin, ero goasiak!”.

Bigarren elementuaren elipsia:

- “Bost minutu-ero tardauko ditxu”.
- “Martitzenian-ero orrek etorriko dia”.

2.3.- PERPAUS ADBERSATIBOAK.⁹¹

- BA ÑA

- “Onena suan, baña galdu eñ juan”.
- “Euskeras estaki, baña seoser eitxen dau”.
- “Diru asko daka, baña txakurrak baño txartuau bisi da”.

Kontzesibotzat har genitzake esaldi hauek:

- “Baserritxarra da, bustarrixa ser dan be estaki baña. “.
- “Neu juango nok, biar aundixa jakat baña”.
- “Txakurrari jatekua eruan dotzat, estau jan baña”

- EN KAMBIO

- “Andresakin “su” (Aditz-tratamentua) baiña Dionikin, en kambio, “i” eitxen neban”.
- “Nik beti eitxen dotzuras mesediak, suk, en kambio, kasuri(k) pe”.

- ALAN DA (GUSTI(S)) BE

- “Atzo berandu juan nitzan oera, alan da gustis be gois jaiki nas”.
- “Kastigua ipini, da alan da gusti be erderas ikasi es!”

⁹¹Euskaltzaindiak **aurkaritzakoak** izendatzen ditu: “Lokailuak aurreko perpausari buruz bigarrenak duen kontrakotasuna markatzen duela esan liteke”. (EGLU-III(1990): (24.or).

-OSTIAN

- “Asarratzen danian, ostian, i juan ari amendik!”.
- “Orrexek falta dia, ostian, leengo moruan dao”.
- “Mariari entzunda, ostian, sekula entzun barik”.
- “Kalian erderia ikasi, ostian euskeras dana!”.
- “Danak juaten sian labaderora. Gu, ostian, kumbora juaten giñan”.
- “Sallabentera mesetara faten nitzan, ostian, es”.
- “Eibarren be baeuan arreglatzen situana, ostian, norberak etxian txapusak eiñ”.

- OSTANTZIAN

- “Ero kria(d)a, ero kria u juan biar isaten san, ostantzian akabo!.”
- “Ni juaten nitzan Joxiora noisian beiñ, baña, ostantzian, etxian alkarrekin famixiliakin”.
- “...da orrek etorri sian, ostantzian, Sallabenten leen Ermitxakua, sera... Patrinekua, geu da Ispillakuak”

- BESTELAN (bestela)

- “Eon saixie geldi, bestelan emongotzuet matrailleko bat”.
- “Sosius ibili saixes, bestelan egunen baten asidente bat dakasu ta”.
- “Pagua berdía euki biar da, bestela, uretan”.
- “Ixilikonari (Lit. ixilik egon hadi), bestelan juari kalera”.
- “Artik lepuan bai, ta eruaik etxera, bestela kompromisua, gorrotua ta besterik estok sertuko, bestela bisi gustirako eukiko dok sera...”.
- “Errotia, barrutik oiñ apurtuta ero piska bat sartuta dau, bestelan, kampotik begiratuta iguala”.
- “A kumbua kendu, ero bestela, bañatze dianian sentrura deitxu”.

- BARRIS

- “Palasioko labaderua Santixapeko urakin euan. Bestia, barris, Errekaldetik-eta... Ambretik datorren urakin euan”.
- “Orrek lenau situan seiñek ganau obia ekan ikusteko. Oiñ, barris, lapurrendako, oiñ negosiorako eitxe juek orrek”.
- “Goruetan ikusi be gitxi eiñ dot. Eiñ, barris, bapes”.
- “Intxaur salsa, ero ostian, barris, bakillaua-ero jaten genduan”.
- “Leen gitxi etortzen sian. Oiñ, barris, bapes”.

- OSTERA

- “Amen ardi danak buru-baltza. Aralarren, ostera, gorrixa”.
- “Onembeste arto, ero onembeste gari, estakisu? ero, ostera dirua emote eben”.

- BARIK (Kontsesiboa ere izan daiteke).

- “Bandia barik igual oiñ beste gausa batzuk eongo dia Ermuan”.
- “Beste bateri saldu otzan, neri barik”.
- “Guardia sibillak esan barik gurdi sibillak esate juan”.
- “Letañiak urabarrizan eitxen sian, aste santuan barik”.
- “Etxian, butanua barik, ekonomikia eoten san”.

- BIARRIAN

- “Euskera sertu biarrian dana naastau!”.
- “Begarara juan suan, Ermura etorri biarrian”.
- “Guk euskera eiñ biarrian erderas eitxen dou geixau”.
- “Bostetan sabaldu biarrian, seiretan sabaldu eben”.

- ESIAN / ESIK

- “Danak Pablo esian afaltzera juan gintzuasen”.
- “Baserrixan, txala bat saltzen danian esik, nos da dirua?”.
- “Danak, i esik eon sitxuan entierruan”.

- ES... BESTE GUSTIA

- “Erlojua es, beste gustia ostu doste”.

- BAÑO

- “Amen esta etortzen goitxik beera besterik ura baño”.
- “Leen asko bes, baterom bat baño”.
- “Estakat mutil ba(t) paño etxian”.
- “Urkora es goyasak, Euarbitxara baño”.

- ESPADASE (Baldintzakoak ere izan daiteke)⁹².

- “Es sara juan biar bostetan, espadase seiretan”.
- “E(g)uastenetan bakarrik es nok ni juaten mendira, espadase egunero”.
- “Etxuau amorrañik artzen, espadase eskalluak”.
- “Es gaitxuk bakasiñuetara juango espadase biarrera”.
- “Berak es eban ese erosi, espadase Pellok”.

⁹²Batzutan “espadabe” entzun daiteke.

2.4.- PERPAUS DISTRIBUTIBOAK.

- PARTIZIPIOA

- “Etxian eon, kalia eon berdin dok”.
- “Suri esan ero erriko subixan esan igual-iguala”.

- BATA... (DA) BESTIA (Deklina daiteke).

- “Muga orixe: bata san Biskaixa, da bestia san Gipuskua”.
- “Bata sagar gorrixa dok, da bestia bos-kantoia”.
- “Nere edadekuak sian bixak: kinta bat saarrau bata, da bestia kinta bat gastiau”.
- “Alde batera ero bestera sertzeko olako txapa batzuk ekesen”.
- “Batera fan da bestera fan, beti eoten san esaunen bat”.
- “Alde batetik gausa onak ei jitxuek, baña, beste aldetik es oskuek lagundu”
- “Batian iskutatzen, da bestian potian-da eitxen genduan”.
- “Es giñan ibiltzen oiñ ibiltzen garen moruan, alde batera fan da bestera fan...”.
- “Gisonak kampaia preparau ein biar dau: bateko patatia, besteko artua...”.

- ...(e)LA, ...(e)LA

- “Teatrua sala, sarsuelia sala da musikia sala... baekan afisiñu bat!”.
- “Bata beria dala, da bestia beria dala bata bestiari plis-plas”.
- “Bata bestiarekin beti asarre, ero ganaua bestekaldera jua dala, ero be(d)arra jan dabela, ero alambria apurtu (d)abela...”

- NAI... NAI...

- “Oiñ Elgoibarren, entierrua daonian nai erdalduna isan, nai euskalduna isan ori salbia kantatzen da”.
- “Nai estremeñuak, nai andalusak... bakoitxak beria. Bestia errespetau da bakoitxak beria”.
- “Afalostian danetik kantatzen san, nai euskeras, nai erderas...”
- “Beti kantatze eban an kukuak, uran nai neguan”.

- BAI... BAI

- “Bai erderan, bai franses, bai ingles, bai aleman... etxeke oingo moruko barbarik”.
- “Biargiñak etortzen asi sian, bai Eibarrera, bai Ermura”.

3.- MENPEKO PERPAUSAK.

Perpaus bat beste baten osagarri txertatua duenari menpeko perpausa deitzen diogu. Perpaus bat perpaus nagusiaren barnean txertatzeko atzizki, aurrizki edo hitz subordinatzaileak erabiltzen dira⁹³.

3.1.- PERPAUS KONPLETIBOAK

Osagarri zuzenaren eginkizuna betetzen dute. Zer galderari erantzuten diote.

Aditz jokatua

- (e)LA
- (e)NIK
- (e)NA
- (e)LAKUAN

- Usteera

Aditz jokatu gabea

- NOMINALIZAZIOAK

- (e)LA (Baiezko esaldietan eta galderazkoetan)

- “Pentzatzen dot errespeto geixau dala”.
- “Batzuk esate juek etortzeko diru barik eoten dala”.
- “Esan doste ori biar ori eroseñek eiñ leikiala”.
- “Oiñ uste dot kambixauta daola”.
- “Norabaitxera eruan uste dot ei ebela”.
- “Osatu eitxe siala esate eben”.
- “Esate eben tramparako ei ebela”.
- “Bialdu otzasen esaten barkua ekala Bilbon”.
- “Esate eban gure aitxak alkarrekin bederatzi illabetian bisi giñala”.
- “Esate eben ak es ekala kontrarixorik”.
- “Pentzatzen dot basotik juan sanak irabasi ebala”.
- “Oiñ bost urte basua erosi ebala”.
- “Bisinain, urtiak es nasela eon”.
- “Ostatukua estok oiñ urte asko bota dabela”.

⁹³Ik. ”4.- Aditza eta joskera ezaugarrien arteko loturak” (149.or).

-(e)NIK (Ezezkoetan eta galderazkoetan)

- “Kantura, estot uste iñor etortzen sanik”.
- “Estot uste oiñ faten dianik”.
- “Amen basurdia estot pentzatzen sekula e(g)ongo sanik”.
- “Esin esan txakurra bota nebanik”.
- “Lau milla abitantera estot pentzatzen allegatzen sanik sinkuentainuebian”.
- “Etxata akordatzen kampora juaten giñanik”.
- “Bixar etxuat pentzatzen eurixa eingo dabeni”.
- “Selan pentzatzen dosu egositxako babarrunak erneko dianik?”.

-(e)NA⁹⁴

- “Suk estosu jakin amabixetan dana juisiua?”.
- “Ikusi (d)ot asko dakisuna”.
- “Ik selan pentzatz (d)ok bixar edurra eingo dabena”.
- “Grasiak agertu sarena”.
- “Ba(j)akixau bixar domekia dana”.
- “Berak baatik ni beti lauretan etortzen nasena”.
- “Segurua Ermukua dana”.

-(e)LAKUAN

- “Erbixa salakuan jo ta bera!. Etxeko katua suan”.
- “Lapurra dalakuan tiro emotza”.
- “Gaur, ustes irabasten dosulakuan dana galdu”.
- “Karidadia eitxen dalakuan granuja bat etxian sartu!”.

- USTEERA⁹⁵

- “Ixildu deixala nai juat”.
- “Mireni esangotzat esan deixola tia Dioniri seiñ egunetan esateko suri”.

- NOMINALIZAZIOAK:

-TIA / -TZIA

- “Amorrañak ekartia astu jata”.
- “Andik pasatzia dok txarra, gañeska eitxia”.
- “Gure dibersiñua isaten suan komediantiak ikustia”.

⁹⁴BIZKAIERAZKO JOSKERA (89): “-NA. Menperatuko ekintzea hiztunarentzat jakindakotzat emoten dane-an. (Nagusiak jakite edo ziurtasuna adierazoten dau)”. (68.or).

⁹⁵Ik. Aditza 3.1 (77-78. orr) eta helburuzko perpausak 3.6 (136-138.orr).

- “Gustauko litzakira arexekin egotia”.
- “A botatzia penia isan san”.
- “Sembat kostau akon a erretzia!”.

-TIAK / TZIAK

- “Su olan ikustiak pena emoten dosku”.

-TZERIK

- “Baskaldu barik etortzerik estot nai isan”.
- “Es pentzau emetik mugitzerik”.

-TIARI

- “Orrek ardo edatiari laga dotza”.
- “Gero, kantatziari laga otzan”.

-TZEKO

- “Esan dau Mikel etortzeko”.
- “Esan dotze es juateko ortik”.
- “Gurutzek esan dosta pasatzeko”.

-TZEN (“Setan” (Lit. zertan) galderari erantzuten diote).

- “A ibiltzen san dantzak erakusten”.
- “Andereñua gogorra suan erakusten”.
- “Baserrixak saltzen dabixak”.
- “Gu orduan asi gintzasen serbitzen”.
- “E(g)oten san filarmonikia jotzen”.
- “Ontxe nabil abogau bat topatzen”.
- “Kamiño eskiñan, kamiño jotzen eon gure etxia”.

3.2.- ZEHAR GALDERAZKO PERPAUSAK.

Aditz jokatua

Aditz jokatu gabea

-(e)N

Ø

-(e)N

- “Ikusten da selako diferentzia dauen sasoi batetik ona”.
- “Ermuan ikusten da ondo bertako baserrixarrak selan bisi di(r)an”.
- “Errekatxuak, estakitx iseni(k) pe ekan”.
- “Estakitx selan esate (j)akon”.
- “Estakiau siur nos isan san”.
- “Estakiau nora altxauko daben”.
- “Estakitx sembagarren urtekua isango dan ori”.
- “Estakitx ondo esaten diardoten”.
- “Estakitx eongo dan”.
- “Preguntau dot ia basatosen”.

Zenbait indartzailekin (Aber, a saber...)

- “Guri esaoskun ba... aber ara eskonduko gintzasen”.
- “Juan ari Lapur-itturrira, aber se pasatze ete dan”.
- “Ikusiko juau aber ser pasatzen dan”.
- “A saber se bia daben”.
- “Euk esango ostak aber setara etorri asen”

Galdekaridunak:

- “Katia badakisu ser dan?”.
- “Ba(d)akik selan dan euskeras?”.
- “Ba(d)akixe seiñeri emongotzen premixua?”

Aditz ez-jokatua.

- “Estakitx ser eiñ”.
- “Euskeras estakitx selan esan”.
- “Seiñ dan esin akordau”.

3.3.- ERLATIBOZKO PERPAUSAK.

Aditz jokatua

Aditz jokatu gabea

-(e)N

-TAKO

NOR: “Esan dotzutena egixa da”.

NORK: “Fabrikia ekan batek esa eban...”.

NORI: “Komeni jakonari emote otzen botikiori”.

NOREKIN: “Neri txarto eiñ dostenekin ni es nok ondo portatzen”.

NORENDAKO: “San Pedrorra faten san gustiondako txokolatia eoten san”.

NUN: “Benta-sarra euan ontxe plasia amaitxen dan lekuan”.

NUNDIK: “Total diferente!, guk eitxen dogunetik euskera batura”.

NOISKO: “Gambaran eon sian diskuok-eta, orduko Maritxu-ta gastetxo sianekuak”.
 “Trena inagurau saneko fotografixa nekan”.

-(e)TAKO

[+IZENA]

- “Egositako babak jan nitxuan”.
- “Ardixak bañautako ura esin leikek bota”.
- “Artuakin eindako kargia”.
- “Orrek isenok orduan ipinitxako isenak dia”.
- “Gu, biar asko eindako gisonak gaitxuk”.

[-IZENA]

- “Nik entzundakua o(r)ixe da”.
- “Ori errotia isandakua da aiñtxina”.
- “Soldadu eondakuak... da andik berrogei urtera nik esautu!”.
- “Aretxek esandakua eiñ biar”.
- “Beste kostrumbre bat baeuan aterik ate juatekua”.

- APOSIZIOAK:

- “A mutikua, baloia emon dotzatena, antxintxiketan fan dok plasara”.
- “Esnia, ekarri ebana, beruagaitxik alperrik galdu da”.
- “Atxurra, ortuan laga ebana, Iñakik artu dau”.
- “Aren semia, Ameriketan eondakua, eskondu suan Urkora”.

3.4.- BALDINTZAZKO PERPAUSAK⁹⁶.

Aditz jokatua

Aditz jokatu gabea

-BA

-ESKERO
-TZEKOTAN

- BA...

- Baldintza errealak:

- “Premiñia badosu gastau da esposu gorde”.
- “A badator, bera estator”.
- “Aposturik espadau estau serik”.
- “Oñ ogixa freskan sartze espadok gogortu eitxe ak”.
- “Txarra basan a, txarra urten biajuan gero be”.
- “Aundixaurik espada auxe isango da askena”.
- “Biskaikuak juaten basian, es eben topatzen euren partia”.
- “Egurreskuak basian sikatu eitxen sitxuan da iii...uuu, iii...uuu eitxe eben”.
- “Ilberan eraiten bosu esta gora juaten”.

- Baldintza irrealak:

- “Neri loterixa urtengo balitzakira bakasiñuetara juango nitzake”.
- “Kotxe barrixa erosiko bagendu sarra botako genduke”.
- “Bera ondo balebil igoko leuke Urkora”.

- “Gure aitzak eun urte baiño geixau ekasen bisi isan balitza”.
- “Anai sarrak, oñ bisi isan balitza eukiko sitxuen larogei ta iru urte”.
- “Emendik jua diran diruak emen geratu balitzas, kaliak urres eongo sitxuan!”.
- “Arek, amen lagunak eñ balitxuk gustua artuko otzan obeto”.
- “Gu(k) pe ondo ikasi bagendu ondo kantauko genduan”.

- “Oba dosu lo eingo basenduke”.
- “Oba litzatekek ixilduko baitzateke”.
- “Naixau dot espalitza etorriko”.

- ESKERO

- “Pentzatzen asieskero asko sertu leike”.
- “Akordau eraiñeskero... bai esango nitxuke”.
- “Seladoriak arrapaueskero denuntzia igual ipiniko oskuen”.

⁹⁶Ik. perpaus adbersatiboak: “Ostian, ostantzian, bestelan, espadase...” (121-123.orr).

- “Ona etorrieskero urriñ gelditzen jakue”.
- “Beñ berbia emoneskero esin leikesu atzera juan”.
- “Burdineskua basan, grasia eiñeskero, etxuan saratarik atarutzen”.
- “Erramientiak ikusieskero asko sertzen ditxut”.
- “Arrañak eskuakin artueskero martxa eitxen dabe”.
- “Orrek entzuneskero miña artuko leukak jentia”.
- “Asieria emoneskero geixau atarako nitxuke”.
- “Ondo pentzatzen asieskero jabe barik estaok au munduau”.

-TZEKOTAN

- “Txarto eixekotan oba da laga”.

3.5.- DENBORAZKO PERPAUSAK.

Noiz galderari erantzuten diote⁹⁷.

Aditz jokatua

- (e)NIAN
- (e)LA
- (e)NETIK
- (e)N BAKOITXIAN
- (e)N ARTIAN
- (e)N GUSTI-GUSTIAN
- (e)N MOMENTUAN
- (e)N DEMPORAN
- (e)NERAKO
- (e)BATEN
- (e)N APURRETAN
- (e)N ESKERO

Aditz jokatu gabea

- ARTE / ARTIAN
- ARIK ETA... ARTE
- OSTIAN
- AALA / ALIAN
- ORDUKO
- TA SEGIDUAN
- TA LASTERRERA
- TA GERO
- BAÑO LE(E)NAU
- Aditz izena + RAKUAN
- Partizipioa + DAKUAN
- Partizipioa + AURRETIK
- Aditz-izena + TIK

-(e)NIAN

- “A etorten sanian sekulako afarixak emote sitxuen”.
- “Autopistia ei ebenian botako eben”.

⁹⁷Ik. BIZKAIERAZKO JOSKERA(89): “Gramatika atal, atzizki eta lexiko bidez adierazoten dira aldi erreferentziak. Askotan analisirako ez dago muga argirik aldizko eta erlatibozko esaldien atean, aldizkoak erlatiboan bidez egiten diran ezker”. (103.or).

- “Etxia erosi eben, embargua etorri sanian”.
- “Gastañak sikatzen jua sanian, jentia botata atxurtu eisitxuen basuak”.
- “Eskopetia agertu sanian sorgiñak eskutau eisan”.
- “Ni gastia nitzanian arrapau eben ur-txakur bat”.
- “Bestekaldia jausi (j)akonian, orduantxe botata barrixa eieben”.
- “Mai aundixa sabaltzen danian, axe mantela ipintzen da”.
- “Bueltan satosenian, pagaukosus arrautzak”.

-(e)LA

- “Kuadrillan euasela beti kantuan”.
- “San Antoniotik gatosela Ardi-narruko etxia dau”.
- “Aitxitxa iru urte nekasela il san”.
- “Musikia jote ebixela txapliuak jaurti itxuen”.
- “Gure aitxa mutikua sala baserrixa jausi san”.

-(e)NETIK

- “Gu gastia gintzasenetik eitxen dia modistillen afarixak”.
- “Eskondu sanetik esta ibili bere lagunekin”.
- “Kartia artu ebanetik triste dau”.
- “Euen-suri eguna eskolan ibili giñanetik eon da”.

-(e)N BAKOITXIAN

- “Negar eitxe daben bakoitxian arpegi gustixa sikintze ako”.
- “Umia jaixotzen san bakoitxian baskaixa ipintze genduan”.
- “A etortzen san bakoitxian guk suertia genkan”.

-(e)N ARTIAN

- “Nik eskribitzen doten artian suk kantau eitxen dosu”.
- “Ni bisi nasen artian su ona etxera es sara sartuko”.

-(e)N GUSTI-GUSTIAN

- “A etortzen san gusti-gustian erregalua genkan, areri erosten gontzasen”.

-(e)N MOMENTUAN

- “Onetek akordatzen (j)atasen momentuan eskribidu eingo (j)itxuat”.

- (e)N DEMPORAN⁹⁸

- “Amen eon dok, ni gastia nintzan demporan: kangrejuak, amorrañak, aiñgiriak...”.
- “Eskolia euan demporan banderia euan eskeitxa”.

- (e)NERAKO

- “Mikel datorrenerako estok gelditzen pastelik pe”.
- “Etortzen asenerako amaitxuta eongo dok”.

- (e)N BATEN

- “Aixe aundixak eon sian baten arbolia bota eban”.

- (e)N APURRETAN

- “Urbiara juan nasen apurretan etxok euririk eiñ”.

- (e)N ESKERO (oso gutxi)

- “Alkate barrixa ipini daben eskero geldi dao jentia”.
- “Medikura juaten asi nasen eskero obeto sentitzen nok”.
- “Juan dan eskero eser estou eiñ”.

- ESKERO (gutxi)

- “Arreskero etxuat berakin berba eitxen”.
- “Ermua txikixa suan orduan. Da gero, arreskero makiña bat kambixau dau”.
- “Gerria eskero gosia euan asko”.
- “Ni eskondueskero ona etortzen sian Santa Ageda egunian”.
- “A bota da barrixa eiñeskero fan nitzuan”.

- ARTE / ARTIAN

- “Eskolara juan arte erderarik esta... tutipes!”.
- “Erreakaua eiñ arte estotzut pagauko”.
- “Il arte bisi”.
- “Goixeko seiretan biarrera, sortxirak arte”.
- “Batzuk itxutu arte erate juen”.

⁹⁸Berriemaile batzuek “dembora” esan dezakete.

- “Nere bisimorua, eskondu arte oixe isan da”.
- “Makillakin, axe jo arte juaten sian”.

- “Gastetan amasortxi urte artian luse isaten dok mundua”.
- “Motxallak bialdu artian eoten sitxuan”.
- “Au eiñ artian estosue urtengo etxetik”.
- “Au batu artian amen gelditxuko sara”.

- ARIK ETA... ARTE

- “Kantuan ibili ditzuk arik eta aguasilla etorri arte”.
- “Danak urtetzen dabe elispian buelta emoten kandleeekin, arik eta kampaiak joten asi arte”.

- OSTIAN

- “Mesa entzun ostian galletak da ardaua emote itxue”.

- AALA / ALIAN

- “Blusak eiñ aala saldu eitxen ditzu”.
- “Kargia aspitik eiñ aala arri koskorra ateratze eben”.
- “Dirua etorri alian biria komponduko juau”.

- ORDUKO

- “Ni jaixo orduko argixa baeuan”.
- “I(k) alde orduko emendik, damba etorriko jatak burura”.
- “Aua sabaldu orduko dana dakasu janda”.
- “Eskondu orduko preparauta eongo da”.
- “Platua atara orduko sikatu (j)ak”.

- TA SEGIDUAN

- “Eskondu ta segiduan asi nitzan esnia banatzen”.

- TA LASTERRERA

- “Esagutu eta lasterrera eskondu sian”

- TA GERO

- “Ori isan san gerria pasau ta gero, gerria pasau ta bastante geruau”.
- “Andik etorri txa gero txaleta ei eban”.
- “Kolegiotik urten da gero eskapau ei eban”.
- “Pistolak eitxen, orduan bai kontrola, baña eiñ da gero”.
- “Gerria pasau ta gero jentia etortzen asi san”.
- “Ni eskondu eta gero ekarri ostasen burkariak”.
- “Jan da gero eruaixosu poltza au amamari”.
- “Saartu ta gero amamak erosi eban pastasko muñeka!”.

- BAÑO LE(E)NAU

- “Jan baño leenau eskuak garbitxu!”.
- “Jan baño leenau erresau eiñ biajuau”.
- “Gure akordua baño lenau, jausitxa, ero sertuta... sasixakin artuta euan”.
- “Sasoi baten Elgetan bertan euki gendusen beseruak, Eibarrera asi baño leen”.
- “Ori eiñ baño leen or etxia euan”.
- “Aldapia asi baño leen Etxebarrixa dao”.
- “Itturrixa baño leen labaderua euan”.

- Aditz izena + RAKUAN

- “Etxetik urtetzerakuan eskalleratik beera jausi da”.
- “Elixatik urtetzerakuan emoten sitxuen bolu-boluak”.
- “Etxera sartzerakuan sarataka eki otzan”.
- “Elixian eitxen san orasiñua askenian, urtetzerakuan”.

- Partizipioa + DAKUAN

- “Detallia emondakuan esautu niñuen”.
- “Ganadua lotutakuan, estakisu selan ipintzen jakon ser bat?”.
- “Afiladoriak dirua batutakuan etxera juaten sian”.
- “Kaparrak, odoles betetakuan arrotzen ditxuk”.

- Partizipioa + AURRETIK

- “Etxia eiñ aurretik terreno aundi bat euan”.
- “Ori eskondu aurretik isango san”.
- “keixak es jan, bereinkatu aurretik!”.
- “Ni jaixo aurretik eindakua dok a”.

- TZIAN (fossilizaturik)

- “Ermuko bandia etortzen san illuntzian”.

- TETIK

- “Leitzen ikasten astetik ba... malla gustiak bertan neska ta mutil ibiltzen giñan eskolan”.

3.6. HELBURUZKO PERPAUSAK.

Zertarako galderari erantzuten diote.

Aditz jokatua

- Usteera

Aditz jokatu gabea

- TZEKO
- TZIARREN
- TIA(G)AITXIK
- TZEKOTAN
- TZERA
- TZEN
- GURAN
- NAIXAN

- Usteera⁹⁹

- “Gastia bildurtu eitxe eben, etxera erretirau deixan”.
- “Seoser eitxe otzen soñua jo deixan”.
- “Erropari jaboi ura botatzen otzen, usaña euki deixan”.
- “Gure garajian, ortxe eon suan... eskeitxa eon suan egunetan, jentiak ikusi deixen”.
- “... gero tapau dana lurrakin, estaixen arnasarik artu, urte estaixen garra. Keyak urten bi dau”.

- TZEKO

- “Arek alde batera ero bestealdera sertzeko olako txapa batzuk ekasen”.
- “Garixa joteko makiñia”.
- “Euskalduna isateko orrek ebai eiñ biosus”.
- “Obligauta gelditxu san saltzeko”.

⁹⁹Ik. Ermuko aditza 3.1 (Galera)(77-78.orr).

- “Ardi ganaua ipintzeko gogua dakau”.
- “Onek erretratuok gordetzeko dia”.
- “Bisi isateko lekurik etxeuan”.
- “Etxuat kostrumbia eskribitzeko”.
- “Jentiak afisiñua ekan kantatzeko”.
- “Arreglatzen giñan trampa eitzeko”.
- “Amen daosak ardi-sarrak, kentzekuak”.

-TZIARREN

- “Ori gastiak bildurtziarren sarrak esango eben seguramente.”
- “Kaballuak kampa garbitziarren daosak”.
- “Ori da earra! Berak irabastiarren basterrak jodidu!”.
- “Seoser kobratzen san aduania pasiatziarren”.

-TIA(G)AITXIK¹⁰⁰

- “Gero jua nitzan Eibarrera, obeto ikastiaitxik”.
- “Bateron batek, sustatziagaitxik ero lapurretan eitxiaitxik sarata batzuk ataritzen sitxuan”.

Pelajo Deuna ermita (1955?)

¹⁰⁰Ik. BIZKAIERAZKO JOSKERA (89): “Zergaitik”en distribuzinoan kausalak dira eta helburuzkoak “zer-tarako”rean. Aurrekotasuna markatu ezkerre zergaitia, gerokotasuna egin ezkerre, helburua”. (84. or).

-TZEKOTAN

- “Ardixak ipintzekotan gara”.

-TZERA

- “Etorri suan amerikano bat, alabia eskatzera”.
- “Es sian jua partirua ikustera”.
- “Guardia sibillak etortzen sitxuan illian illian, aber sembat seosen ikustera”.
- “Beixa eroatera jua, da trampia sartu osten”.
- “Santixapeko ura artzera etorten sian”.
- “Araxe juaten giñan, komediantiak ikustera”
- “Eibartarrak ona etortzen sitxuan jokatzera”.
- “Saldibarrera juaten gara kontribusiñuak pagatzera”.

-TZEN

- “Orduan etortzen sitxuan baserriko mutillak-eta ofisiua ikasten”.
- “Umiak dirua batzen ibiltzen sian”.
- “Kumbora juaten giñan erropak garbitzen”.
- “Bilbora juango gaitxuk Iñaki bisitatzen”.

- GURAN

- “Mordo bat moskortuta, beste batzuk moskortu guran”.
- “Geixau badaus, igo guran”.

- NAIXAN

- “Kobrau naixan etortzen sian”.

3.7.- KAUSAZKO PERPAUSAK.

Zergatik galderari erantzuten diote.

Aditz jokatua

- (e)LAKO
- ETA / TA / DA
- (e)LA TA
- (e)LA
- SE
- SELAN

Aditz jokatu gabea

- TZIA(G)ITXIK
- TZIARREN

-(e)LAKO

- “Salorenso eguna salako Sallabentera juaten giñuasen”.
- “Gu posik eoten giñan, argixa etorri salako”.
- “Artze eban musikia segiduan, oido ona ekalako”.
- “Jaixa salako ba... erropa obiaua jaiarako”.
- “Juisiua ipintzen dosta arrautzak jan eta pagau barik nekaselako”.
- “Pertzonía karlista salako txarra, da nasionalista salako ona, orrek gesurrak ditzuk!”.
- “Arreglau biada, fatxadia satarra dakalako”.
- “Ori suan ibiltzen salako arrapatzen jentia”.
- “Detinidu ei eben moskortuta soyalako”.
- “Jangoikuari eskerrak etorri aselako”.

- ETA / TA / DA

- “Orduan fasilla san arrapatzia, asko euan da”.
- “Artzakin ametzetan sembat bider eitxen genduen, bildurra emoten oskun da!”.
- “Aurrera!... aren bautisua dao ta”.
- “Erakutzikotzut, amen dakat eta!”
- “Etorri afarixa prest akau-eta!”.

-(e)LA TA

- “Gabonak diala ta intxaur salsa dakau”.

-(e)LA

- “Axe sala kulpantia danak libre gelditxu sitxuan”.

- SE

- “Kariari, Lindari esate otzek Eibarren, se ni Arrajolan eoten nok”.
- “Baterombateri ganadua galtzen baakon, andik kajatik dirua emon... laguntza... Se, ostian be dirurik esuan eoten”.

- SELAN... -N

- “Selan probiduta eoten san ona etorten sian”.

-TZIA(G)AITXIK / -TIA(G)AITXIK¹⁰¹

- “Sorgiña jo makillakin, ta estakitx nungo andria ankia apurtuta agertu sala, ori bildurra sartzia(g)aitxik”.
- “Es apuntatzia(g)aitxik, danak astu jatasak”.

-TZIARREN

- “Batek dirua irabastiarren da beste batzuk kadiraria eitziarren beti topatzen dok seoser ematen dabena”.
- “A es pagatziarren beste leku batetik juaten sian”.
- “Iñor es lagatziarren nik kotxia es neban eruaten, ni be oiñesian juaten nitzan”.
- “Arek pagauko eban psik entradia bertzolarixak ikustiarren”.
- “Iguar artze eben baso bat, sei milla peseta dana bajatziarren”.
- “Beste meriku bat ekartziarren bera es etorri geixau!”.

3.8.- PERPAUS KONPARATIBOAK¹⁰².

ZENBATUSUNA

Berdintasuna

- AIMBESTE
- BESTE
- AIÑA
- LAIÑ

Ez-berdintasuna

- BAÑO... GEIXAU
- BAÑO... GITXIAU
- SEMBAT ETA... GEIXAU

¹⁰¹Ik. BIZKAIERAZKO JOSKERA (89): “*Helburu kutsua hartzen dabe biak askotan eta bereizteko ezin geinke gramatikazko egiturara jo, kontzesibakaz legez, kontexto edo esanahira baino*”. (99.or).

¹⁰²Ik. EUSKALTZAINDIA (1991): (185-195.orr).

- AIMBESTE

- “Es gendun pentzaten eongo sanik aimbeste jente”.
- “Es pentza irabasikosunik aimbeste”
- “Juan san urtian es gendusen artu aimbeste kastaña”.

- BESTE

- “Ogixa nai dosun beste eukikosu”.
- “Oĩn arte beste kambixorik esingo dau eiñ”.
- “Oĩn beste afisiñorik etxeuan”.
- “Nai beste kastaña eukitzen genduan guk”.
- “Artu seinkes, suk nai dosun beste gausa”.
- “Nik jaukat i(k) peste diru”.
- “Guk jakau sue(k) peste ganau”.
- “Bildotxa(k) peste diru laniak balio isaten juan”.

- AIÑA

- “Ik aiña ule jaukat nik”.
- “Ekarri itxuau suek aiña perritxiku”.
- “Nai aiña artzen jitxuau”.

- LAIÑ

- “Gastaia gitxi eitxen san, etxerako laiñ”.
- “Ondo daos fotokopixak, irakurtzeko laiñ”.

- BAÑO... GEIXAU

- “Sallabentekuak nik uste dot ser geitxuau ekela”.
- “Orrek eun urte baño geixau ditxu”.
- “Kalian kotxia aparkatzen geixau tardatzen dot askotan, juaten baño”.
- “Leen, gaur baño fede geixau jeuan”.
- “Olan langiliak biar geixau eitxen dau asko be”.
- “Oletxen ardi geixau jaken Elorretan baño”.

- “Etxeuan beste oiturarik dirua batzia baño”.
- “Ardaua naixau juat patxarana baño”.
- “Oingo martxia segitzen badok, emendik ogei-urtera kristaua(k) paño txakurra geixau”.
- “Eskolara juatia baño naixau jonat dantzan eitxia”.

- BAÑO... GITXIAU

- “Nik dakaras sure aitxixak baño urte gitxiau”.
- “Nik jakat i(k) paño urte gitxiau”.
- “Eitzan ser gitxiau eitxen san”.
- “Kasia asko be gitxiau dao”.

- SEMBAT ETA GEIXAU... (ORDUAN ETA) -AU

- “Sembat eta geixau irabasi geixau gastauko ok”.

NOLAKOTASUNA

Berdintasuna

- (e)N MORUKO
- BESTEKO
- AIÑ
- LETXE
- BESIN
- ALDIAN

Ezberdintasuna

- BAÑO... -AU
- GERO ETA... -AU
- SEMBAT ETA... -AU

-(e)N MORUKO¹⁰³

- “Eun dukat bosteun pesetakua esate jakon moruko diru bat da”.
- “Etxeuan oingo moruko gausarik!”.
- “Ontxe daon morukua san ori”.
- “Ire morukua nok ni”.
- “Aren moruko serik estau”.
- “Lengo kamiñuak es sian oingo morukuak”.
- “Onek gordetzeko moruko fotografixak dia”.
- “Au soñekuau esta beste morukua”.

- BESTEKO

- “Ermuan esta eongo beste ur bat, ori bestekorik beintzat”.

¹⁰³Erabilera zabal honek “LAKO” baztertu du eta hau gutxitan entzuten da.

Adib. “ Su lakorik estao munduan”.

“Aitxa lako aundixa dok semia”

- AIÑ

- “Oiñ uda esta isango aiñ ona”.
- “Atzo ez gontzan ekin aiñ biskor”.
- “Aurtengo negua esta isango aiñ eurtizua”.

- LETXE

- “Olan trembidian letxe poste bi ipinten sian”.
- “Kamiñua ontxe letxe euan”.
- “Kandelak kalian erosten sian, ontxe letxe”.

- BESIN*

- “Aitxa besin burugorra dok semia”.
- “Arrebia ama besin politxa da”.

- ALDIAN

- “Leen oiñ aldian erres entrenatzen sian irixak”.
- “Bisimorua... gaur aldian biar asko eindako bisimorua suan”.

- BAÑO... -AU¹⁰⁴

- “Axe baño atzeratxuau euan etxe txikitxu bat”.
- “Gure baserrixa iria baño andixaua dok”.
- “Ori ni baño satarrau dok”.
- “Saldibarren be amen baño obeto”.
- “Asko be politxaua oiñ baño”.
- “Bata obia isango suan bestia baño”.
- “Gu baño aurrerau serraajerixia eon suan”.
- “Oletxe baño goratxuau Lapur-itturri euan”.
- “Gu baño bost urte gastiaua suan”.
- “Suk ni(k) paño obeto jakingosu ori”.
- “Erositxakua baño merkiau san ori”.
- “Kaleko dirua obia suan baserrikua baño”.
- “Oiñ obeto bisi da jentia orduan baiño”.
- “Gaur baño dempora obia eitxe juan”.

¹⁰⁴“-A(g)O”-ren eraginez honelakoak ere entzuten dira kalean:

-”Selakua san erropia?. Obiaua ero, politxaua, gitxitxuau usautakua, ero barrixaua esan deiun”.

- “Sallabentekuak obiauk, esta?”.

- GERO TA... -AU

- “Gero eta biskorrau pasatzen ditxuk egunak”.
- “Gero ta gaxau, gero ta gaxau ta askenian laga eñ biar”.

- SEMBAT ETA... (ORDUAN ETA) -AU

- “Sembat eta biskorrau obe!”.
- “Sembat eta txikitxuaua, biskorraua”.
- “Sembat eta mallorasko aundixaua ba... orduan ser aundixaua isaten san”.

GEHIEGITASUNA

- E(G)I¹⁰⁵

- “Au atiau larre(g)i aundixegixa dok”.
- “Biar larre(g)i jakau”.
- “Onek sapatok estue(g)i dakaras”.
- “Alkatiak larre(g)i etxuan jakingo”.
- “Biar larre(g)i jeuan!”.

SUPERLATIBOA

-IK... -ENA¹⁰⁶

- “Ori isango da igual saarrena”.
- “Etixerik saarrena auxe isango (d)ok oiñ”.
- “Neu nok anairik saarrena”.
- “Urko da Ermuko mendirik altuena”.
- “Auxe katua dok politxena”.
- “Ori san neretako Ermuan euanik musikorik aundienetariko bat”.
- “Besperakua isaten san erromerixarik aundiña”.
- “Nere ama alabarik nausiña san”.
- “Gastiena lau anaietatik”.

¹⁰⁵Ik. EUSKALTZAINDIA (1991): (193-194.orr).

¹⁰⁶Ik. EUSKALTZAINDIA (1991): (184-186.orr).

- AL DANIK ... -ENA¹⁰⁷

- “Ekarrik biaje bat, al danik aundiña”.
- “Al danik eta biskorren akabau eiñ biou”.

3.9.- KONTSEKUTIBOAK.

- AIÑ... (ESE)

- “Aiñ san sendua ese es san atian be pasatzen”.
- “Aiñ suan buru aundixa... beti euan apostutan sartuta”.
- “Aiñ sian alegriak ese San Antoniotik onañok etortzen sian ura artzera”.
- “Aiñ san gausa politxa, segiduan saldu san”.

Sallabente (1934)

¹⁰⁷Ik. EUSKALTZAINDIA (1991): (184-186.orr).

3.10.- KONTZESIBOAK

BA... BE

Partizipioa + DA + BE

ARREN

NAITXA

BAÑA (Ikusi perpaus adbersatiboak)

- BA... BE

- “Beste mutil bat bada be, normalmente su (Aditz-tratamentua)”.
- “Kolpia bada be miña kendu eitzen dau”.
- “Urratuta baakasu be ederra, da ebakitxa baakasu be ederra, da danendako ederra”.
- “Euririk eitzen espadau be ura erangou”.
- “Prisarik espadakat pe bixar eingou”.

- Partizipioa + DA + BE

- “Piñua eonda be, piñuak etxok balixo”
- “Juaten giñan errekauetara etxeko atia sabalik lagata, trankil. Oiñ itxita be, fixau esiñ askotan!”.
- “Entradarik estagola jakiñian be arratzalde gustia eon suan saiñ”

- ARREN

- “Amen andrakumia isan arren biarra eiñ biar isaten san”.
- “Guk lanak eukitzen gendusen gastiak isan arren”.
- “Amen soluak euki arren berak serera... Elgetara juaten san biarrera”.
- “Aitxa ona isan arren ama espadok, akabauta daok!”.
- “Juaten gintzasen erropia garbitzera, elurra ta txingorra ta isotza ta dana isan arren”.
- “Bat kendu arren ondiok asko daos”.
- “Etxe baten afaldu arren beste batera juaten sian kafia artzera”.
- “Etxia saldu arren amen bisi san”.
- “Dirurik euki es arren ondo bisi nas”.

- NAITXA

- “Naitxa debalde isan es nuke artuko”.
- “Naitxa saarra isan beti ibiltzen da gastiekin”.
- “Naitxa asko jan esta sendatzen”.
- “Aitxak eta amak esate ebena errespetau, naitxa norberak jakin”.
- “Naitxa lagunik euki es, i es as etxian gelditxuko!”.

3.11 MODUZKO PERPAUSAK.

Nola galderari erantzuten diote.

-(e)N MORUAN	- TA
-(e)NES	- TZEN / -TEN
- LES	- KA
- SELAN... -N	
- BARIK	
- Aditz partizipioa + AS	
- ESIÑIK	
- SEGUN ... -(e)N	

-(e)N MORUAN¹⁰⁸

- “Suek estosue sentitzen nik sentitzen doten moruan”.
- “Eiñ ondo... biar dan moruan”.
- “Bakillaua oiñ karua dan moruan leen merkia suan”.
- “Eingo juat euk nai duan moruan”.

-(e)NES

- “Esate ebenes dendia ekan Bariñan”

- LES

- “Jokatzen dau profesionala balitza les”

- SELAN... -N

- “Selan eitxen dosun alan pagaukotzue”.
- “Seiñ etxetan selako jentia dauen, arexen koplá bat botatzen otzen leen”.

- BARIK

- “Pagau barik alde eiñ”.
- “Jan barik biarrera”.
- “Plasara juan da dantzán eiñ barik eon... neretako san! bueno...!”.

¹⁰⁸Erabilera zabal honek “BESTIAN” partikula baztertu du:
Adib. “Se modus? Aimbastian. Orrenbestian”.
“Atzo bestian es giñan pasau”.

- “Urriak igarri barik doyasak”.
- “Ori san suerte txarra, saldu ta kobrau barik gelditxu”.

- Aditz partizipioa + AS

- “Bestieri entzunas sartze akue kostumbre ori”.
- “Olako kantua kantatzen sitxuen umiari eraiñas”.
- “Kantu batzuk kantauas dirua batze eben”.

- ESINIĀIK

- “Oian dao, altxau esiñik”.

- SEGUN ...-(e)N

- “Dana isaten suan segun se etorren”.

- TA / -DA

- “Tablak ondo jositxa daos”.
- “Aitxitxa ilda topau juen”.
- “Orko koban gordeta eon sian batzuk”.
- “Jausitxa daok lurrian”.
- “Irurogei ta bost (urte) einda dau”
- “Orrek galduta dare”.
- “Semia mutil aundixa einda il suan”.
- “Ameriketara juan suan seme bi lagata”.

- KA

- “Errekia gañeska etorren”.
- “Leenego bueltaka bajatzen san”.
- “Iturrixak tantanka botatzen dau ura”.
- “Tronkuak bueltaka beko serrara botatzen sitxuen”.

4.- ADITZA ETA JOSKERA EZAUGARRIEN ARTEKO LOTURAK:

Aditz laguntzailea bokalez zein kontsonantez amai daiteke. Bokal edo kontsonante hauek, menpeko perpaus bat sortzeko atzizki bat hartzen dutenean zenbait aldaketa fonetiko jasaten dute:

- Singurreko lehen pertsonako “T” kontsonanteaz amaitzen direnek kontsonante hori mantentzen dute:

Adib. “doten, dotzutela, saitzutenian...”

- Bigarren pertsonako “K” edo “N” ezaugarria dutenek hurrengo aldaketa hauek jasaten dituzte:

Emakumezkoentzako “N” ezaugarria “NA” bihurtzen da:

Adib. “donanian, donala, donan...”

Gizonezkoentzako “K” ezaugarria “A” bihurtzen da:

Adib. “duanian, duala, duan...”

“S” pluragilea amaieran dutenei “E” bokala eransten zaie:

Adib. “jakosela, dotzarasela, jatasenian, jakusen...”

Lehenaldiko “N” ezaugarria galdu egiten da:

Adib. “nebala, sala, neikianian, giñanian...”

Bokalez amaiturikoek bokala mantentzen dute:

Adib. “diala, danian, dostenian, sariela, jakonian, daonian...”

5.- BIBLIOGRAFIA

- ERRAZTI, Alberto (1994): Iurreta Elizateko Euskara eta toponimia, Iurretako udala.
- ETXEBARRIA AYESTA, J.M (1991): Zeberio haraneko euskararen azterketa etno-linguistikoa, Ibaizabal. Zornotza (Euba).
- ETXEBARRIA, T (1986): Flexiones verbales y lexicón del euskara dialectal de Eibar. Euskaltzaindia. Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (1991): Euskal Gramatika: Lehen urratsak-I (EGLU-I). Bilbo
- EUSKALTZAINDIA (1990): Euskal Gramatika: Lehen urratsak-III (EGLU-III). Bilbo.
- GOENAGA, Patxi (1985): Gramatika bideetan. Erein. Donostia.
- TALDEA: ARGOITIA, J. A., AZKARATE, N., GEZURAGA, X. (1995): Eibarko euskeraren esakerak eta bestelako berezitasun batzuk. Eibarko udala.
- TALDEA: AREJITA, A., ETXEBARRIA, J. M., IRAZOLA, J. M., URIARTE, J. (1989): Bizkaierazko Joskera. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz.

VIII.- GRABAGILUAZ HARTUTAKO TESTUAK

Ermuko euskara eguneroko hizketan nola gauzatzen den ikusteko, ahozko testigantzatik hartutako zenbait testu ekartzen dizuet. Testu horiek plazaratzeak ematen didan aukeraz baliaturik, hizkuntza aztertzeaz batera, Ermuko patrimonio historikoaren berreskurapenean harri bat ipintzen saiatu naiz. Gure nagusien oroimenean gorderik dagoen zenbait harri bitxi eskaintzen dizuet: Alde batetik lanbide zahar batzuen nondik-norakoak (ikatzkinak, txerridunak, armaginak...); eta beste aldetik gure jai eta ohituretako zenbait pasarte topatuko duzue¹⁰⁹. Askotan, arlo biak elkarturik agertzen dira, jaiaren ondorioa delako.

Lanean aurreratu ahala agertu den material asko, denbora ezagaitik, sailkatu gabe gelditu da. Ni, lan honetan, ermuar askoren laguntza batuz, Ermuko patrimonio historikoan hain ugari diren beltzurenen bat argitu dudala uste dut. Dena dela, nor eta zer izan garen ezagutzeko oso bide luzea gelditzen zaigu. Bide hau jorratu behar dutenak gu geu, ermuarroko, izan behar gara.

Bestalde, eta hizkuntza azterketarekin jarraituz, testu hauetan zenbait kontsonante elkarketa era desberdinetan ahozkatzen dela ikusiko duzue. Herri bereko pertsona batetik bestera agertzen diren desberdintasun edo aldaki hauek, etxeko hizkerak markatzen dituen joera desberdinak dira. Nik aldaki horiek errespetatu ditut eta gure herriko hizkerak dituen beriztasunak ikusteko transkripzio fonologikoa jarri dizuet.

Transkripzio literarioa:

Danean daozak pertsona onak eta pertsona txarrak.

Transkripzio fonologikoa:

“Danian daosak pertzona onak ta pertzona txarrak”.

Transkripzio fonetikoa:

[danian daosak pɛrʧona onak ta pɛrʧona tʃarak].

¹⁰⁹Pasarte hauek nolabait hornitzeko Ermuko zenbait kanta bildu dut, eta kantak kantatzeko direnez, Elena Perez-ek eginiko transkripzio musikala ere eskaintzen dizuet.

8.1.- IKATZKINAK¹¹⁰

Ikatza zelan egiten zen?

“Ikatza?. Neupe bai ei neban ikatza!. Oixe!.

Eitxen da... ikatza eitxen da... arbolia-ero... pagua biar isaten san. Pagua-ero, aitxa-ero, arbolia..., (oiñ piñua dau bakarrik)... ebagi, landan bota olako satixak. Pagu aundi bat ebai, brinsau eta gero... a pillatzen, pillatzen, pillatzen... olan maixan moruan. Aundixa e!. Eta ba... kargau beia, pisakat artu, gero bueltan-bueltan, bueltan-bueltan ia gora. Aundixa eitxen sebenian olan sorrostu eitxen da.

Da, gero xoixa atara lurran, atxurrakin, olan bueltan ra-ra-ra, xoixa atara, esta? Aundixa da... arekin, berdia aspitik ipiñi da gora lurra. Arekin danakin tapau.

Da, gero ostabe ipintze san goitxik beera, a ormia siurtatzeko. Da, gero sua eiñ. Brasia, beste egur batzuketan da andik sulotik, a sulu-egurra kendu da andik beera sua bota. Da gero, suak artze sebenian a tapau puntia, xoixakin.

Da gabetan-da saindu biar isaten san a. Se a erretzen soyanian... xoixa da lurra erretzen sabela garrak urte isaten seben kampa. Da, gero andik, bestela, dana erretzen san. A saindu biar isaten san.

Arek xoixak-eta batuta eruate gindusen ara pillara. Ta, gabian a sulatzen sanian, a sulua eitxe jakonian jo masuakin dana. Dana jo eitxen san masuakin, erreas juan deiñ beera, da berriro tapau. Atzera sulua eitxe akon xoixekin, da gero erretzen sanian... ba sabaldu lantzian-piskat, atara sera... da sua amatatzen sanian, kaporetan-da... olako troskuak eoten sian. Bete arek troskuak da Eibarrera. Artu burdixan, karruan irixekin da Eibarrera tallerretarako”. (Juanita Ormaetxea)

8.2.- TXERRIDUNAK.

Zer egiten zuten txerridunek?

“Onen tiuak sian txerridunak, txarri saltzailiak. Tratantiak.

Txarrixak erosi txa saldu. Orrek juaten sian txarritxara Sumarragarrara. Sumagarran eoten san ferixia. Olako blusa baltzekin, estakisu? Blusa orrek lusiok baltzok... tratantiak sian. Juaten sian ara, an erosi txa taparra-taparra oiñesian etxerutz txarri morduakin”. (Emilio Areitio / Jesusa Ardanza)

¹¹⁰Kontutan har ezazue testuak fonologikoki idatziak izan direla.

“Beste bat kantatze suan... aintxiñako sarra suan:

Txarrixa xakau bisirik
 bai xakau ba, etxaukau ba
 Txarrixa xakau bisirik
 baña etxaukau, urdixan gixirik.

Au baatik nundik datorren?

Orduan eoten sitxuan serak... aduanak. Ermutik Eibarrera pasatzen suan. Da, biar isaten suan okel asuntuan: gixia. Gixia isaten suan beterinaxuan-da, serana. Ori isaten suan pagatzeko. Aduania pagatzeko gixa bat erabiltzen suan.

Txarrixa xakau bisirik etxian
 baña etxakau urdaixan gixirik.

Se urdaixa saltzeko gixi bat isaten suan erbestera eruateko. Da, erbestera isaten suan Ermutik Eibarrera.

O sea ke... una gia para poder bender en esto... selan esangopa nik?. Ermuan saldu leikiana, baña kontus ibili biar itzan aduanan ero serian pasauta baeuan. Beterinarixuak pasau biar isaten juan leenengo.

Orduan ibiltzen suan jentia... baserrixetan iltze itxuen da kamouflauta astuetan sartze itxuen orrek serok... okelok, da Eibarrera saldu. Da, Ermutik Eibarrera pasatzia isaten suan. Da, aduania Ermuan etxeuan, baña Ermutik Eibarrera bai!. Fronteria eoten suan. Kateneruak eoten sitxuan, katiak ipinitxa. Da, baserrixarrak arrestau eitxen jitxuen, bigilantiak e!... da seladoriak!. Orretxegaitxik biar isaten suan gausa gustiendako gixa bat.

Lo mismo alkolak... Ermuan jeuan alondiga bat. Esin neikian nik direktamente serty, erosi... o sea oiñ erosi eitxen dok direkto, baña oiñ eukitze ok botilla bakoitxak ipinitxa bere sera... Orduan etxeuan alakorik!. Orduan danak, ardaiak da alkol asuntu gustia pasau biar isaten suan alondigatik. Da, bakoitxak bere errixan ekan bere alondigia.

Ermukua, bertan... serian euan... Ermuko ayuntamiento sarra esautu eban ik? Aren aspixan euan: alde batian ganauak iltzen sian: mataderua; da, bestekaldian jeuan alondigia. Da, auaxilla isaten suan alondigako ser ori erabiltze ebana. Da, bestian eoten suan karniserixako mataderua. Ganauak iltze itxuen antxe. Astian ilko sitxuan ba... en general isaten suan astelena ero euena ero olako seren bat. Da, Ermuan euasan, -an iltzen sitxuan ganauak-; da gero, bakoitxak bere etxietan: Erreronian, Denda-barrixan... da... iltzen sitxuan txarrixak. Ba... txarrixak ilko sitxuan Ermuan ba astian... dosena bat... se geixau!. Da, Erreronian txorixuak isaten sitxuan famauak, baitxa Denda-barrixan be bai. Baña orrek danok pasau biar isaten sitxuan euren gixiak". (Joseba Idigoras)

Foralak

8.3.- ADUANAREKIN JARRAITUZ

“Orduan demporetan... Gipuskuatik eta ona pasatzeko-ta pagau eitxen eben... eoten sian Biskaixan partetik... sera seladoriak; da Gipuskuatik mikeletiak. Da, orrek... sertzte eben kanon bat e... Bueno produktuak ipinitxa ekesen probintzia bateti(k) pestera. Da, pagau eñi biar isaten san. Orduan bueno!... da olantxe. Gero, trampak eitxe itxuen orduan be. Or... Elorreta: Elorreta Goikua ta Elorreta Bekua dia. Baña, Elorreta batan dao: sati bat Gipuskua da beste sati bat Biskaixa. Da, alan esate eben tramparako ei biebala. Biskaikuak juaten basian Biskaixan es eben topatzen euren partia. Erditxik ebai: Batera Biskaixa san, da bestera Gipuskua. Emengua ara kendu da emen... trampia eitxeko”. (Emilio Areitio).

8.4.- KARRETEROAK

Pagoak zelan bajatzen zituzten menditik?

“Adarrak, jo adarrak eta... arakixak esate akuen sendueri... da bakotxak eskatzen itxuan beko sutarako. Ta, baserritxarrak uste otzen etxe aurrian da kobrau ta... gero, gambarara jasotzen sanian...

bertakuak, etxeuak ipintze itxuan egurra... adarrak, txortak eiñda. Da, bere presiuia eukitze juen.

Piñurik-eta etxeuan orduan. Da egonda be, piñuak etxok balio... piñua segiruan erretzen do(k) pa. Balio bai!, baña asko biar: bota ta erre, bota ta erre... eitxen dok eta!. Da paguak-eta aguantia dakek. Aitxa(k) pe bai. Aitxa bastuaua. Da serak... arkasixak-eta... orrek ditzuk... Da artia. Artia ñaa... mutilla!. Artia ondo kurauta, sikautakua arri beste dok!. Arri beste!". (Antonio Izagirre).

8.5.- KANTERAKOAK (ALBI-ZURI)

Lehen amuarraínak eta asko harrapatuko ziren, ezta?

"Kangrejuak-eta asko... kangrejuak eta olan amorrañak arrapatziak-eta badakisu nun eitxen sitxuen?. Kanterakuak ba... sera... kanala garbitxu eitxen eben ba, lokatza eitxen san da. Or, selan ura es san biskor pasatzen, orreri kanalorreri ba... urtian siar lokatza eitxe akon, da bete eitxen san. Da, gero garbitxu eitxen eben kanala. Da, garbitzerakuan artzen sitxuen amorrañak-eta, kangrejuak-eta... da gero eitxe eben afarixa". (Mª Ester Olaetxea)

8.6.- ARMAGINAK

Lanean zertan ibili zara?

"Armerixan. Aitxak jakan armerixia, fabrikia. Orduko demporan importatiena Ermuan. Gero apurtu juen, baña leenengo importantiena ta. An eitxe suan tamborduna, sera... pistolía. Da gero, gure tio batek ipini juan eitxen sera... seis-treintaisinko automatikua. Da gero, arek alde ei juan. Beste batek sera uste juat artu ebela onek... Leon Txikixak (...).

Gero eiñ biar sala sera... nuebe milimetro, beredatzi milimetrokua. Neuk kolokasiñuok eta bastarra gustiak, danak eiñ najitxuan neuk. Iñun be ikasten ibili barik.

Gero pasau suan sera... kuñatua ta... gure anaia, Eloi, kontrabanduan arrapau itxuen armakin serian Bilbon. Ipini otzen erregular gañian berdurak-eta... baña... -Urte morduak jakingo najuan neuk ser darabilen!-. Da orduan serrau eiñ oskuen taller ori.

Taller serrau ebenian esa ostan onek Subisarreta Iriondok... Subiondok esa ostan ia eurai preparauko notzen sera pistolía. Baietz. Juan nitxuan da eiñ najitxuan urte bat ero bi... Gitxi pagatzen osten neuk esanas: "Gitxi pagatzeok!". Pistolía laga najuan. Da, sera Frantziatik etorri jatasen ia fango banitzan. Gero, Frantziara juan. Frantzian be saspi illabete eiñ, sei illabete ero saspi... Saspi illabete firmau nitxuan. An be, dana preparauta laga najuan pistolía. Iñun bes ikasten ibili!.

Armerua? nere aitxa, aitxitxa... danak armeruak. Bisabuelua be bai. Bisabueluak eiñ juan Markesak ekarri pistola bat da (orduan es euan, es makiñarik es esebe), kopixau da anditxik pisto-

lia eñ jua. Da, a pistolía eua bueno... ostu eñ jua serian. Baakixat señek ostu daben be. Esatíarasi eskero miña artuko leukek bateren batek, aítxítxagaitxik ero amamagaitxik ero dana dalakoagaitxik. Serian agertu suan gero... Orbean, Eibarren. Areri saldu erregular!. Eibarren eon suan, San Juan batzuetan, esposisiña gausenak; bertantxe eítxen sianenak. Da, antxe ikusi najuan urresko letrak: “Pedro Isagirre” letra eta gusti. Da gero, etorri danian au lege... sera au... pistolak-eta sertzekua... ba debekatzekua etorri sanian, orduantxe desaparesiru. Emen be, guri be orduan dana jota apurtu oskusen. Jota apurtu. Jota apurtu... beste diru kosta ta apurtu. Ta pagatzerik es !.

Ori gerra aurrian isango suan. Guardia sibillak etorri txa artu ta jota apurtu ei itxuen”.

“Armak? Askó bai. Euasen... Lomiño be armerua suan; da Salabarria be bai txa gure aítxak pe bai, Atxa anaiak pe bai. Da, armerixa askó da ortantxe bisi suan Ermuan jentia. Gero Eibarrera... juaten suan ondiok Eibarrera. Eibarren be dana armerixa íxa Eibarren be. Ni juaten nitzuan Eibarrera pistolatara, da eibartarrok etortzen sitxuan gurera pistolatara. Eskatze otzenen pediruak kumplitu eñ biar. Arek, batzutan guriak eruaten jítxuen, da urrengo geuk eurenak”. (Antonio Izagirre)

Errementarixak: Agapito Lasarte (zurgin), Bonifacio Totorika (errementari), Nemesio Barrutia (harakin) eta Tomas Lasarte (Tomas Kuko)

8.7.- TEILAGINAK

Ikusi duzu inoiz teilak egiten?

“Baitxa... geurian. Ortxe, aurreratxuaú tellerixa eon suan: Tejas, ladrillos i lo ke sea...

Ba... arek leenengo, lurra, berari tokatze akona, teilliari tokatze akon lurra apartau. Klase bat. Ladrilluana beste bat, ordinarixuaú. Da, arek gero eítxen dítxuk, posu baten, sulo aundi baten, ura etortzen suan kanaltxo baten a masia eítxen dok. Masia bere tamañuan ipinitzakuan, a masia mai baten, markua ipintze ok... en la medida de... serena ladrilluana ero teilliana-ero... Araxe botatzen dok, da pasatzen dok gañetik ser batekin, riii... ebai txa laga. Da, gero a sikatzen danian, sikatu biar dok gero kampuan. Egosi artian labareduan eoten da a.

A be dok “kocer”. Laban ipintzen dok. Gañetik tapatzen dok lurrakin, da aspitzik suluak, sulo bi-ero, bat-ero, da andik sua eiñ, an keia urtetzeko bakarrik. A estok erretzen.

Materixala? amentxe presara goyasela... ortxe. subixa pasau ta ensegida... Da, ortxe soluetan, geure soluetan be bai. Amen, Kondian etxe ostekaldian be bai, da angua be bai, mendixan... segun selako materixala biar dan... Materixala biar da teilliandako piskat berdian biar suan materixal ori... fondua... beian daon ser ori... ori tiranteori. Da, a flojua ladrilluak-eta... ordinarixo eitxeko ba... korrientiaua... Beste lur klase bat. Baña solokua es !. A soloko begetal esate akona es gero!”. (Pedro Bidosola)

8.8.- GERNIKAKO ANDRA

“Gu baño aurrerau, ontxe sarrak... plasan daosen lekuan serrajerixia eon suan: serrajerixia da armerixia. An, len faten suan biarrera, gure aurretik (... da gure demporan be bai ondiok), goixeko seiretan biarrera. Sortzirak arte. Sortziretan armosutara jentia. Sortzi txa erdirak arte libre. Da, etortze suan takian potian andratxo bat, eratallia. Biskaikua ero... nungua?... Gernika aldekoa isan bia jua. Aren kantak aitxitxak kantatzen ostasen neri:

Kanta kantari baniarnuen
 beiñ Gernikako kalia,
 Guardia sibillak artu eta
 eraman ninduen aurrian.
 Baita kartzelan sartu ere
 ni eskarmentatzeko ustian,
 baña ni es nais eskarmentatuko
 neria kantatu artian.

Txarrikume, txarrikume (esate ei jua)

Batzen ditudan kuarto txamarrok
 beti tabernarako ni.
 Munduan beres etxak au ni baño atxotxo
 moskorragorik

Txarrikume, txarrikume (barriro be)

Jentia atzetik barre eiñ da... takian potian agertzen suan andriori be”. (Antonio Izagirre).

8.9.- OGIA zelan egiten zen?

“Leen... Estakitx ondo esangotzuten: euasen ora-maixa esate akon, ora-maixa egurrekua. Alan, aundi bat... Eta, besperatik eukitze eben sati bat lebaduria da urari, estakitx gatzakin, tamañu epelero arte otzen. -Gure amak-eta baekixen-. Da, ura bota ta masia eiñ. Da, ordu batzuetan eoten san tapauta. Gitxi eitxen san da... an ora-maixan. Da, tapauta eoten san. Da gero, eurak jakitze eben sembat demporara...

Olan, mai aundi bat, bota uruna da eskus dana, amasau ondo, formia emon, da pala luse batzuek, egurrakin alde batian sua eiñ eta bestekaldian labia, da labara sartu da... an erretakua a bai naturala!. Oixe!. Da, ori akordatze ata, da ori urte asko dala!.

Ura eta gatza tamañuan artu, masia eiñ urunakin eta gero sertzten euki. Arroto eitxen san asko a, tapauta euki ordu batzuetan da. Da gero, uruna es pegatzeko bota maixan eta ondo amasatze eben gañera e!. A egun bat ero bixan ogi earra eoten san!. A es san gogortzen!. Makilla batek eruate eben aste gustirako be, orrek ogi aundixok. Astian beñ ogitxara. Geu(k) pe besperakua jaten genduan en general, e!. Egunekua barik besperako ogixa.

Ba, eitxen san gañera... gerra aurrian laukua-aundixa esaten gontzan. Pesetia da amabos sentimo balio eban, una kinse-ero, ogi aundi bat. Gero, karutxuaua isaten san... a piskat kategorixakuak eruaten eben: libra biko ogixa. Nik esautu nitxuan orrek bixok: Aundixaua da txikixa.

Eta klaro... orduan kamiñuan be kotxe gitxi pasatzen san. Da, mallabixarrak, danak astuekin, da gu gastiak an egoten giñanian: “Eruan ogixa orreri... bestieri” txa gañera selakua gustatze akon be panaderia jakiñian: Batari surixa. “Etorri da Rosa. Emon gorrixak areri”. Orduan utza lagun ibiltzen giñan. Jente gitxi”. (Luisa Egia)

8.10.- GASTAIA zelan egiten da?

“Gastaia eitxen dok ba... esnia egosi barik. Ardi-esnia egosi barik. Da, ortxe daonian... ogeita-amabost-amasei gradu-ero liarra emote akok, kuajo. Gero, euki ba... berrogei bat minutu-ero an, gogortu arte, osea geldi. Da gogortzen dok. Eta gero, dana apurtu, da bajau, da gero axe moldietan sartu ta presan ipini. Osea mamiña dana kendu... ura... Beera juaten dok mamiña da urak urtetze ok gora. Da, axe mamiña estutu ondo ta moldietan sartu. Da gero, presan ipintzen dok sortzi-bat orduan-ero... guk eukitze juau pisuakin. Da, orduan gelditzen dok... ura dana ataratze ok presan, ba... moldiak suluak akasak. Da, gelditze ok sera... Da gero, gatxa... gatx-uretan euki. Gatx-ura dok ura gatxakin. Ori tamaña arte akok itxuria: arrautza bat bota da ura gatx asko dakanian arrautziak flotera eitxen dok, gora eitxe ok. Da, antxe euki sortzi-bat orduan. Kilo bateko gastaia ba... gatxa artu deixan. Gero sikatu, lantzian beñ buelta emon da...”. (Jose Luis Abarrategi).

8.11.- ILO MUSIKALA

- “Ama!. Gaur eibartarrak-eta daken sosiedadian afarixa dakau”.

- “Bai?. Ni es noya!”

- “Bai, etorri su be!. Danok juateko esan dau da afarixa dakau antxe. Da, oso ondo pasaukou”.

Bueno, jua sian afaltzera. Da, an afaltzen kuadrillian euasela eibartar batek... ser batek, fabrikia dakan batek esa ebales:

- “Bueno... oiñ adelanto aundixak daosak. Oiñ langilliak biar geixau eitzeke ilo musikala ipintze juek fabriketan, da aren saratiakin ero soniduakin ba... langilliak biar asko eitze ok. Erre be gitxiau ta komunera bjaie be gitxiau eitze juek aretxen serak”.

Mirenek esa otzan letxe:

- “Ene! Ilo musikala? Ermuan oiñ eun urte be eon san”.

- “Bueno! Aundixak ikasisues. Onek ermuarrok beti arrokerixak jote itxuek eta!”.

- “Arrokerixak es!. Nere aitzak esate eban. (Nere aitzak eun urte baño geixau ekasen, oiñ bisi isan balitza). Nik gastetan entzuten notzan aitzari esaten, selan... amentxe... Totuanekuak esate otzen. Bisi sian familixa bat. Ortxe, Matxintxikineko tabernia daon atzekaldian... Bisi sian goixan... baña atzekaldian eken tallerra, tallertxo bat. Ontxuan bota eben a obriak eiñ sianian. Ara orduan etortzen sian baserriko mutillak-eta ofisiua ikasten, da sian akabatzailliak. Da, akabatzaillie eitze eben biarra... Porke Totuanekuak esate dotzutena, aitxa sarra-eta neuk pe esautu nitxuan, ortxe tallerrian. Da, etortzen sian baserriko mutillak-eta akabatzen ikastera orra. Da, ama eoten san filarmonikia joten tallerrian. Filarmonikia jote ei eban. Da, egun baten esabiotzen:

- “Se ba, su amen egun gustian filarmonikia joten-da?”.

- “Bai!. Langilliak biar geixau eitzen dau asko be! Filarmonikian saratara geixau eitzen dau asko be!. Da, orregaitxik, eoten nas tirrin-tarran, tirrin-tarran... Ori esta ilo musikala ala?”.

Ilo musikala eun urte baño geixau Ermuan!. Oiñ adelantuak dialakuan oingo gausak... baña Ermuan jente argixa euan!”. (Maria Bengoetxea)

8.12.- GERRATEA

“Gabonetan frentia amentxe eon suan. Frentia isan suan entre Kalamua, baatik nun daon Kalamua, estok?... da gero Kalamuatik Akondia bitxartian. -Or euasen frentian... ba bertan.- Beste baten Arraten. Da Arraten euan Santa Krusen da serian...

Da, gabonetan eon san amistrisio bat, iru egunekua. Eiñ suan bata bestiana jua, da au oneana pasau. Neri akordatze atak ori, selan etorri sian bestekaldekuak txapel gorrixekin-da. Baña es suan onañok (kalerañok) iñor etorri. Bertan, frentian amenguak pasau sitxuan ona, da amenguak fan sitxuan orra. Interkambixau itxuen txapelak, da txapel gorrixekin, akordatze jatak neri, kapitañak selan agertu sian amentxe. Gudarixak sitxuan, txapel gorrixekin interkambixua einda. Orduantxe egunetan kantau itxuen batian kantu bat da bestian... euren kantuak. Kantuak: “Eusko gudariak gara...”, ori gerrako sera isan suan ori... ataratakua. Da, bestiak erderas kantatze juen, bestiak euskeraskorik bapestxuen kantatzen. Bueno!, kantuak asko euasen!, baña geixenak sitxuan reketes...”. (Joseba Idigoras)

1937

8.13.- IRRATIA

“Irratixa Ermuan... orren aitxa... Ermuan bisi da. Nun esangotzut? etxe eder bat da-ta... Plasara juateko eskillarak badaos ba... Ermuan... amen Erdiko Kalian. Alde batian Erreronekua-ero dau (sera txakurterixia) da beste aldian... beste etxia. Ba... axe etxia da Lukren etxia. Ba... arek, an etxian gañian daka... teillatuan daka einda olako... bueno se esangotzut pa... txabola moruko bat... esta? gañian. Da, aren aitxa san, gison argixa san!. Amengotxe kompañiako nausixa san. Trenan nausixa san, kompañiakua... Ba... afisionau san olako gausetara. Da... Urkon, Urkon ipini eban arek. Urkon ipini eban poste bat alambre batzuekin, da bere etxian ipini eban aparato batzuekin estranjerixako saratak-eta... serak entzuten sitxuan. Orduantxe, pentzaisu Ermuan nos Bilbon baño leenau agertu san ori!. Orrek ekarri eban. Da akordatzen nas ni: etortzen sian kampotik gison argiak e! ona, axe entzutera. Da, bedorrek ekan an txabola morukuan ero an teillatu gañian -oiñ be an dau a txabolia. Urrengo plasara-ero soyasenian fijau saixes-. Ba, an ipinitxa ekan beste aparato bat... da andik jaso eitxen eban saratia... entzun eitxen siala estranjerixako gausak-eta. Ortik agertu san Ermuan. Pentzaisu!. Oiñ be ori ortxe da.

Ermua beti isan da olako gausetan aurrerapenak euki ditxuena e!!” (Maria Bengoetxea)

8.14.- OLGETAN

“Guk, olgetan?. Guk amentxe... eskolia suan ori... amentxe... potia ipini, pote-jote esate akona, potia jo. An ipini potia, arrixekin axe joten da... olakoxe serak!.

Beste batzuk, selan esango juat pa, gordetzen. Amen serak... iri-metak eoten sitxuan, garo-

metak. Da, areri apropos sulua eitze akosen gordetzeko. Da, bata bestian atzian fan da... Ja, ja!. Sembat olako? Neska ta mutil e!. Neska ta mutil, e!.

Ortxe ibiltzen giñuasen gu, bateko eskolapian da, besteko bestian da... ero mendira fan maki-
llekin-da. Koipe-burduntzia esate akona. Urdaixa eruan, txarrixa iltzen suan danian-da... axe erre.
Mendi-koipetxu, Mendi-koipetxu-ero esate gontzana. Ori dok, urdaixa eruan bai kuadrillan, neska
da mutil faten giñuasen. Urdai sati bat eruan ogixakin, da sua eiñ, bertan eoten. Da, antxe saltu
serian, antxe ibili!.

Gero beste ser bat euan boletia... ortxe bola-lekua be. Ori famosua suan. Da, txirikillak esate
akona. Olakotxe tamañoko ser bat, palua. Auxe tamañoko morukua. Etxe gustietan eukitzen suan
a!. Da, aren puntatxuan eitze akuan piskat onetara puntatxua, beian ipini eta, jo esteixen emen bes,
emen bes. Jo ta a palokin da sistuan faten suan, da... señek urriñau bota. Da gero neurtu eta a neur-
tzen da... ibiltzen giñuasen... metrorrik es eon, baña makillakin... al dan moruan... sokiakin-da...".
(Pedro Bildosola)

“Intxaurra nues,
Ermuan Bernardo jues.
Mas alla de Kantabria,
esta la Patagonia.
Intxaurra nues,
Ermuan Bernardo jues,
nai dabenak sinistu ta
nai estabenak es!”.(Emilio Areitio)

"Intxaurra nues"

In-txau-rra nues Bernar-do jues ma-sa-lla de Kan-ta-bri-a-ya
pa-ta-go-ni-a in-txau-rra nues Bernar-do jues nai da-ben-ak si-ni-stu-ta
nai es-ta-ben-ak es

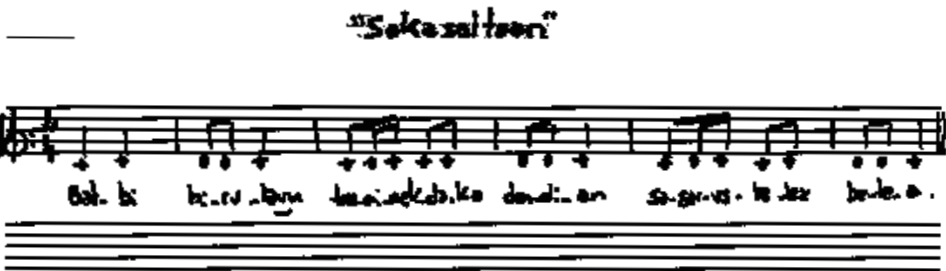
“Guasen gustiok,
guasen gustiok
Siarreko bueltan beera.
Kanta kantari
sartuko gera,
Ermuko siudadera.
Kanta kantari
sartuko gera,
Ermuko siudadera.
Atxo gustiak
urtengo dabe

bentanetatik
kampora.
Esango dabe
amen datosak
Ermuko gaste
soruak!.

Kanta kantari
sartuko gera
Siarreko bueltan beera.
Kanta kantari
sartuko gera
Ermuko siudadera.
Kanta kantari
sartuko gera,
Ermuko siudadera".(Emilio Areitio)

"Bat, bi, iru, lau...
Txomiñek daka dendia
sagar usteles betia".(Maria Bengoetxea)

8.15.- GAZTAINERRE

"Gastañerre eguna isaten san ba... sera... Domingo Santuak isaten sian bueno. Orixe! Domingo Santu eguna (?) san, da gero, a pasatzen sanian urrengo eguna gastañerre eguna isaten san. Gastañak erretzen sian. Orduan, beko sua ta erregaldaria etxe gustietan euan. Gastañak erre ta neska-mutillak, geure gastetasunian-ero... ori sarri eitxen san. Beti eukitzen senduesen bueno... kuadrillako mutillak-ero... etxietan eitxen sian-ero... baserriren batera juaten giñan geu be. Da talo ta esnia, da gastañ erriak. Usadixo aundixa euan amen!.

Animen eguna isaten san, urrengoko eguna isaten san ba gastañerre eguna, da neska-mutillak... bueno sembat bider juaten giñan geu be! Trabakuara ta baserrixetara... esaunak-ero baeosen... esne-duna san etxera-ero... gastañ erriak jatera". (Maria Bengoetxea)

“Ermura etortzen suan Eibartik kuadrilla bat. Da, apartatze juen, arek kuadrillak gastañak erosi-ero, batetik jirau-ero, bertan baserrixan erosi... da erregaldara aundi bat ipintzen suan. Erregaldaria isaten suan olako burdiñasko... txapakin eindako... serekin... da, raaaa!... sua aundixa aspixan. Da, jeneralian eitxen suan afarixa baserrixetan.

Da, Eibartik etortzen sitxuan: baten Errekaldara, bestian Ongaraira, bestian seretara... baserri-xetara. Da, antxe eitxen jitxuen afarixak gastañerre egunian.

Da, gero Eibarren aparte isaten suan beste gastañerre. Da, an be gerra ostian, gerra aurretik ingo itxuen, estok? baña gerra ostian jarraitxu otzen afarixak eitxen. Ermuan es suan gastañerre isaten. Eibarren isaten suan gastanerre. Da, Eibarren eitxen suan beti-beti-beti... baña eibartarrak leen etortzen sitxuan baserrixetara. Da, gero... oiñ estok besterik sertzten: afarixa eiñ da sertu... gastañerre eguna”. (Joseba Idigoras)

8.16.- SANTIAGO ITURRIKO URA

“Gabonetan-da, sembat bider esate genduan!. Amen euan... familixa bat euan or. San Antonion bisi san. Ba... bueno... pobriak-ero, orduan be danekuak euasen. Baña, sian familixa bat... anai-arreba morduak sian da... Bueno... alperrak-ero, lanik es eben eitxen-da. Baña disfrutatze eben asko!. Beti alegre bisi sian!. Alegre beti!. Da, gabonetan-da, arek eitxen sitxuen jaixak. Itzelak eitxen sitxuen gabonetan-da!. Da, kontau eitxe eben. Ni gastia nitzan orduan, baña akordatzen nas esate ebela: “Bueno... gaur gaberako, gaur gaberako dakau leenengo olixu-axia, gero karakolak, gero bakillaua: Nai dabenak saltxa berdian, da nai dabenak frijiduta; da gero kompota (orduan turroirik-eta es euan). Bueno arek... amen inguruko jentia-eta eruete otzesen gausak-eta..., disfrutatze eben asko!.

Es seken dirurik-eta, es eken... baña... “guk estou ardauntan dirurik gastatzen, itturriko ura!”. Au Santixapeko ura, amengo ura, bai... ur ona san!. Da gero, San Palaixon, or be euan ura ona. Da, kampotik-eta etortzen san jentia olan esemia-ero, saldarrak-ero... granuak-eta urtetzen otzesenak orrek ur orrek osatu eitxe ebala esate eben. Da, busti eitxen sitxuen igual ba... trapuak-ero, toalla bat... ero eroser gausa da arekin arpegixa garbitxu-ero, estakitx... orduan baña osatu eitxen siala esate eben.

Or San Antonioko esate dotzutenak, orrek aiñ sian alegriak ese San Antoniotik onañok etortzen sian ura artzera. Santixapeko ura artzera etortze sian. Da, esate eben “Uuuu!... guk estakau dirurik. Dirurik pe estakau, ta ardauntan be estou gastatzen, baña, osasun ona dakau. Santixapeko ura erate dou, da gaixori(k) pe etxaku etortzen!”. Da, alan san”. (Maria Bengoetxea)

8.17.- GABONETAN

“Gabonetan juerga demasa. Eskandalua, saratia etara, saratia etara da etxe gustietan, etxe gustietan karakolak jan da saratia etara. Joe mundiala!. Ero bakillaua jan da, klaro, ba... biba la Pepa!. Wiskixa es suan erango baiña ardauntan morukua-ero... eskillapekua-ero... saraixa-ero...”.(Pedro Bidosola).

“Gabon, gabon eta
erres erres eta
jesus jaio data
jo deigun kisketa” (Mª Ester Olaetxea)

"gabonetan"

ga-bon-ga-bon e-ta e-rres-e-rres e-ta je-sus-ja-i-o da-ta jo-de-i-gun-kis-ke-ta

ka-to .

The image shows a musical score for the song 'gabonetan'. It consists of two staves. The first staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The melody is written in a simple, folk-like style. Below the first staff, the lyrics are written in a phonetic transcription: 'ga-bon-ga-bon e-ta e-rres-e-rres e-ta je-sus-ja-i-o da-ta jo-de-i-gun-kis-ke-ta'. The second staff is a bass clef with a key signature of one sharp and a 2/4 time signature, containing a few notes and a period, with the phonetic transcription 'ka-to .' below it.

8.18.- OLENTZARO

“Ori Olentzero gure demporan esuan eitzen. Esto... karlistako demporan bildurrakin anka eñ juen Frantziara, Ermuan orduko sasoiko pertzonak. Eta... serian... Frantzian euasela, ba Olentzero-ta entzun itxuen bat, bertzolari morukua suan... Sesterua, Gregorio Ormaetxea. Arek ekarri itxuan:

Aren Olentzero,
pipar muturrian,
arrautzatxo biekin,
biar meriendatzeko
botilla arnuakin.

"Olentzero"

a-ren o-len-tze-ro re-pi-pa-r mu-tur-ri-a-n ar-raut-zat-xo bie-kin bi-ar me-ri-en-datz-e-ko bo-ti-l-l-a ar-nu-a-kin.

The image shows a musical score for the song 'Olentzero'. It consists of two staves. The first staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The melody is written in a simple, folk-like style. Below the first staff, the lyrics are written in a phonetic transcription: 'a-ren o-len-tze-ro re-pi-pa-r mu-tur-ri-a-n ar-raut-zat-xo bie-kin bi-ar me-ri-en-datz-e-ko bo-ti-l-l-a ar-nu-a-kin.'. The second staff is a bass clef with a key signature of one sharp and a 2/4 time signature, containing a few notes and a period, with the phonetic transcription 'a-ren o-len-tze-ro re-pi-pa-r mu-tur-ri-a-n ar-raut-zat-xo bie-kin.' below it.

Aretxek esandakua. Gero orrek, kuadrillan bat il eñ jakuen, da axe sala kulpantia-ta... danak libre gelditxu sitxuan, axe il sanian. Aretxek ekarri itxuan ori Olentzero ta ango gausak, kantuak geixau ekarri itxuan arek. Afisiñua juan artarakotxe.

Gero beste kostrumbre bat baeuan: gastiak kuadrillan juntau da aterik ate juatekua:

Napar, Meltxor, Baltasar
Isarren argira.
Sortaldetikan datos
Belengo Urira,

eskeintzen intzentzua,
urria ta mirra
gero salbagille bat
etorriko sana.

Olako morukuak...
Ariñ, ariñ, ariñ...
serura jua nadiñ¹¹¹.(Antonio Izagirre)

"Umiac Aginaldotari"

Handwritten musical score for the song "Umiac Aginaldotari". It consists of three staves of music with lyrics written below the notes. The lyrics are: "Ma per bel-ba-tal-da su i. za-ven-zi-gi ra. sor. tal-de-ki-kan ga-ter-bo. ba-ge-vi-ro. es. kan-tan-ian-ten ter-a v. ri. ga-ge-mi ra ge. no-sal-ba-ki. Re-2 e. ta-n-ko-za az. E. ka-ga-2. sin. de. no-ra-je-2 sin."

"Aginaldo, aginaldo,
Biskaixa da Durango.
Saspi kastaña,
sortzi intxor.
Aingeruak gera.
Serutik gatos.
Poltzia baukau baña
eskian gatos.
Si, si, si...
No, no, no...
Otzara bete solomo.
Aki estamos kuarto,
singo kompañia,
sei letania,
otxo odolostia,
por la Birgen de Maria!"(Agirregomezkorta)

"Aginaldo Aginaldo"

Handwritten musical score for the song "Aginaldo Aginaldo". It consists of four staves of music with lyrics written below the notes. The lyrics are: "Ma per bel-ba-tal-da su i. za-ven-zi-gi ra. sor. tal-de-ki-kan ga-ter-bo. ba-ge-vi-ro. es. kan-tan-ian-ten ter-a v. ri. ga-ge-mi ra ge. no-sal-ba-ki. Re-2 e. ta-n-ko-za az. E. ka-ga-2. sin. de. no-ra-je-2 sin."

¹¹¹Kanta hau estrofa bat besterik ez da, jatorrizko kanta askoz luzeagoa da. Ik. Eraskina: Ezekiel Etxebarria: umiac aginaldotan (239-245.orr).

“Urte barri-barri,
txarri belarri.
Daukanak estaukanari.
Nik estaukat eta neuri
kutxa bete gari”.(Agirregomezkorta)

“Urtebarri eguna
esta egun txarra.
Kortara jausi jaku
gure sabai sarra”. (Agirregomezkorta)

Dantzariak

8.19.- URKORA JOATEKO OHITURA¹

“Mesia eoten san da espatadantzariak pe bai, Ermukuak. Da, gero abadia... gitxitxen jua sanian galdu san orko ser ori.

Da gero, Ermuko Artarra i ero orrek ardua eta txorixuak duan ipintze eban or, Elorreta Goikuan. Ointxe iru urte-ero kendu eben ori.

Ori, urte askuan eon da ori. Oiñ galdu da. Mesia galdu sanian espatadantzariak ta dana galdu sian”.(Felix Ugalde)

¹Urte Barri egunez Urko gailurrera igotzea 1942an, C.D. Eibar elkartean, Migel Etxeberriari eta Juan San Martini bururatu zitzaien eta lehen aldiz 1943ko urtarrilaren 1ean egin zuten, ohitura zahar bihurtuz.

8.20.- SANTA AGEDA

“Santa Agedan kintxuak. Kintxuak jeken eksklusibia orduan, dirua batzeko. Soldau oyasenak afarixa eitxe juen... Santa Ageda kantatze eben. Da, batze eben dirua da...

- “Sembat batu dou?”.

- “Onembeste milla peseta-ero dana dalakua”.

Da, tabernarixa enteratzen suan normalian se diru san, da eitxe jua afarixa justo, axe dirua kobratzeko”. (Migel Yarza)

“Orduan Santa ageda es san oingo moruan. Porke, klaro... orduan errixa txikixa san. Da, Santa Ageda kantatzen san etxe gustietan, etxerik etxe, portal gustietan. Oñ kalia kantatzen da ba... leku batzuetan. Orduan etxerik etxe, danian. Por ejemplo, or... an etxian urtian siar ildakoren bat basan kantatzen san salbia¹¹².

Da gero, baitxa politxa isaten san, neri akordatze atas gure kuadrillako jentienak-eta, ba... soldau jua biar sana... baña erdi-nobixia badaka an etxian, ba... arek kantatzen otzasen bertzuak areri neskiari:

Begira gaos begira,
illunetatik argira.
Etxe onetako neska gastia (estakitx selan san)
mutil gaste badao orreri begira.

Esan guraot... bertzuak kantatzen otzasen... eurak orduantxe asmauta-ero sian.
Piskat takaña basan:”(Agirregomezkorta)

“Atxo mondrongo, mondrongo
ik eston asko emongo.
ik emondako limosnareakin
etxonau asko erango.

Nagusi jauna berori
esta lurrian ageri.
Urrutikan begiratuta
txarri bustana dirudi.

Etxeko andre sabala,
leku oneko alaba.
Birian gatos informaturik,
limosneria serala”. (Irene Aldalur)

“Sentitzen nau sentitzen
Salaberrira pasatzen.
komodatxua sabaldu eta
duru sabal bat artute”.(Agirregomezkorta)

¹¹² Ik. Idatzirik aurkitutako testoak: Etxegiña (195-197.orr).

“Or goixan dau otia.
Auntzak jan dio puntia.
Etxe onetako dama gastiak
komodan dauka dotia”. (Irene Aldalur)

“Sarritan ibiltzen gintzuasen: Dia sinko de febrero, Santa Ageda. Santa Ageda baten bildu... iru-lau urtian be, Eitzan da danian kuadrillian.

Orduko kantuak sitxuan:

Alkate jaunak eondu gera
atzoko arratzaldean.
Libertadia gurekin degu
ibiltzeko bakian.
Bakian gabis bakian,
danok umore onian
Bakian espagabitza barris
sartu kartzela batian.

Gero salbia be bai. Abadiari txa ildakoaren etxietan kantatzen suan”. (Antonio Izagirre).

8.21.- OILAR HARRAPATZEA

“Ollar arrapatzia... ori isate suan Euen-suri egunian. Ba... begixak lotu da segun se edadetakua san: gastetxua basan esebes; baña piskat trampakua basan bueltan eitxe otzen, mariatzeko. Da gero, tamboliñteruak tralalalala, tralalalala... damba ta gastiak:

- “Eskerrera!”.
- “Eskumara!”.

Baña belarrixok da danak tapauta. Ser eiñ estakitxa, batzuk buelta eiñ atzera, leengo lekura eto- rri txa olakotxiak!. Beñ ormia jo biebenian “da!” eltze otzen... aguasillak eltze otzan.

Atzenian, generalian eitxe juen... atzenian ikusten ipini, beia ikusten ipini. Ostantzian, seiñek arrapauko (j)ok pa?. Pertzona nagusixak es, da umiak gitxiu!”. (Antonio Izagirre)

Oilar eguna (Aratosteak)

8.22.- HARTZA EGUNeko KOPLAK

“Ermuan euan... Bueno... Ermua Ermua bakarrik san orduan e!. Gero eñ dia orrek beste danok.

Bueno... ortxe trembide aspixan, or beian bisi sian Olañeta familixa bat. Da, mutil bat tuberkuloso euan. Mutil gaste bat. Da... orduan tuberkulosuak osatzen sian etxian, alimentu aundixa sartu, ta deskasuakin da oyan, da olan. Ba... euan ori mutil gaste bat tuberkuloso. Da, bere lagunak, kuadrillakuak Ermuan pentzau eben dirua batzia arendako, seoser, dirua ataratzeko. Da, pentzau eben ba... seoselan dirua ataratzia pentzau eben. Da, san Jose Ormaetxea. Ori Jose ormaetxea, ori tuberkuloso eon san mutil ori da orrek danok kuadrillakuak sian. Da, ori Jose Ormaetxea... guk amistade aundixa genkan orrek. Neure amak asitxakua san ori, Jose Ormaetxea. Trakeneko baserrixan bisi sian. Da, egun baten etorri san ori nere aitzagana esaten:

- “Gillermo”.- Gillermo ekan isena nere aitzak. Esa otzan.- “Bertzo batzuk-ero atarako oskusus. Pentzau dou rondaia bat-ero, gitarrekin-ero... seoser artza-ero jantzi da dirua batzia orrendako famelixiorrendako.

Da neure aitzak esa otzen:

- “Bueno, atarakotzuras bertzo batzuek”.

Da, arek atara sitxuen orrek Patxi Urkokon bertzuek.

Eurak eñ eben bildotzen narruakin-da alan... artzan ser bat... da beste batzuk gitarria joten da serian ibili sian kalerik kale, Ermuan batu eben dirua. Orduan... bueno, estakitx sembat. Estakitx sembat batu eben, baña milla peseta batu (ba)eben danen artian be, diru asko san orduan!. Da, orduantxe sian orrek bertzuek¹¹³”. (Maria Bengoetxea)

¹¹³ Ik. Idatzirik aurkitutako testuak: Gillermo Bengoetxea (Txindurri) (193-194.or).

EHIZTARIAK

“Egun batian akordau jakun
danok eistara juatia.
Andikan serbait ekartzen basan
gero meriendatzia.

Artu gendusan biriarrua
sosua eta belia
durdula, mingor, eskillasua
okilla, txantxangorria.

Esan genduan Trabakuara juanda
“eran” Sebastianari
gero Ermuan gogos gustiok
egin deigun afari.

Gentosan eta Artetan bera
umores gentosanian
sarata aundi bat batian san
aurreko sastra artian.

Batek oratu sion ankatik
beste bik belarrietatik
txikiak tripa aspitik eta
aundiak lepo-lepotik” (Miren Agirregomezkorta)

"Kamabakale"

The image shows a musical score for the song "Kamabakale". It consists of five staves of music. The lyrics are written below the notes. The lyrics are: "E- san ba- ti- an ak- ordau- jakun dan- ok ei- sta- ra ju- a- ti- a. And- i- kan se- rbait- ekart- zen ba- san ge- ro me- ri- endat- zia. Ar- tu gen- du- san bi- ri- ar- ru- a so- su- a eta be- li- a dur- du- la, min- gor, es- ki- llasua oki- lla, txan- txan- gorri- a. Esan gen- du- an tra- ba- ku- ara ju- an- da 'e- ran' se- ba- stia- nari ge- ro er- mu- an go- gos gu- sti- ok e- gin de- i- gun a- fa- ri. Gen- to- san eta ar- te- tan be- ra u- mo- res gen- to- sa- nian sa- ra- ta au- ndi bat ba- tian san au- rre- ko sa- stra ar- tian. Ba- tek or- a- tu si- on an- ka- tik be- ste bi- k be- lar- ri- etatik txi- ki- ak tri- pa as- pi- tik eta au- ndi- ak le- po- le- po- tik" (Mi- ren A- gi- rre- go- mez- kor- ta)

“Elorriotik etorri jakun
mutil bat kuriosua.
Artz jantxita amen daukau
Pepito ingeltzerua.
“Maria no kiero
Maria no kiero
Batzen badou
erangou gero” (Irene Aldalur)

Hartza eguna: Aratosteak 1934

Zutik: Pedro Amillategi, Ildefonso Landa, Tio Zacarias, Honorato Olañeta (Hartza), Segundo Goitandia, Ibarrola, Julian Agirregomezkorta (Inbirri), Luis Urreta, Angel Ziarsolo.
Makurtirik: Luis Araistegi, Jesus Arzuaga, Juanito Ibarra, “Benancio” Eibarkoa, “Pintor” Eibarkoa, Vicente Izarra.

8.23.- SABADO DE GLORIA

“Orretan beste jai bat eitxen suan... alan dirua batzen: Sabado de Gloria es?. Ur bereinkatua da suakin. Ur bereinkatua-ta elixan barristen dabenian, an ontxixetan ur-bereinkatu barrixa ipintzeko, bereinkatzen sanian juaten san pitxarrakin da artze eban... da sua, sua gitxiau igual, elixako sua. Da, ura eta sua etxietara partitzen, ur bereinkatu da... an be seoser emote eben... pagia...”. (Migel Yarza)

“Sua... satitxo bat artu ta ekonomikara botatzen san”. (Agurme Agirregomezkorta)

“Orduan... ori etxata aimbete akordatzen: “Sabado de Gloria”. Orduan bai... orduan isaten san, gu gastiak giñenian, elispian sua da ura: ur bereinkatua da su bereinkatua. Da ibiltzen giñan etxerik etxe, aber bateron bat(ek) txakur aundi bat-ero... dirua emote eban, sua artuta. Da, sua baiño geixau ur bereinkatua. Gastatzen jakunian estasiñoko iturririxan bete atzera, botillia ero pitxarra da, atzera etxietara. Batzuek igual atia es oskuen sabaltzen, baña asko bai ur bereinkatua artzeko. Ori kostrumbre ori euan”. (Luisa Egia)

8.24.- SAN JUANAK

“San Juan suak eitxen sian barrixuetan. Amen, korpusti eguna isaten san, da botatzen san... prosesifua eoten san.

Da... ixak esate akon bedarra, kalietan... dana botatzen san bedarra. Prosesifua pasatzen san

lekuan, danian, bakoitxak bere barrixuan bedarrak-da... kaliau botatzen sian... Da gero larrosa gorrixak-eta gañian. Gero, a prosesinua pasatzen sanian amengo kalekuak, (Irulitxa san au kaliau. Barrio Irulita) da Irulitakuak, amenguak amen botatzen sian..., amen partian botatzen sian belar gustiak batu eitzen sitxuen. Gero, or San Antonion... Oiñ be badao taller bat, Estakisu? sera... panaderixa alde batian da bestekaldian tallerra... Antxe ostekaldian arek belar gustiak batu ta lagatzen sitxuen, an pillauta. Bai, pillau eitzen sian arek belar gustiak. Da, gero San Juanak isaten sian ense-gida, andik amabos egunera-ero. Da, San Juan besperan or arek suak eitzen sian.

Oiñ be eitzen da, baña leen entusiasmo geixaukin eitzen san. Pasku egunian aberri eguna isaten san, aberri besperan... ikusitxa gaos gu urte baten, gabian juañ giñan orra Muñusgurenera gau baten... da san ikustekua!. Muñusgurenetik ikusten sian Euarbitzan, Durango aldian... da danian suak. Mendi punta gustietan suak. Axe san gausa ederra!". (Maria Bengoetxea)

“San Juan, San Juan
Bagillian
Abadia ta frailia
aserratu sian.
Besterik es eben eiten.
Juan sian ortura
sobratan.
Sobrian onduan batana.
Auxe da gure lastana.
Sorgiñak erre,
lapurrak artu,
artua ta garixa
ondo bereinkatu!” (Trinidad Totorikaguena)

"San Juanak"

The image shows a musical score for the song "San Juanak". It consists of four staves of music. The first three staves are vocal lines with lyrics written below them. The lyrics are: "San Juan, San Juan bagillian / Abadia ta frailia aserratu sian / Besterik es eben eiten / Juan sian ortura / Sobratan / Sobrian onduan batana / Auxe da gure lastana / Sorgiñak erre, / lapurrak artu, / artua ta garixa / ondo bereinkatu!". The fourth staff is a piano accompaniment line. The music is written in a traditional style with a key signature of one flat and a common time signature.

“San Juanak, Sallabentera!. Sallabenten San Juan egunian eitzen suan... sobrak bederinkatzen sitxuan, sobrak. Ordun gradia suan ba guretzako!. Sallabenteko mesia eoten basan... sera isaten suan... eskolara juañ biar isaten dana, asteguna isaten suan. Ara mesetara juateko sobria ipintze

oskuen: arto landaria da lorak, keixak (ori, etxian eoten sitxuan keixak), da gero andik onuntzian, bedereinkatzen sianian ba... arek... e... sobria eruate ebanak jateko, entenditzen dok?. Ba... olako-txe serak, ba... Sallabentera juatia grandia suan!”. (Gregorio Mugerza)

“San Juanetan eitxen san... e suak eitxen sian, aurrerako urteko sobrak bereinkatzen sian mesan, San Juan mesan, da gero arek gorde eitxen sian. Da, urrengo urtian, basotik ekartzen gendusen larrak eta arbola sarrak-ero, topatzen genduan sera... da gero, ara gañera bota serak... sobrak esate otzen (lora sikuak) da erre.

Sobrak lorak sian da bereinkatzen sana: kipulia, berakatza, keixak eta euan frutia... ta dana. Txorta bat eiñ, lotu arekin da bereinkatu eitxen san, da gero arek urrengo urterako gorde eitxen sian. Da gero, suak eitxen sian, da bota arek gañera da se kantatzen genduan?...”.(Iginia Ormaetxea)

“San Juan, San Juan.
Arrautza bi kolkuan,
Beste bi altzuan.
Artua ta garixa
gorde, gorde.
sorgiñak eta lapurrak
erre, erre.
Gora San Juan”.(Mª Ester Olaetxea)

8.25.- ZEZENEN EGUNA

“Jaixak Ermuan olan... asko isaten sian: gastañerre eguna, Santixauak eta Sesenen eguna.

Ssenen eguna isaten san ba... Santixauak, gero Santana da... urrengo egunera Sesenen eguna isaten san. Orduan be kostrumbria euan: orduan, oiñ etxiak einda daos baña, or kalian, Inaxio Olañeta kalian errekoa euan, goitxik eta beerañok. Da, Sesenen egunian tortillak eiñ da... bueno!... ara erre kara tortillekin da buenooo!... sembat abesti eder!. Gero, aureskua. Aureskua kalerik kale... orduan pelotarixak-eta!... morduak euasen Ermuan pelotarixak!, eta praka surixekin pelotarixak da aureskua... labareruetan, igual garbitzen euasen andrak... orduan labaderuetara juaten sian da euasen lekutik, labarerotik artu ta (a)tara eitxen sitxuen. Amentxe beian labarerua euan, da ortik andrak atara eitxen sitxuen... da bueno... kalerik kale aureskuan... gero plasan dantzan-da...

Ermua umoretxua isan da beti. Olako gausak... kostrumbre sano asko euasen e!”. (Maria Bengoetxea)

8.26.- ERMUKO JAIK

Ermuko jaixak?, ba politxak. Baña gausa bat pasatze suan: Ermuko jaixak... Ermuko jaixetan esuan eoten dirurik. Ba, generalian kasi diru gustia bandiak eruete jua. Bandia isate suan sertze ebana. Da, eiñ biar suan ba... bandarik barik etxuan balixo eser errixak. Da, bandiakin serten suan, eruaten jua ixa presupuesto gustia. Ermuan sembat milla pesetetan isango sitxuan ba?. Len bandiari sembat pagauko otzen ba? Orduan be demporan... sergaitxik akordatze atak gañera Ermuan bandia sortu suan ba... oiñ dala irurogei ta amabos urte-ero. Baiña, ostantzian, txistu da damboriñakin. Jaixak politxak!. Erromerixak eitxen sitxuan. Da askenengo eguna isaten suan politxena. Leenengua isate suan geixen be elixiak ipintzen jua.

Jaixak isate suan ogeitalau besperia, ogeitabos, ogeitasei ta ogeitasapi da akabo, ortxe gelditzen suan. Gero San Inaxio eguna. San Inaxio selan isan san Gipuskuakua a be xelebrau eitxe suan, baiña gero andik aste betera isaten sitxuan baserritxarren eguna.

Iru egun isaten sitxuan Santixauak, 24, 25, 26 y 27. 26 suan San Pelaixo, da San Pelaixo selan... es!, el 26 Santana. Ba Santana isaten suan ba... serakin da pausuekin eitxen suan. Baiña, orrek 25, 26 y 27. 27 isaten suan Sesenen eguna. A isaten suan sagrau!. Aretxek jitxuan aurrekua, txistua, gausa gustiak. Da lege isaten suan gañera bastante politxa!. Orretxek irurok. Gero isaten suan San Inaxio. El dia 31, da treintaiunuan isaten suan... egun bat bakarrik isaten suan, baiña Ermuan esuan isaten esebe. Askoitixan eser isaten suan. Baña San Inaxio eguna jai aundixa isaten san. Jai isaten suan da akabo!. Jaixa.

Da gero urrengo astian, urrengo domekan, leenengo domekan, abustuan leenengo domekan isaten suan baserritxarren eguna. Egoten sitxuan iru eguneko probak.

Baserritxarren eguna isaten suan ba... eurak asmatze juen probia, kamptik ekartze itxuen. Ekartze itxuen ba geixen be ausunak. Es itxuan isaten aitziaña oingo moruan fulano eta mengano eta sutano, es!. Ekartzen jitxuen ba, batian Usebio Ureta, Uretakua isaten suan, onek sitxuan serekua onak Elorretakuak, onak. Ongaraiakuak onak. Da egote sitxuan domekan, egun bat ero bi isaten suan proba eguna. Ero egun baten etxakixat selan isaten san proba eguna. Isaten sitxuan bos-sei proba. Iños ekartzen sitxuan Mallabitxik. Da iños ekartzen sitxuan Eibartik. Eitxe sitxuan sei-bat proba. Goixetik isaten sitxuan iru da arratzaldian beste iru. Iri-probak. Da, etortzen suan bastante onak e!. Amen suan proba geixenetan gure demporan onena: Kondia. Eitzako kondia, sarra. (...) (Joseba Idigoras)

8.27.- SAN LORENZOAK

“Sallabenteko jaixak... gurera etortze sian kombidauak, gure aitxan-da anaiak, tiuak-eta... Sallabentera. Sallabenten ermitxian eoten san mesia goixian. Tamboliña etortze san, Ermuko tamboliña. Da an, serian... Sallabenteko arbolan, arbola gañian, antxe alluntamientuak eitxe eban baskarixa. Ostantzian, afarixa.

Illuntzian Eibartik-eta jente asko etortze san e!. Eibartik Salorensora... da gero illuntzian filarmonikia-eta eoten san. Sallabenteko serian... selaixan bat; da bestia, serian... arbola-da bitxartian, sera euan an... bolatokixa antxe, da kamiñuan be bai! kamiñuan jentia dantzan!. Automobil gitxi pasatzen san. Lantzian beiñ bat pasatzen san, apartau ta kitto”. (Leonzia Areitio).

Benta (1935.ean errepeidea zabaltzeko bota zen).
Zugaitz ganean ezkerretik eskumara: Luki Lizaso, Dioni eta Jesusa Ardanza.
Zuhaitz azpian: Andresa Ardanza.

“...da Salorensuetan etortzen sianian... a arbolia, klaro suk es sendun esautuko... da arbola gañera selako subixa!. Dana sertuta!, pisua... tablak da ondo ipintxa e!. Subi ederra e!. Da, gero an mai aundixa, mai rektangular aundi bat. Da, goixan dana, arbola goixan, banderatzuekin da ipinitxa e!... Da, an Saldibarko da Ermuko alluntamientuak Salorenso egunian baskaldu da afaldu eitxe eben. Pentzaisu selako arbolia san!. Arbola gañian e!. Ederra san a!. Dana banderatzuekin ipintzen san. Da, dana, arbolia dana ojas beteta, buenoo...!. Ondo serrauta...e!, ondo serrauta. Da, selako sati aundixa bueltia!. Tamboliña ta txistua jo antxe da bestiak dantzan beian!

(...) Ermutik etortzen san jente asko. Suen amama-ta bisi sian artan, or bentan goixan e... ori eiñ baño len, or terrenua euan. Terreno aundi bat da etxerik barik. Etxia eiñ aurretik... da kamiñuan. Autuak sembat pa orduan?... Da, musikia. Ermuko bandia etortzen san ona. Ermuko bandia!. Etortze san illuntzian da, kamiñuan dantzan. Da, jentia antxe... antxe, plasa moruan antxe. Bueno... da jente asko etortze san gero!. Ermua gustia etortze san. Eibartik pe bai etortze sian!. Eske... leengo erromerixa, komparaisu: Aitixoko erromerixa-ta, se jente!. Se jente!... baña oiñ beti daos jaixak, oiñ estau erromerixarik. Oiñ estau... Bateko Amañakua dala, besteko Santixau kaleko dala, besteko Sampelaixokua dala... oiñ beti daos jaixak”.(Jesusa Ardanza)

“Gero, bentia... Tabernia, Isabel pelukeria eta suek... badakasue etxia. An... sera euan tabernia. A bentia san. Da gero, suen aitxixak eiñ eban aldamenian barrixa, a bota ebenian. An tabernian ekan arbola bat!. Ori apuntauta dakasu or, esta?. An ser batekin, pasillo bat egurreskuakin, da gero, arbola gañian gausa biribil bat ekan da... gausa earra!. Ondarruatik etortzen sian arrantzaliak. Da an, meriendixak eitxe sitxuen, da kantatzen sitxuen euskal kantak, da gu aspixan eoten giñuasen”.(Esteban Agirre).

8.28.- EZKONTZAK

“Ori baserrixetan isate san. Ori baserrixetan isate san... arriua esate akon. Eruate eben... isanda nao neu be olako eskontzetan. Sera... iri-parejiakin, burdixan faten san, da an ipintze itxuen arrioko gausak. Segun se eruate eben... igual kuarto bat ero... igual mallorasko etxe batera eskontzen sanian, ba eruate eben an arriuan erropak-eta, sobrekamak-eta bistan... puntillak-ero baekesen. Sembat eta mallorasko aundixaua ba... arriua aundixau isaten san.

Da txintxarrixa, da txintxarrixa esate akon. Ipintze akon karruari. Tirrii... saratia!. Da serak pe, onek, iri-parejiak pe kampaiaik tilin-talan!, tilin-talan! ipintze san an txintxiliska ... eruate sitxuen. Txintxarrixa ori san.

Da, sembat eta mallorasko aundixaua ba... orduan ser aundixaua isaten san. Baitxa esate eben euan mallorasko etxe aundi baten... seme bat eskontzeko euanian ba... orduan baserrixetan apartau eitxen san. “An be badau neska gaste bat, eta bestian be bai”, da gurasuak euren semiandako etxera ekartzeko, andra gastia etxera ekartzeko, nai isate eben jakin sembat dote dakan ero selakua dan. Da, baserri baten, or Markiñan esate eben, serak siala... mallorasko aundixak siala, ta aitxak esa ebala:

- “Bueno, guk dotiari begiratu barik nai dou baserrirako emakume fiña dana. Da, onen lekutan be badao emakume bat sasoi onekua da neska ederra, da egun baten kombidau eingou afaltzen etortzeko”.

Da kombidau eben baserriko neska bat afaltzen etortzeko. Afaldu da gastaia etara eben da neskiak esa otzen:

- “Es, neri gastairik etxata gustatzen”.- Esa eban, da es eban jan.

Da juan sanian aitxak esa eban:

- “Es!. Au, gastairik gustau etxakon emakumia esta baserrirako ona. Au es!, es!, es!... Etxaku gustau!”.

Da, gero pentzau eben “bueno, urregoko jaixan, onen lekutan be badau neskia da axe kombidakou”. Da, a etorri san. A kombidau eben. Da gastaiori ekarri eben, da arek artu kutxillua da gastaiorri asala kentzeko lodi-lodi-lodi kendu otzan, da aitxak esa eban:

- “Au bes!. Au bastua da. Onek gastaia jaten estaki!”.

Bueno irugarrenian Arrate balleko neska bat. Da, bueno es sian malloraskuak, baiña...

- “Axe ekarrizou, oiñ a ber...”.

Da ekarri eben. Da, neska politxa. Da, gastaia atara ebanian asala mee-mee-mee-mee kendu otzan, fiñ-fiñ.

- “Au bai au!. Au bai neska!”.

Alan apartau eben mallorasko etxerako neskia.

Orrek esaerok basian!.

Bueno... baserrixetan da mallorasko etxietan. Neu be gerra demboran, ortxe... Gerian eon nitzan, nik josten eitxen neban baserri baten, arriua preparatzen. Selako isarak! eta selako gausak arriua preparatzen!.

Selako janarixak orduan! baserrixetan. Etxian eitxen san generalian, baña txaal bat-ero beti eukitze eben prest. Etxian iltze eben txaala, gero janarixak eitxeko. Da iru egunian-ero eoten sian. Arek bodak iru egunekuak-eta isaten sian!.

Ekarte eben an da amen, ba euasen andrak dedikatzen ebenak, kosineriak sianak, da ekartzeko eben kosineriori etxera. Da, bueno... ango janarixak!.

Leenengo lapiku aundixetan salda ederra eiñ, da txorixua eitxeko saldia. Etxian labako suan

orduan eitxen sian. Etxian eitxen san ogixa be. Mallorasko aundixa sian etxietan bueno... selako bodak eitxen sian!... itzelak!

Filarmonikia ta panderua-ta ... asko... itzelesko bodak!. neu isanda nau eta. Iru eguneko bodak isaten sian. Es sian orduan juaten oiñ juaten dan moruan kampora-ta. Etxian eitxen san dana”. (Maria Bengoetxea)

8.29.- ENTIERRO BAZKARIAK

“Leen entierro eitxen san egunian be eitxen san sekulako baskaixa, tabernan sartu ta moskor-moskor einda jentia”. (Juanita Ormaetxea)

“Bersuetan etxera, da kantuan etxera... da ildakuak kontu ederra. Au ona be!. Selako legiak eua-sen!.

Familixan pertzona bat il, amen inguruetan sekula kalera etortzen es sianak, danak kalera!, bas-kailtzera!.

Da baskailtzen, igual eun lagun, Erreronian-da: beee!... Kalian es aimbeste!. Amen sekula kale-
ra etorri txa... ba... mesetara bai, mesetara... jentia bai, baña, ostian, esebes. Orduan entieruan... me
kago en la letxe!. Bueno... entieruan jan da eran eiñ aren kontura. Kantuan earto eiñ... bersuetan-
da... alako baten etxera.

Da bestiak... illekua falta, illekua falta. Entierua pagau biar orduan e gañera!. Segun entierro:
primera, seguna i tercera... abadiak pe kobratzen juan orduan, joder!... Segun se kategorixa dakan
norberan etxiak, ero al daben, a entierua pagau arek... da tabernako kontu gustia e!”. (Pedro
Bildosola)

8.30.- SORGINAK

“Sorgiñen berba bai, ikusi es. Sorgiñak gausa oker bat. Gausa bat norbera biurtzekua, eo umia
biurtzekua, eo arrapau eitxe (d)abela. Se esa gura juat pa?. Esate eben moruan: jitanuak eruango
abe! eo, motxaiak eruango abe! esatia morukua. “Motxaiak eruango abe” esatia dok bildurre emo-
teko serari...”. (Pedro Bildosola)

“Sorgiñik estau. Es, es, es. Pertzona txarrak pai. Sorgiñik estau. Ipoiñak dia orrek.

Sorgiñak dia, geuri ei oskuena iñois: ardixak... geu aurrian esta?, ardixak aurrian, ardi kuadri-
llia aurrian... da aixia asten san. Aixia da bruummm!!... Auxe trumboia moruko saratia. Da, ardi
danak sustatzen sian. Da, pillau eitxen sian arrixetara da, ero ara pillora, orra pillatzen selan dian.
Baña... bape estaosenik. Sorgiñik estau. Sorgiñak dia... orretxek aixiok-eta. Orretxek dia eurok...
pentzau orretxek diala.

Aixia. Aixi okerra. Aixiak in eonda gaos, neu da beste bat Arraten da Santakrusko ermitxian onduan, bestekaldetik, arri baten onduan jarritxa geunden laguna da bixok... eta ardixak bruummm!... da sustau sian, da danak pillau sian batan bestiana da... drum!, drum!, drum!, drum!, drum!... “Ene au don aixia!” esate genduan. Da, urrenguan amari esa bi(n)otzan:

- “Ama, ardixak pe sintxal ikusi ditxut. Alkarren onduan sustauta eon dia, bilddurtuta-ta!”.

- “Seuek nun eon sara, ba?”.

- “Gu Amañeko paguan onduan”.

- “Baña... orrek saratiak daudenian, sorgiñak... bakian eoten da etzinda. Es gorputzik gora jaso!. Gora jasoisu aixiak erabilli eitxen dau. Ortxe aixiok erabiltzen dabenian ortxe dia sorgiñak!. Seuek etzinik eon lekuan eon beti!” esate eban”. (Dominga Narbaiza)

“Amotoko Ama, oiñ be ama da baña... Amotoko ama, ori be sorgiña be ibiltzen sana kampuan, gabian-da, sorgiña moruan airian ibiltzen san a. Ori be ikusi eitxe eben. Andraskua ei da sorgiñori. Ori... gure... nere gison difuntuak pe ikusi ei eban ori Amotoko señoiaori. Uretan, bere etxera dator da a kaletik... olan urruñetik, esta? andrasko bat serian. Da, ser ete san a? da Amotoko mendirañok... mendira ei san. Da Amotoko señoia ikusi ebalat eta ausuak begira andrasko bat ikusi ei eben Amotoko mendira sartzen. Da, oixe isan da Amotoko señoia ori. Baña, orduan... Amotoko señoia be... argi esaoskun amak eta:

- “Ixilik ume!, ixilik!. Estitxuk arek... sorgiñak eta!”.

- “Se dia ba... arek ega aundia-eta?”.

- “Arek sorgiñan aixia eukitze juek da... a aixia dok sorgiña”.

Axe salakuan...”. (Dominga Narbaiza).

“Gure tiak esate seban beñ, or... errotara-ero juaten sala urunetan, gabian, illunduta etorri sala. Da, astua, esta? aurrian. Da es fan gura astua!. Arre ta arre! ta es fan gura!. Tiak sorgiña euala antxe eta laga astuori antxe... eta pentzaisu or, etorri san bidetik atzeko goiko puntarañok juan gabian, da andik siar bakar-bakarrik etorri ei san etxera. Astuak fan gura es!, itxuria, sorgiñori aurrian ekalako. Bai!”. (Juanita Ormaetxea)

“Esaeriak pe basitxuan, Amotoko señoia-eta esate itxuen. Amotoko señoia leen amen esaria suan. Suakin faten sala airian batetik pestera Amotoko señoia. Esanak!”. (Jose Mª Zendoia).

“Erregen errege
Mari montaña.
Saspi intxaurra
da sortxi kastaña
aren gañian
lau sagar,
nik altzua
sabal-sabal”. (Irene Aldalur)

“Gure aitzak esate eban, gure aitxa salaua san da:

- “Aixola-errek, Eitzatik Elgetara birian da... sorgiñak urtetze ebela, sorgiñak urtetze ebela!”.

- “Da, bai?”- batek esa ebales.- “Laster kenduko juau ba... ori sorgiñori!”.

Arbola gañian eon sorgiña.

- “Juan sonan bat pistoliakin da geixau etxonan agertu sorgiñori. Pistolia agertu sanian sorgiñik pes”.- Ori aitzari dakat entzunda, Aixola errekan”. (Luisa Egia)

8.31.- PERNANDO AMEZKETAKUA

“Ba amen, Bariñan, badakisu nun daon ori, Markiña aldian dau Bariña. Or dana baserrixa dau ta, leen isaten san... semiak euasen baserrixan seme nagusixa isaten san malloraskua, ero etxera eskontzen sana, da bestiak lanera urten biar isaten eben ero orduantxe sian... juaten san artzain ero ardi sain Nebarara, ero or siar juaten sian. Seme nagusixa eskondu sanian etxera ba aitzitxak esan biotzan:

- “I juan biais, orra ardi saiñ”.

- “Bai selan juango nas da?”.

- “Bai, nere anaixa bat alantxe juan suan da... urte morduak jarioak ak, baña ondiok bisi dok, da arek dirututa euala bere kontura ekasela esate eban ardi morduak eta ondo. Aretxeri eskribidu eingotzau ta”.

...Da, bueno orretan asi sian. Andik demporaldi batera arek artu eban aitzitxan kartiori, anai-xiak, ta bialdu otzasen esaten preparau ebala dana, bere biagia, da bialtze otzasela dokumentu gustiak ta ser gustiak... ba juan deiñ ara, da andik, berak abisau ebanetik illabetera ero illabete ta erdira barkua ekala Bilbon, ta ipintze otzasen, bialtze otzasen pagauta danak, aitzitxan orren anaixa orrek dana pagauta barkuan juan deiñ Ameriketara. Da bueno, preparau eben biagiori. Da, urten bia(e)banian, Bilbora urten biaeban da urten biaebanian ba... aitzitxak emon ei otzan eun dukat. Orduan san dirua!, eun dukat... urria san. Ontxe bosteun pesetakua esate akon moruku diru bat. Da, aitzitxak esa ebales:

- “Bueno au emoten duat neuk ara juaten asenian lanian asi baño lenau premiña badok gasta-tzeko, da bestela gorde”- Berak pe olan gordeta ekala orrek, bedorren anaixak, Ameriketatik etorri san baten selan erregalau otzan aitzitxari ori eun dukat ta gordeta ekala da emon otzan lobi orreri ori, da esan otzan:

- “Premiña badosu gastau da espadosu gorde. Oiñ estosu biar dirurik, pagauta dakasus danak, biage gustia, da trakil soyas. Su(k) gorde ori, an Ameriketan-ta... ero osaba topau arte, ero premiña badosu ba... antxe gastau”.

Bueno juan san da. Bilbon arratzaldeko sei txa erdixetan ero ekan barkua da pentzau eban:

- “Arratzaldeko sei txa erdixetan-ero barkuan sartu ta or afariripes oste emongo da, urrengo goi-xerarte jan barik egoteko be, ekarri banu bokadillo bat ero baña eser es nekien da!”.

Ontxe, bertan portuan Bilbon tabernatxo bat ei euan da kantina bat, fan san araxe kantinara ta esan biotzen... sera:

- “Al bada arrautza frijidu bi ipinikostasus, ortxe barkuan noya ta”.

- “Ene ba estau dempora asko... ta bueno jateko demporia ba... ipinikotzut”.

Ta ipiniotzesen. Ta, arrautzak jaten euala ba... barkuorrek euki otzan orduan, sera kampa bat jaten ei eban.

- “Ene, lenengo kampaia isan da iru kampa jaten ditxu ta”.

Bueno jan sitxuan arrautzok ta kapaiori joten ta esaotzan, es ekan beste axe diru ori ta an esaotzen.

- “Ene, oiñ orren diruan bueltarik estakau amen da, bueno suas, suas barkuak urten eingo dau-ta!, suas ta bueltan satosenian pagaukotzus arrautzok”.

Es otzesen kobrau ta juan san. Ta, an urte batzuk ein ta etorri sanian beti eukitzen eban goguan: “araxe juaten nasenian aretxek arrautza prijiduak pagau biditxut”. Bueno ba... urte mordo bat eiñ an ta etorri san. Amabi urte-ero esate eben eiñ sitxuala. Ta, etorri san etxera, da aitxitxe ilde eguan. Baiña bere aitxa-ta... anaixa-ta bisi siran baserrixan. Esan biotzan anaixari berak:

- “Egun baten juan biar nas arexen portuan arrautza frijidu bi jan nitxuan antxe ta angoari es nitxuan pagau, ta ontxe fan biar nas aretxek pagatzera”.

- “Bai juango gaitxuk egun baten!”.

Ta alan juan ei sian. Da, esan biotzan:

- “Ba... oiñ dala onembeste dempora nik amentxe arrautza prijidu bi jan nitxuan, juan nitzanian Ameriketara. Ba, aretxek ordaintzera nator da”.

Neska gaste bat ei euan.

- “Bai!, nere aita il san. Baña sarri esate eban Ameriketara juan san batek arrautza prijidu bi jan sitxuala amen, da esa ebalu bueltan etortze danian orrek pagauko sitxuala. Sarri esate eban!”.

- “Bueno ba sembat dia?”.

- “Bueno ba, oiñ ba, estakiu sembaten isango sian ero. Bueno etorri gañeko egun baten, nere anaixa sarra da amen ibiltzen dana ta oiñ estau, ta pagaukosus”.

Olan etorri sian da andik amabos bat egun-ero pasau, ta barriro juan sian da esan biotzan.

- “Da jakin dosus sembat dan-ero?, ordaintzera etorri nas da”.

- “Bai ipinitxa daka nere anaixak kontua”.

Da ipini otzen ikagarrisko kontua. Arek arrautza prijiduak, arek jan espasitxuan eingo sitxuen txixak, ta txixak pe olluak eta... bueno Ameriketatik ekarri sitxuen diruak pe gitxi ei sian arek pagatzeko!. Ta, estutu san. ”Ontxe pasau jata baltza!, borontate ones juan pagatzera ta ene! kontu au ipini”. Ta triste ebillen ta ausoko batek esa otzan:

- “Ser pasatze ak? triste ikuste aut ta!”.

- “Bai, ba auxe kontuau ipini doste, ta ontxe artu dot agiri bat esaten juaten espanas ogei ta lau ordu baiño len pagatzera ba... juisiua ipintze dostela. Arrautzak jan ta pagau barik nekaselako ta Bilbon onen egunetan, eguerdiko amabixetan juisiua ipini oste. Ta, oiñ juisiuan sain nao. Araxe goyas da ontxe nabil abogau bat ero defensore bat topatzen ba... ori-ta.

- “Eon ari trankil!” -esotzan-,” Nik topaukouat defensoria!” -esaotzan lagunorrek, baserriko orrek ta.

- “I amabixetan ba... juan!, lagunduko jua anai sarrak eta. Juan juisiora!, ta etorriko nok neu, etorriko nok defensoriakin. Neu juango nok”.

Amabixak sian, allegau san egun ori, da juan san. Amabixetan prestatu bia san juisiorako da... juesak esa ebales.

- “Bueno seren sain gaos da?”.

Anaixak esa otzan.

- “Eske, defensoria da etortzeko ta sain gaos. Itxaisu momentu baten”.

Da alako baten, bueno... amabixak jota. Amabixak eta amar-ero be basian da alako baten or datok defensoriori bere lagun orrekin, da juesak esabiotzan:

- “Bueno selan baiña, esanbiostasus, suk estosu jakin amabixetan dana juisiua ta?”.

- “Bai, arrasoi dakasu baiña neu(k) pe baskaldu barik etortzerik estot nai isan”.- Ta san Fernando Amesketakua, da- ”Neu(k) pe baskaldu barik estot nai isan etortzia, da babarrun batzuk ero platerkara bat atara dostas nere emastiak jateko ta aa! ... prisaka dana be esin jan!. Da, pentzau

dot onek alperrik galtzia be penia da, ta baratza ero ortua etxe onduan dakau ta araxe juan nas arek eraitzera -esan biotzan- babak eraitzera”.

Juesak maixa olan, eurak joten daben moruan jo ei eban.

- “Baña su gisona... su selan etorri sara defenza? tontua sara ala?” -esan biotzan - “Selan pensatzen dosu suk egositxako babarrunak erneko dienik?”.

- “Arrasoia dakasu, da arek prijidutako arrautzak eingo eben txitxak?”.

Ta irabasi eban juisioa”.

(Maria Bengoetxea)

8.32.- PERNANDO AMEZKETAKOA:

“Egun baten akordatze atak... batek urte juan, serera moskortuta, da moskortuta kalia badabik eta etorri akok aguasilla eta:

- “Se pasatze ak?”- esa otzan da.

- “Durua galdu (j)ata”.-

- “Durua galdu ak?”.-

- “Bai”.- Durua suan orduan ba, diru aundixa.- “Da duroa galdu jata eta”.

- “Durua galdu ak?”.

- “Bai!”.

- “Bueno!”.

Juan dok ayuntamientora aguasillori. Ekarri ok linterna aundi bat da eki otzak sertzen, linterniakin topatzen ta.

- “I, amen estok durorik eta!. Nun galdu ak pa ta?”.

- “Galdu, an ei atak, baña an sekula argirik estok eon, da amen ba selan bombillia daon!”.

“Da gero eldu sanian, akabau suan duro onena akabau juen. Da, juan suan da... lurrian buelta-ka katuen moruan arutzatxuau.

- “Se Fernando, oiñ be durua galdu ak ala?”.- esa otzan aguasillak.

- “Es, ekilibrixua galdu ata!”.

(Joseba Idigoras)

8.33.- JAUNARTZEA

“Lenau txartela¹¹⁴ isaten san. Jaunartzia isaten san, paskuakua eitxen sanian, Jaunartzia isaten san paskuatan. Da, len-len gu gastiak giñenian be ba... Jaun artzeko, paskuetarako txartela, olako tarjetatxo bat isaten san. Tarjeta berdetxo bat isaten san, elixiak emote ebana. Baña txartela artzera juan eiñ biar isaten san. Elixiak Aste-Santu aurreko egunetan iragarri-ero deitxe eban esaten selan

¹¹⁴ Ik. Eraskina: Ezekiel Etxebarria: Ermuraco egiñ ciran chartelak (235.or).

txartela artzera juateko, da amaiketatik ta amabixetara eongo siala sakristian. Eote(n) san abadia, baña juaten sanari ba... seoser doktriña preguntatze otzan. Ser esan ta emote eban txartelori.

Batena, baserrixan, amak esan biotzan semiari:

- “Bueno, ba gaur be esan dau”.- Mesatik etxera juan sanian.- “Esan dau apaixak an eongo dala, oingo asteko egun gustietan amaiketatik amabixetara, ta txartela artzera juan biar sara”.

- “Bai!... Juango nas, juango nas...”.

Egun baten esan biotzan.

- “Gaur bertan juan biar sara e!. Jaixak... pasku eguna da Jaun-artzera juateko gaur bertan juan biar sara”.

- “Bueno!”.

Ta urte eban. Topau eban lagun bat ta:

- “Nora oya?” - Esa otzan.

- “Gure etxian gerra bat, gure amak txartela artzera juateko ta araxe najoyak”.

- “Benga, araxe najoiapa!”.

- “Baña, i doktriñatik-eta ondo ao?”.

- “Bueno, ni doktriñatik ondo naok, nik doktriña gastetan asko ikasi najuan da. Ondo nao!”.

- “Ya, neri astu eñ jatak” - Esaotzan beste lagunorrek- “juan ari eu leenengo, aber ser preguntatzen duan ero, ia emoten duan txartelori. Ik doktriña asko ba(d)akik, igual bi emongouas ta”.

- “Neretako emoten baostape konforme nao(k) ni”.

Juan san, da abadiak esa otzan.

- “Se gaste, txarteletara?”.

- “Bai, gure ama gerra baten dao, egunero esaten. Ta, orregaitxik etorri nas da”.

- “Su doktriñatik-eta ondo gertautu eongo sara?”.

- “Bai, nik doktriña gastetan dana ikasi (n)eban”.

- “Bueno, bueno!” - Esan biotzan- “jakingosu, orduan, kristo selan il san?”.

- “Koño, orixe estakipa!”.- Esan biotzan - “Estakitx, selan il san, estakitx”.

- “Estakixala. Ba... doktriña eukikosu etxian?”.

- “Bai, gurian bi be bai badaos doktriñak”.

- “Soas etxera ta ikusisu doktriñan, irakurrisu selan il san da etorri bixar, ta emongotzut txartela”.

Bestia saiñ euan da esan biotzan.

- “Emon dua txartelori txa?”.

- “Bai sera? sera... kristo selan il san preguntau ostek, ta etxakat ideiarik eta”.

- “Koño, ilda suan, nik gaisorik egon danik pe etxuat entzun!”.

(Maria Bengoetxea)

8.34.- IPARRAGIRREN KONDAIRA

“Len len, esangotzut ba... argirik... Ermuan-eta ondiok, e len elektrisidadeko argirik es euanian ba... nere amamak, amen Txindurriñeko amamak eitxe sitxuen erretxiñak, esate (j)akosen. Erretxiñak sian kandelak. Eurak metxia ipini da argi surixakin eitxe sitxuen kandela txikixak. Da, Ermuan iru ero lau lekutan eitxe sian. Gero astian beñ asokia eoten san Durangon, da juaten sian.

Asokia... aber ser... kandlekin ba... goixian laurak inguruan-ero Ermuan urten oiñes, da Durangora arek saltzera.

Beñ esate eban, es notzun kontau ori?. Ba beñ esate eban eurak urte ebenian goixeko lauretan Ermuan, iru lau joyasela ba... sestuak buruan artu, ta erretxiñak esate otzen Durangora saltzen, ta topau ebela Iparragirre birian. Or Kaltxangon gora, Siarreko bueltara joyasela.

- “Ene!, ene Iparragirre!”.- Orduan be sarra Iparragirre eta.

- “Ene Iparragirre sara su!”.

- “Bai, bai, Iparragirre nas da”.

- “Ene! abesti bat kantau bioskusu”.

- “Bueno kantaukotzut. Ara, ya onek aldatze gustiok Areitixo gañera eltzen garenian, ba... bi-
txartian igartzen ba(d)ostasue munduan seiñ bisi dan onduen, ba... an Areitixo gañian abestukotzut”.

Ba... bajoyasen birian da batac esate otzan “ba... mallorasko etxeko seme bat eskontzen danian-
ero, ba... propietarixo aundixak dianak-ero, ba... bueno aundi isatia, aberastasuna...” Esin igarri seiñ
gison bisi san onduen!. Da, llegau sianian Areitixo gañera esaotzen:

- “Ba es ostasue igarri. Oiñ esangotzut: munduan bisi da onduen goixian karnaseruakin gosald-
du, armozatzen dabengan; eguerdixan territoriala esateotzau, parrokoa, parrokuakin baskaltzen
dabena; da illuntzian karreteruakin, karreterua esate akon orduan menditxik bajatzen sian piñuak-
eta, arbolak..., karreteruakin afaltzen dabena; da gero ama gaste eder batekin lo eitxe dabena”.

Amak sarri kontatze eban... sera gero antxe abestu otzela. Gero Aitixon gañian gitarriorrekin
abestu otzen”. (Maria Bengoetxea)

Ermuko probalekua:(1937)

8.35.- ERMUKO PROBALEKUA

“Leen eoten san urtian beñ, San Inaxio urrengo domekan, probak eoten sian. Da, orduantxe
askenengo jaia isaten san.

San Inaxio egunian Artetara-ero juaten san jentia, baña San Inaxio urrengo domekia isaten san

ba... etortzen sian kombidauak-ero juaten sian... estakisu? Tiwak-ero, lengusu-ero, loibak... etortzen sian da orduantxe egunian isaten san ser ori, kombidau eguna esate akona. Probak eiten sian i el final de las fiestas.

Beti eoten sian Ermuan, serian... Plasa de Españan, antxe... Ermuko probalekua da emen Biskaia da Gipuskuan da danian sarrena isandakua, bai!. Ni bete-bete-betian akordatzen nais, bete-bete-betian... ni txikitxu... gerra aurretik-eta... orduantxe akordatze atak astelen gustietan-gustietan etortzen sian jokatzera, astelen gustietan. Tolosatik-eta etortzen sian Ermura!, jokatzera probak, bai!... Ermuan afisiñu asko!. Selan probaleku sarra da famaua san Ermuko sera... Bueno!, tallerre-rako tunikekin urtetze eben... tallertxuetatik-eta gisona!... araxe serara, plasara". (Jesus Ormaetxea)

8.36.- DESAFIOAK

“Oñ baño eoten sana isaten san, nik goguan dakat... desafixuak eoten sian, igual Ermutik Ambra: bata kamiños eta bestia, ori leen esan doun kamiño errealetik, bai!.

Eon san domeka baten desafio demasa. Ta, jente pillo demasa. Seiñek irabasiko ete suen ori: bata kamiñotik; da bestia seretik... baso bidetik ero Ongaraitik gora seuan bidetik. Eta pentzatzen dot basotik jun sanak irabasi ebal, ariñiketan desafixue eindde. Estakitx sembat jokatu eben... eta kamiñotik jun sanak, lusetxuau be basan da, galdu. Da, basotik jun sanak irabasi.

Desafioa: Ermutik Areitiora, korrikalari bat kotxe baten aurka. Korrikalaria lasterketa guztian irabazten juan arren, kotxeak Areitio ganan dagoen lautadan abiadura hartu zuen eta korrikalariari aurre eginez apostua irabazi zuen.

(1911)

Gero beste apostu bat be eon san Ermuan e..., nik goguan dakat... gu mutil-koskorra, oiñ dala sembat urte...? Eun kilo eruan baietz eta esetz, artuakin eindako kargia. Ilda daus bixak. Nik esa-gutu nitxun: bata san Jose Ormaetxea, Joxe Txatua, Trakenekua; eta bestia san Gregorio Aspiri, Infreñu. Da, jokatu eben ogei duro baietz eta esetz, domeka baten. Da, jente pillo demasa!. Euan lekuan, oiñ Maderas Cid daon lekuan euen artua, arto solua... kargia ein, arto-kargia da lepuen artu karga artuori, da Ermuko plasara. Okariseneko taberna aurrera ekarri biar euen. Apostuan da..., goguan dakat nola animatze utzen oni Joxe Ormaetxeai. Joxe Txatuari esa utzen:

- “Ik es begiratu pisuai!... ik ogei durokoai begiratu!. Ik ogei durokoai begiratu!”

Da bestiorrek, kontrarixua an seguan... an lagunak makillia emoten kargia altxatzeko-ta.

- “Es, es makillarik es!. Ori estok sartu tratuan, makillia barik beorrek altzau bia jok bakarrik, lepora kargia!”.

Gogorra san e!... da altxau eban isardi galantakin. Gu, danok, ondorioan da bestiak lepuan artu karga... bastante bide e!. Kilometro ta erdi bat ero igual egongo sian, es aimbeste es. Baña, iserdi-iserdi einda rraa!... bota eban, beintzat, aldamenian erdiko kalia da... oiñ Okariseneko taberna aurrian, da ogei duro irabasi Infreñuri”.(Domingo Astarloa)

“Beste bape ori domeka arratzaldian san. Da, beste baten domeka gox baten... Orduan mesetara juatan giñan sarri ba... beti sapiretarako mesetara eo...

Kaballo karrera Ermuan. Aiba dies!: Kaballo karrera bai!. Berano-txikiko Subiate, Agustin Subiate san bata, da bestia Eibarko Litri esate utzen. Kaballuak earrak!. Da, kaballo karrerieri euen Kaltxangon salidia. Kaltxangon salidia da... oiñ kampo futbola, Sampelaixokua daon lekura... karretera Mallabian siar. An euasen saiñ. Gu, jente demasa!, urten da begira... Alako ser baten eki otzen ba orrek, da bestia atzian, da bestia aurrera kaballo orrekin.

- “! txarto dijuau!. Salidia emon barik urten dok ik eta!. Nik demporia galdu juat. Ik euk dakak kulpia, barriro eiñ biauau!”.

- “Benga, benga... barriro eingou!”.

Gero, barriro ya, barriro errepetidu eben apostuoi. Kaballo karrerieri, bakoitxak bere kaballuan jarritxa da bigarrenian be irabasi. Asko be gogorragua san Eibarkua, Litri. Da, Mallabiko Berano-Txikiko Austin Subiate, oiñ be bisiko da... Ondarruan-eo bisi da ori, ori jausi ei san kaballoagaitik eta galdu.

Politxak, ortxe akordatzen jatas apostu bixok: karga-artua eruatia da kaballo-karrera”. (Domingo Astarloa)

8.37.- PELOTARIAK

“Kantu gustiak etorri sitxuan elixatik. Gero elixatik aparte, eoten sitxuan kuadrillak: Batzuk kitarria jotzen juen da tabernetan kantatzen juen, bueno selako kantuak!. Da, orrek kantu gustiok etorri sitxuan... pelotarixak ekartzte itxuen. Pelotara juaten sitxuan ba Kubara, Mejikora, Estados Unidosea. Antxe isaten sitxuan ba serok... pelotarixok eitxe juen demporaria. Juaten sitxuan... Mayo da bakasiñu inguruetan etorri eitxen sitxuan. Da gero, ostabe, juaten sitxuan Nobiembre inguruan. Eoten sitxuan Kuban ixa urte gustia, eitxen juen sortxi-bat illabete, da gero Ermuan beste lau illabate. Baña, arek ekartzen juen dirua, da umoria!... da gero eitxen itxuen tabernetan kantuak... Mejikoko, Abanako-ta sereko... Estados Unidoseko kantu politxekin eitxen juen... Ermuan pelotari asko eon suan, orduan demporan asko!.

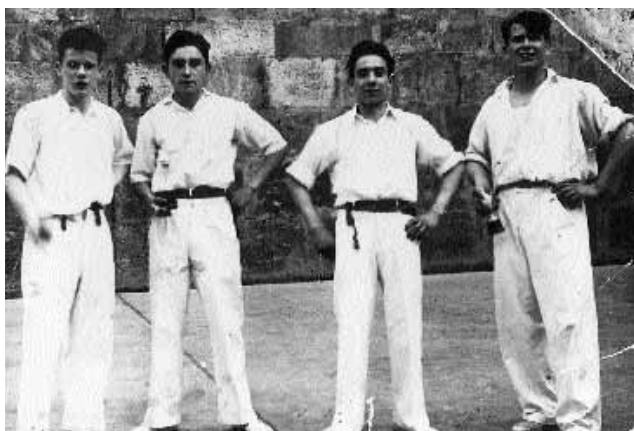
Eskus es aini beste, sestas da palas. Sesta-puntako pelotarixak Ermuan euasen, gerra aurretik sembat esango pa nik... ekingo otzan en el año 1900, en 1900 eongo sitxuan Ermuan: Matxin anaiak, Rosendo Garate... da gero ortik urten juen asko.

Pentzaik eon san momentu bat Ermuan igual eongo sitxuan ba... nire bisitza gustian kontatzen jixuat berrogei ta amar pelotari, bai!. Sesta-puntuak, onak e!. Onak eon sitxuan: Felix Areitio, bestia Yarza Txantxikua ona!, Matxin anai bixak, Santos Suinaga, da bestia Rosendo garate, Garaten semia beste bat ona!, bedorrek Rosendo Garate, gero euasen... Alex (Alexek urten juan en el año sikuentaisiete) amasei-amasaspi urteekin juan suan leenengo Saragosara, Bartzelonara da!... salto ein juan Kubara, da ona isan suan!. Arek isan sitxuan lau anaiak pelotarixak, da euren aitxa suan palista ona.

Da gero palas jokatze juen, eon sitxuan beste beredatzi, on-on-onak! pelotarixak!. Beredatzi pelotari palaskuak. Sitxuan... nik esagu ditzutenak: Leenengo kampeoia, kampeon de mano y pala Kantabria, ori isan suan akabo!. Pala y mano kampeoia. Da gero urten juan sera, geure tio batek, da gero urten juan Droget eskus, gero urtengo juan... Felix Areitio, (baña, Felix Areitio eskus ona suan, baña esku debilla ekalako sestara pasau suan. Isan suan sestan el mejor), gero egongo sitxuan: Elixio, Okaris anaiak, Altunak... Ermuan pelotarixak olantxe banaka-banaka-banaka kontatzen asko!: Elixio, kasalix, Solosabal (bata sestolarixa suan, da bestia palaskua onak)da gero, Felix Isagirre, Arrarte anaiak... Ermuan asko eon sitxuan pelotarixak!. Eskus es!, eskus isan sitxuan nere-tako onak bai, baña profesionalera allegau sianak lau: Katabria onena, Patxi, Astarloa...

Onena isan suan pelotari kampeon de mano y pala: Kantabria”.

(Joseba Idigoras)

Fermin Arrarte, Victor Mallagarai, Alex Solozabal,
Inaxio Solozabal

“Pelotan leen bai!! Lehen pelotan baña eitzen juen... selan esangopa nik... leen sesta-puntan da geixen urtetzen juen -eskus beti isan dok gitxiau-. Baña, sesta-puntas da palas... Bilbon Euskalduna euan, fronton Euskalduna. Da, eitzen juen an. Da gero, Bartzelonara juan sitxuan, da gero Madrilera be bai, Rekoletosera... Madrilen Rekoletos.

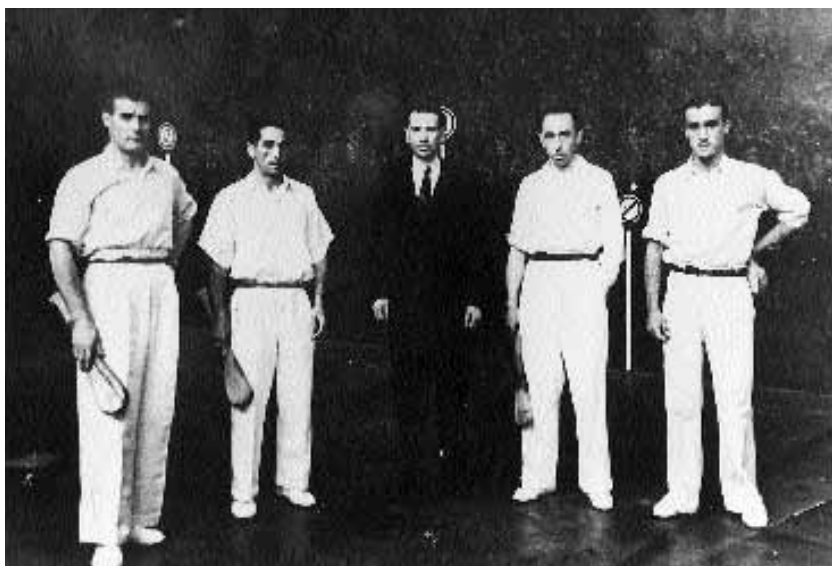
Da gero ba palia oixe palatik: Isagirre primero, Isagirre segundo, Solosabal, Arrarte... palistak asko eon ditzuk.

Da gero sesta-puntan ba... sesta puntan eon ditzuk: sera por ejemplo... Solosabal Alex, bestia Migel Solosabal da gero, antxiñakua Solosabalan tiua, da Juan Jose Solosabal... Da pelotarixak ses-takuak? Areitio be bai, Areitio dok Bekorretakuen-da leengusua, Felix Areitio. Da sesta-puntan orrek onak sitxuan... da Alex... da Cedrun Arrarte, Juan Luis Arrarte, Felix Arrarte, da Joxe Inaxio Arrarte anaiak.

Orrek danok ba... danok ibili ditzuk batzuek Kuban, beste batzuek Tijuanan, Mejikon...

Desafixuak asteleen gustietan en akellos tiempos, asteleen gustietan eoten suan seoser, dana drogia!. Artu amantala ta frontoira, desafixua dagola da!”.

(Javier Agirregomezkorta)

Felix Izagirre I, Felix Zarraga, Kasimiro Solozabal, Txikito de Gallarta,
Pastor (1945)

IX.- IDATZIRIK AURKITUTAKO KANTAK

Atal honetan Ermuan idatzirik aurkitutako zenbait kanta duzue. Kanta horiek Ermuan gorde dira. Batzutan, egilea ermuarra ez izatea gerta daiteke, baina normalean bertakoa izan ez arren, Ermuan luzaroan bizi izan da, eta bere kanta herriak ikasi ditu. Horregatik, eta aurreko atala (grabagailuaz hartutako testuak) osatu nahian, oso baliagarri izango zaizuen azken ataltxo hau eskaitzen dizuet.

Testu horiek, nire eskura idatzirik heldu direnez, jatorrizko grafia errespetatzen dut.

Erdian jarrita makilakin Ezekiel Etxebarria (1925)

1.- R.M AZKUE¹¹⁵

1.1.- ATXIA-MOTXIA

Berriemailea: Benita Zarandona

Atxia motxia konelipan
gure semea eřotan,
eřotara ninoiala
topadu neban asto bat,
kendu neutsan buztan bat
ipini neutsan beste bat:
eřota txikiak klin klan,
eřota txikiak klin klan.

Atxi - a mo - txi - a ko - ne - li - pan gu - re - se - me - a
eř - o - ta, eř - o - ta - ra ni - no - ia - la to - pa - du - wo - ban
ne - to - bat, ken - du - neut - san hu - san - bat, i - pi - ni - neut - san
ken - to - bat: eř - o - ta txi - ki - ak klin - klan,
eř - o - ta txi - ki - ak klin - klan.

1.2.- AMA, EZKONDU

Berriemailea: Clara Astarloa

Ama ezkondu; Ama ezkondu, gaztea nagon artean.
Neure alaba, ezkonduteko eztaukat ezer etxean.
Galburutxo bat topatu neban galdenporea zanean,
beřeun anega atera niozan lenengo igortzi batean.

Allegretto

11. Ama, ez - kon - du; A - ma, ez - kon - du, ga - zte - a
Gal - bur - u - txo bat to - pa - tu ne - ban gal - den - pe - o - ra - zanean,
ne - gon ar - to an. Ne - ure - a - la - ba, ez - kon - du -
re - a zu - en - a - zu, be - ře - un a - ne - ga a - te - ra
te - hu - en - ta - hat - u - per - u - ta - en.
nio - zan hu - en - a - gui - gur - tai - hat - u - en.

¹¹⁵Ik. AZKUE, R.M (1990): (150, 489, 816. zk).

1.3.- DIRURIK ZURIRIK

Berriemailea: Benita Zarandona

Dirurik zuririk ez beltzikan
Joxantoniok etzeukan
zurúñño bat edateko ujol-egun batean,
erékara joan zan keskalutako ustean:
eróta txikiak klin klan
eróta txikiak klin klan

Érékan zegola keskalurik Joxantoniok alerik
ezin atxituz gogaitu zuen bizi-bizirik;
itzuli zan uts-utsik loben ezardit gaberik:
sabel jangabeak klik-klik,
sabel jangabeak klik-klik.

Allegro

11. Diru-rik zu-ri-rik ez beltzik
Er-ó-ka-ri ze-go-la kes-ka-ri.

mu-ju-zan-ñi-ni-ot e- 'tsu-kan zur-ri-rik
rik Je-kan-to-ni-ak u- la-rik e-ria

ño hat e- da- ta- ka-ri- jo- e- gun bat- e-
a- tri-tsu ge- gud- ta- un- bi- ni- ni- ni-

su- er- e- ka- ra- jo- su- kan- kan- ka-
rik itz- ni- i- kan- ota- utz- ik- lo- be-ri- su-

ta- jo- un- ta- nai- er- e- ta- tri- ki- ak- klin
er- dit- ga- bo- rik: sa- bal- jan- ga- be- ak- klik

klan, er- ó- ta- tri- ki- ak- kil klan, _____
klik, sa- bal- jan- ga- be- ak- klik klik, _____

2.- HERRIKOA

2.1.- GABON KANTA

Gabon kanta hau Jose Mari Larruskain abadeak Ermuko andra batzuei grabatu zien¹¹⁶.

HOGEITALAUGARRENA
DEGU ABENDUAN
DESIO GENDUANA
LOGRATU GENDUAN.
GABEKO HAMABIAK
JO DUTEN ORDUAN
GURE SALBAGILIA
JAIO DA MUNDUAN
AI ZE KONSUELUA
ORAINTZE DAUKAGU
JANGOIKUAREN SEMIA
ETORRI DA LAGUN.
BELENGO PORTALIAN
ESTALPE BATIAN
JAIO DA GURE JESUS
GANAUEN ARTIAN
ASTUA ETA IDIXA
DAUKAZ ALDEMEÑIAN
ARNAZAZ BEROTZEKO
OSTUTZEN DANIAN

DA BART BELENEN,
DA BART BELENEN,
JESUS JAIO DA
NAZARETEN

NAZARETEKO TEMPLUAN DAGO
ANDRA EDER BAT JARRIRIK
IZENA BERE MARIA DU TA
DANA GRAZIAZ BETERIK

DA BART BELENEN,
DA BART BELENEN,
JESUS JAIO DA
NAZARETEN

"Sotonak"

Hogeitalaugarrena
degu abenduan
desio gendua
n
logratu genduan.
Gabeko hamabiak
jo duten orduan
gure salbagilia
jaio da munduan
ai ze konsuelua
oraintze daukagu
jangoikuaren semia
etorri da lagun.
Belego portalian
estalpe batian
jaio da gure Jesus
ganauen artian
astua eta idixa
daukaz alde meñian
arnazaz berotzeko
ostutzen danian.
Da bart belenen,
da bart belenen,
Jesus jaio da
nazareten.

¹¹⁶Kanta hau Lekuonak ere Gernika inguruan jaso zuen.
Ik. LEKUONA (78): (443-458. orr).

**3.- GILLERMO BONGOETXEA IZAGIRRE (TXINDURRI)¹¹⁷
(1878-1966)**

Txindurri (ezkerretik hasita hirugarrena eserita).

3.1.- HARTZA EGUNEKO KOPLAK¹¹⁸

Patxi Urkoko etorri jakun
lengo egunian esaten
animali bat han ebilela
bazter guztiak apurtutzen
eskopetekin hara joateko
pizti hori harrapatzen
inguru hartako baserritarrak
ez ebela lorik egiten.
Hara joan ginen aldra ederra
zer ote zan hori ikusten.

Baso baltz eta Urko erreka
sastrak genduzan jorratu
baina guk ezin izan genduan
animalirik bilatu
soineko arropak apurtu arte
aurrera genduan jarraitu.
Non uzte dozu adiskidia
egin genduala aurkitu?
Mañako lezan sartuta euan
hantxe egin genduan hartu.

¹¹⁷Ik. JUARISTI, M (DUNDUNZAR)(58): "Txindurri bertsolaria" in KARMEL 1958-6 (26-27.orr)

Ik. JUARISTI, M (DUNDUNZAR)(61): "Txindurri ta... Iparragirre" in KARMEL 1961 (62-63.orr)

Ik. JUARISTI, M (DUNDUNZAR)(62): "Txindurri ta... Txirrita" in KARMEL 1962 (113-115.orr)

¹¹⁸Bertso hauek Ermuko Euskal Birusa taldeak Maria Bengoetxeari (Maria Txindurriri) hartu zizkion.

Azken lau bertso-lerroak, berriez, ezin zituzten jaso eta nik neuk geroago Maria Txindurriri berari hartu nizkion.

Ik. Grabagailuaz hartutako testuak: Hartza eguneko koplak (169.orr).

Animali hau ez dakigula
dan hartza ala basurdea
basamortuan honek pasau dau
egarria eta gosia
begiratuta beronek dauka
errukarrizko plantia
beroni jaten emotiarren
eskatzen dogu limosnia
erruki zaitez jende txit ona
kendu daiogun gosia.

Animali hau atxiki bat da
guk diru pixkat batzeko
horren kontura gaur arratsian
jan da edan ondo egiteko
Borondaterik baldin baduzu
jentiak guri emoteko
eskerrak asko emangoisugu
sorionak danok isate(ko)
alan jarraitu Jaingoikuari
laguntasunarekin.

3.2.- URKO MENDI GAÑEAN URTE BERRI EGUNEAN¹¹⁹

Artu egizu neure agurra
Eibarko mendizaliak
Emengo aize garbiak dira
On da osasungarriak.
Zikinkeria autza ugari
Daduka beti kaliak
Eta beste gauza txar asko
Danak kaltegarriak.

Jarrai zazute neure lagunak
Bein bere aspertu gabe
Lan oberik estalako sortu
Osasun alde gaur arte.
Mendiko aize garbiak
Ona besterik ez dute
Jarrai aurrera mendira juaten
Iñori jaramun egin gabe.

Gaur urte bete emen giñan da
Aurten be gerade batu
Jaunari ezkerrek emon
Danok ondo ta bulartsu.
Orain berriz Ama Arratekori
Danok eska dagiyogun
Lore txorta eder au
Berriz emen gaitezcan lortu.

Etkezarragak apaindu dausku
Jauregi zelai moduan
Juan eztiranak ez dakie
Gaur Urkon zer daguan.
Langille pare gabia
Oberik ez degu lurrian
Ama Arratekok ordainduko dautzu
Besterik ez bada zeruan.

Ara ba Urko mendia
Gizon ta gastez betia
Esan lezake jardiñ bat dala
Lore ederrez betia.
Neure burura etorri jata
Bat batera dudia
Beste mendi bat ote dan gero
Gaur Urko baño obia.

Langilliak izan dira
Eibartarrak beti
Nai ta lantegian egon
Egun gustian suti.
Naiak egin arren ba
Eztabe bein bere utzi
Jaiian egi gabe
Menditxoren bati
Zinisturikan daudelako
Dala osasun garri.

¹¹⁹Ik. TXINDURRI (1950): "Urko mendi gañean Urte Barri egunean" in CLUB DEPORTIVO EIBAR, XXVIII Urtea.

4.- GERMAN URIGÜEN ORMAETXEA (ETXEGIÑA)¹²⁰
(1898 Ermua - 1986 Elgoibar).

¹²⁰Etxegiñaren bizitzaz aritu ordez Karlos Agirrek Etxegiñaren hiletan kantatutako bertsoak ekartzeari oso egoki deritzot, bertso hauek nik baino askoz hobeto Etxegiñaren bizitza azaltzen baitigute:

Jaiotzatik bizkaitar
ta beti euskaldun,
Elgoibarren nuen nik
bera egin lagun.
Bertsogintzan izan zen
herrian ezagun,
herriari bait zion
hainbeste maitasun;
denentzat poztasun,
etxean bihotztun,
herritar zentzudun,
eliztar fededun:
hitz gutxitan esanda
German hau gendun.

Herri ohitura zaharren
zinezko maitale,
Santa Ageda bezperan
han zen eskale;
egun hortan ibiliz
baserri ta kale,
asko egin zituen
bere jarraitzaile:
talde zuzpertzaille
eta zuzentzaile,
umore eragile,
kopla kantatzaile,
herriko behartsuak
laguntzen zale”.

Ik. PEREZ PUIG, S(77), ELGOIBARKO IZARRA(81) eta UGARTEBURU, A(81).

4.1.- SANTA AGEDA (SALBEA)¹²¹

Santa Agedagaitik, abade etxean eta urte hartan hildakoen etxeetan egiten zen salbea¹²²:

- 1.- Jaungoikoak zalbau zaizala Ama Birjiña Maria.
Miserikordi-azko Ama, guztiz da mira-garria,
Konfidantza o-soarekin, nago zugana jarria.-
- 2.- Jaungoikoak gorde zaizala berriz dizugu esaten.
Zure grazia-ren premiñan, gu beti gera gertatzen,
Zu bezelako beste Amarik, ez degu iñun billatzen.-
- 3.- Zuzpiruz eta zen-timentuz beti negarrez gaude gu.
Negarrezko balle trizte onek, zenbat dolore bizi du,
Zure begi piadoze oiek, gugana itxuli egizuz.-
- 4.- Ba-lle trizte onetatikan, urtetzen geradenian,
Erakutsi egizu Jesus, gure begien aurrian,
Zure sabeleko frutu ori, guztion zorionian.-
- 5.- O Klementisima!, deitzen dizugu, Ama guztiko garbia.
O Piadosa zer aundia dan, zure miserikordia,,
Penen artetik zugana gatoz, dulce birjiña Maria.-
- 6.- Pekatariok bizi gaitez an gu beti prebeniduak.
Izan gaitez an alkanatzeko gure merezi-mentuak,
Gure Jaun eta Jesukristoren promesamentu santuak.-
- 7.- Animak galdu ez dakiguzan, eskatzen degu gogotik.
A-partatzen lagundutzeko, pekaturako bidetik,
Jaungoikoaren Ama santa erregu ezazu gugatik.-
- 8.- Begira zazu Ama maitea, gu nola bizi geraden.
Peligro eta tentaziñoa, besterik ez dago emen,
Zure amparura artu gaitzazuz, betiko glorian, AMEN.-

Ermuko Parrokian, 1982-2-7

¹²¹Elgoibarren sei bertso kantatzen dira (6.a eta 7.a ez dira kantatzen), dena dela nik Ermuan jasotako zorziak idatziko dizkizuet.

¹²²Ik. ELGOIBARKO IZARRA(81): “GALDERA: Zure bertsoetatik entzunena “Salbea” dugu, dudarik gabe... Noiz eta zein motiboz sortua da berori?. ETXEGIÑ A: Santa Ageda kantatzeko ohitura aspaldikoa dugu Euskal Herrian, baina ohitura da baita ere, urtearen barruan norbait hil den atetan, kantuaren ordez errezatzea. Kantuaren atsegina ez galtzeko asmatu nituen bertso apropos batzuk. Horixe da “Salbea”. Ermuan, 1915. urtean asmatu eta abestu nituen lehenengoz 17 urte nituelarik”. (5-6.orr).

Andante

MAIUM
 BOI KO AK KOR DE ZAI TIA LA A MA BIR SI NA MA RI
 AK PIR A SUYE BI DE MA SUYU MO LA PI SI SU MA

Saltea
Etregina

A MI DE AI KOR DI AZ KO A MA SUZ TIZ MI RA BA RRI A GBU PI
 SUYU PIR TA SI O PA BRIS KU A DEZ TE KAN B DE GO E PIRU SU SE

AN TIA O SO A RB KIM MAU DE ZU BA NA UA MAI
 AL BE AN AK RAI TIA ZU LA PE RRI HO BIR SI MA A MA SEN

X.- BIBLIOGRAFIA.

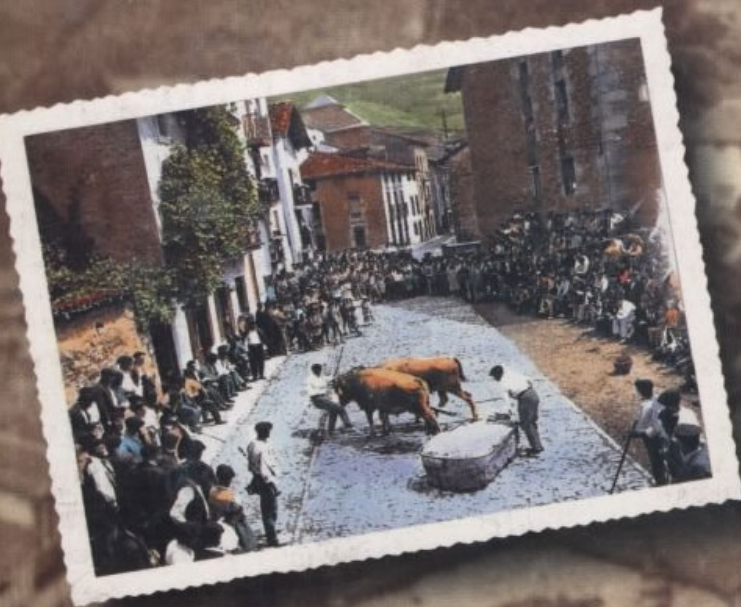
- ACADEMIA DE LA HISTORIA (1802): Diccionario geográfico-histórico de España. Madrid.
- ARANZADI (1983): Euskalerriko atlas linguistikoa (EAEL)I, Donostia.
- AREJITA, A., EGUZKIZA, J., IRAZOLA, J.M., URIARTE, J. (1985): Bizkaieraren idazta-
rauak: Deklinabidea eta aditza. Euskara zerbitzua-Eusko Jaurlaritza. Gasteiz.
- AREJITA, A., ETXEBARRIA, J. M., IRAZOLA, J. M., URIARTE, J. (1989): Bizkaierazko
Joskera. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz.
- ARGOITIA, J. A., AZKARATE, N., GEZURAGA, X. (1995): Eibarko euskeraren esakerak eta
bestelako berezitasun batzuk. Eibarko udala.
- ARGUINZONIZ (1990): El alzamiento carlista de Bizcaya en 1872 y el convenio de
Amoribieta. Museo de arte e historia. Durango.
- ARNAL, J.M. (Argitaratu gabea): Orbetarrak, Konbentzio Gerra Ermuan, Demografia.
- ARNAL, J.M., ARREGI, Y., CANO, J., FERNANDEZ, F. (Argitaratu gabea): “Ermuko histo-
riako apunteak”.
- ARREGI, G (1987): Ermitas de Bizkaia. Bizkaiko Foru Aldundia. Labayru. Bilbo.
- ARRETXE, J. (1994): Basauriko euskara. Basauriko Udala.
- AURREKOTXEA, G (1986): “Euskal Herriko hizkuntz atlasa (EHHA): inkesta metodologia eta
ezezko datuak “ in Euskera XXXI-2.
- AZKUE, R.M. (1990): Cancionero popular vasco. Euskaltzaindia. Bilbo.
- AZKUE, R.M. (1989): Euskalerrriaren Yakintza (II). Euskaltzaindia & Espasa Calpe.
- BARAIZARRA, L.: “Markina-xemeingo euskara aztertzen” in Euskera XXXI (2. aldia) (157-
169.orr).
- BARANDIARAN, J.M (1983): Obras completas XXI: Miscelanea 1ª. La Gran Enciclopedia
Vasca. Bilbo.
- ECHAIDE, A.Mª. (1984): “Erizkizundi irukoitza” in IKER-3. Euskaltzaindia. Bilbo.
- ELGOIBARKO IZARRA (1981): “Etxegiña” bertso-paper lehiaketa 1981-1990. Elgoibarko
Udala.
- ERRAZTI, A. (1994): Iurreta Elizateko Euskara eta toponimia. Iurretako udala.
- ESTOMBA, M., ARRINDA, D (1980): Los vascos: Euskal kondaira. Bilbo Aurrezki kutxa. La
Gran enciclopedia vasca. Bilbo.
- ESTORNES, B., ESTORNES, E (1970): Enciclopedia general del Pais Vasco, Literatura II.
Añamedí. Itzaropena. San Sebastian.
- ETXANIZ, E. VEGA, S. (1995): “Euskara indartuz doa Ermuko irakaskuntzan” in
Drogeteniturrí 18 zk., Ermua (6-7.orr).
- ETXEBARRIA, J.M. (1983): “Giza gorputzari buruzko inkesta “ in Euskera XXVIII.
Euskaltzaindia.
- ETXEBARRIA, J.M. (1989): Euskal fonetika eta fonologia. Eskola apunteak II. Labayru.
- ETXEBARRIA, J.M. (1991): Zeberioko haraneko euskararen azterketa etno-linguistikoa ,
Ibaizabal. Zornotza (Euba).
- ETXEBARRIA, T. (1986): Flexiones verbales y lexicón del euskera dialectal de Eibar.
Euskaltzaindia. Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (1979): Bergarako erabakiak. Elkar. Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (Txillardegik paratua)(1979): Euskal Aditz batua. Bilbo.

- EUSKALTZAINDIA (1987): Euskal Gramatika. Lehen urratsak-II. Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (1991): Euskal Gramatika. Lehen urratsak-I.(EGLU-I). Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (1992): Euskaltzaindiaren gomendioak eta erabakiak (I).
- EUSKALTZAINDIA (1990): Euskal Gramatika: Lehen urratsak-III (EGLU-III). Bilbo.
- EUSTAT (1994): Udal biztanleriaren egunazarzte.
- EZEZAGUNA (1987): “Shelma Huxley, casi 15 años estudiando la historia de Euskal Herria” in Villa de Ermua 9.zk., Ermua (12-13.orr).
- EZEZAGUNA (1989): “El nacimiento de la villa un enigma para la historia” in Villa de Ermua 11.zk., Ermua, (14-15.orr).
- GAMINDE, I. (1988.a): Ahozko bizkaiera. AEK.
- GAMINDE, I. (1988.b): “Bizkaiko aditz trinkoen alokutiboak (orainaldia)” in *Fontes Linguae vasconum studia et documenta*.
- GAMINDE, I. ((1993): Urduliz eta Gatikako herri hizkeren azterketa linguistikoa. Argitalpen mikrofilmata. Deustuko Unibertsitatea. Bilbo.
- GARATE, G. (1988): Erderakadak. Mensajero. Bilbo.
- GOENAGA, P. (1985): Gramatika bideetan. Erein. Donostia
- GOIKOA, C.: “Ermua” in *El Correo de Vizcaya XXIV*. Caja de ahorros municipal de Bilbao.
- GORROTXATEGI, J. YARRITU, M^a.J. (1984): Cuadernos de arqueología de Deustu. Carta arqueológica de Vizcaya (II). Diputación foral del Señorío de Vizcaya.
- JUARISTI, M (DUNDUNZAR) (58): “Txindurri bertsolaria” in *KARMEL 1958-6* (26-27.orr).
- JUARISTI, M (DUNDUNZAR) (61): “Txindurri ta... Iparragirre” in *KARMEL 1961* (62-63.orr).
- JUARISTI, M (DUNDUNZAR) (62): “Txindurri ta... Txirrita” in *KARMEL 1962* (113-115.orr).
- LASPIUR, I. (1979): “Azentu diakritikoa Eibarko euskarán” in *Euskara XXIV-1*, (175-268.orr).
- LASPIUR, I. (1994-1996): “Eibarko euskara” in *Eta kitto*. Eibar.
- LASUEN, B. (1987): “La anteiglesia de Zaldibar” in colección de temas vizcainos 155.zk., Caja de Ahorros de Vizcaya.
- LEKUONA, M (1978): Idaz-lan guztiak: 1.Aozko literatura. Kardaberaz bilduma-22.
- LOPEZ DE GUEREÑU IHOLDI, G. (1987): “ Elección de trabajos cuestionario” in *OHITURA-5*. Gasteiz.
- MITXELENA, L. (1985): Fonética histórica vasca. Gipuzkoa Foru Aldundia. Donostia.
- MITXELENA, L (1988): Historia de la literatura vasca. Erein. Donostia.
- MUGICA, G. (1990): Monografía histórica de la villa de Eibar. Ayuntamiento de Eibar. Itxaropena. Zarautz.
- ONAINDIA, M. (1971): Ermua I. Graficas Onaindia. Ermua.
- ONAINDIA, M. (1973): Ermua II. Monografias de hombres ilustres de la villa hasta el siglo XX. Graficas Onaindia. Ermua.
- PAGOLA, R.M. (1991): Dialektologiaren atarian, Mensajero-Gero. Bilbo.
- PEREZ PUIG, S (1977): “Gentes de Elgoibar(I): Germán Urigüen, “Etxegiña”, bersolari y “koplista” de los coros de Santa Agueda” in *DIARIO VASCO (1977-II-27)*.
- TXILLARDEGI. (1978): Euskal gramatika. Ediciones vascas. Bilbo.
- TXILLARDEGI. (1980): Euskal fonologia. Ediciones vascas. Donostia.
- TXILLARDEGI. (1984): Euskal azentuaz. Elkar. Donostia.
- TXINDURRI (1950): “Urko mendi gañean Urte Barri egunean” in *CLUB DEPORTIBO EIBAR XXVII urtea*.
- SAN MARTIN (1981): “Eibarko aditz-laguntzailearen paradigmak” in *IKER-1*, Euskaltzaindia. Bilbo. (331-342.orr).
- U.E.U-ko linguistika Saila (1987): Euskal dialektologiaren hastapenak.

- UGARTEBURU, A (1981): “Etxegiña”, 63 urtez Santageda eskeko koplari” in DEIA (1981-III-27).
- UNED-BERGARA.(1988): Bergarako euskera. Euskal kultur Departamentuaren argitalpenak.
- YRIZAR, P de (1980): “Sobre las formas verbales vizcainas con objeto indirecto de segunda persona” in Anuario del seminario de filología vasca” Julio de Urquijo”-XIV. Gipuzkoako Foru Aldundia. Donostia. (25-85.orr).
- YRIZAR, P. de (1992): Morfología del verbo auxiliar vizcaino I eta II. Euskaltzaindia, Bilbo.
- ZABALA, J.M. (1898): El verbo regular vascongado del dialecto vizcaino. Donostia.

BIDEOAK:

- IRUDI (1995): Ermuko azgazki zaharrak I. Ermua.
- IRUDI (1996): Ermuko azgazki zaharrak II. Ermua.

ERMUKO UDALA